

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

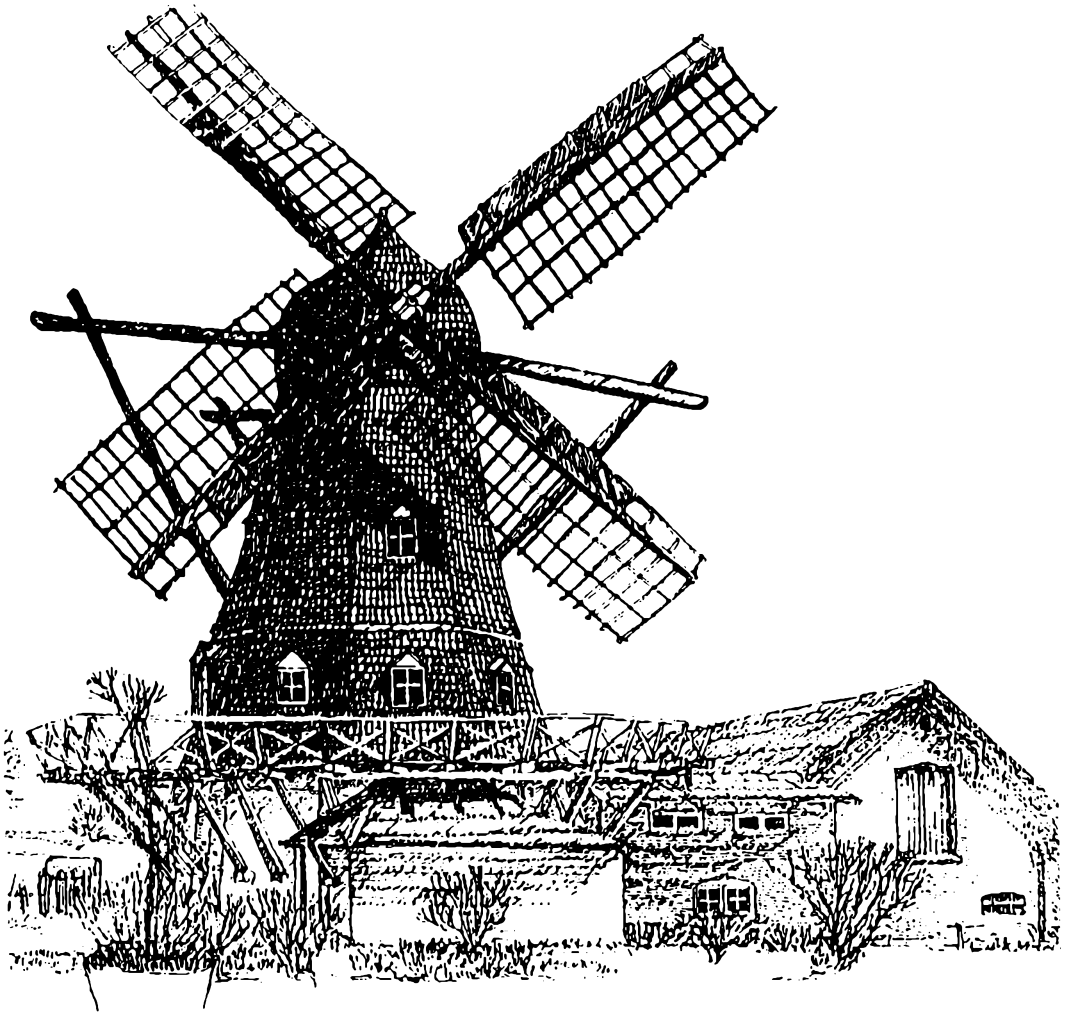
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Rundt om Skenkelsø mølle

Maj 1991

RUNDT OM SKENKELSØ MØLLE

**Om møller i almindelighed
og Skenkelsø mølle
i særdeleshed**

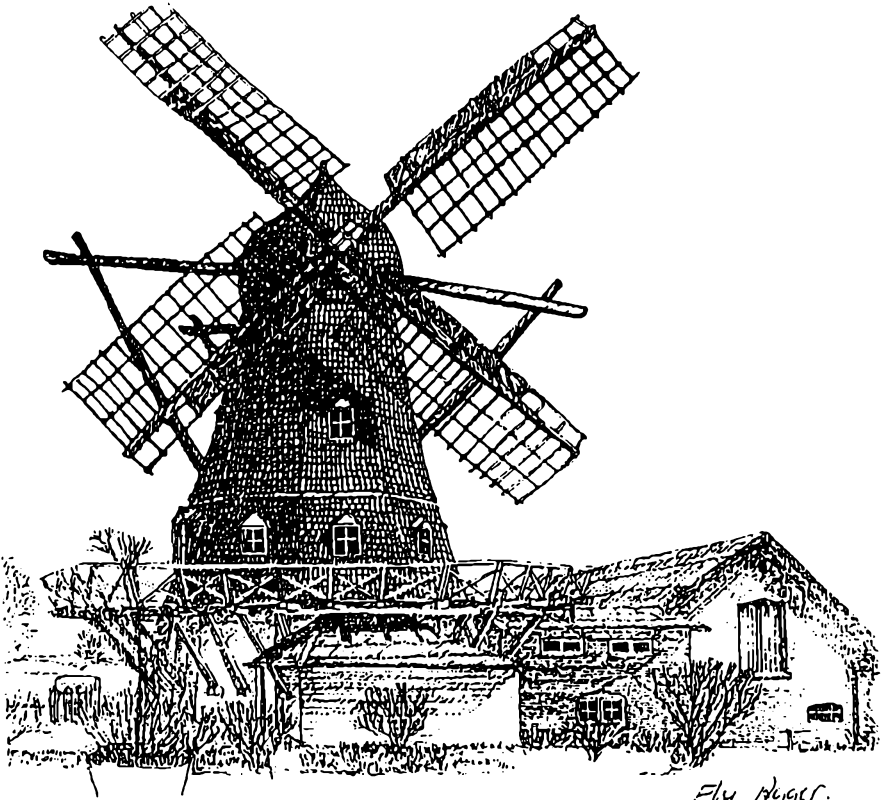
**Lokalhistorisk Forening i Ølstykke
i samarbejde med
Museums- og arkivudvalget**

Maj 1991

Eftertryk og/eller kopiering er ikke tilladt, med mindre der foreligger
en tilladelse fra udgiveren.

Elke Meyer.

Rundt om Skenkelsø mølle

Skenkelsø mølle blev bevaret for eftertiden. I år fylder den 100 år - og det syntes nogle af os, der har en nær tilknytning til den, skal markeres.

Vi har derfor, hver især fortalt om vort syn og vort indtryk af møllen. Hver af os har fortalt noget af det, vi synes er det mest spændende. Hver har fortalt ud fra sin baggrund, på mange områder amatører - men engagerede.

Derfor har vi kaldt bogen: Rundt om Skenkelsø mølle.

Der er derfor overlapninger i stoffet her og der, men det syntes vi ikke gør så meget. Der mangler også en del, men skulle vi have det hele med, ville denne bog ikke kunne bæres.

Vi kommer også langt omkring Ølstykke i tid og sted. Men Skenkelsø mølle er ikke et enkeltstående fænomen; den er led i en udviklingskæde - den har sine rødder. Så skal man rundt om en mølle, kan dette stof ikke udelades.

Forfatteren af bogen er derfor N. N. Møller Nissen.

N. N. Møller Nissen har hentet viden og bidrag mange steder, og mange personer har bidraget, heriblandt:

Møller K. Eriksen , Palle Espersen , Svend Esbech , Else Agger, Bent Larsen, Svend Sylvest, Anna Eriksen, Lokalhistorisk arkiv i Ølstykke, Diverse tidsskrifter, kendte og ukendte fotografer, Anni Andersen samt N. V. Sørensen og Lokalhistorisk forening i Ølstykke.

Lokalhistorisk forening står som udgiver af bogen, og der rettes hermed en tak for bidrag til dens udgivelse til

Ølstykke kommune og
Frederiksborg amt.

Lokalhistorisk forening/
N. N. Møller Nissen

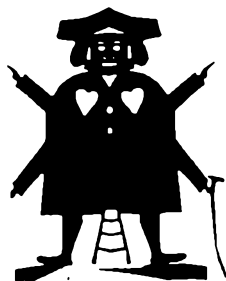
Indledning

- Tilbagegang** Møllerne segnede for den tekniske udvikling. Damp og el afløste vand og vind. Mange møller sank i grus, blev revet ned, brændte eller blev bygget om til andet formål.
- Fredning** Enkelte fandt dog nåde for myndighedernes øjne, blev fredede, og enkelte af dem flyttet til frilandsmuseer. Hollænderne var tidligt ude - allerede i 1923 stiftedes en forening til bevarelse af gamle og karakteristiske møller.
- Nationalmuseet** Herhjemme nedsatte Nationalmuseet et mølleudvalg, der skulle arbejde for at bevare de bedste danske møller. Det var i 1953.
- Lokale** Men i den sidste halve snes år er der også i lokalsamfundene opstået ønsker om at bevare enkelte lokale møller. Det er ofte et job med modgang.
- Trædemølle** "Som en trædemølle", sagde en beboer i et af vore nabosogne engang, idet han vel

tænkte på den gamle mølletypes monotoni - oldtidens trælle, som vandrede i møllen på samme måde, som overleveringen beretter, at det blev Samsons lod hos Filistrene.

"Vejrmøller"

Det har givet været en kamp mod vejr-
møller - omend ikke helt lig med den,
som den bedrøvelige ridder Don Quijote
udstred.

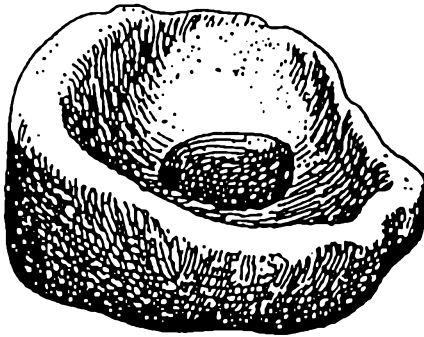
- Skenkelsø mølle: Det gik stærkt med alting i 60'erne. På et tidspunkt var der faktisk kun to vindmøller, der kunne køre med vind, tilbage i Frederiksborg amt. Den ene var Skenkelsø mølle. Den daværende møller Eriksen ville gerne fortsætte, men alderen trykkede.
- Kommunen: Mange gode kræfter blev mobiliseret, herunder Lokalhistorisk forening, og en fremsynet kommunalbestyrelse købte møllen - med bevaring for øje.
- Ejere: Møllen blev bygget i 1891 af gårdejer Peter Petersen.
I 1905 blev den overtaget af Møller Lars Hansen fra Værebro mølle.
I 1941 blev den købt af Møller Karl Eriksen.
I 1972 købte kommunen møllen -for at bevare den som mølle.
- 100 år. Møllen har nu stået i 100 år. Der er sket meget med den, men den er oprindelig. Vi skal gøre, hvad vi kan for at bevare den.
- Møllen bruges. Hvis en bygning skal bevares, skal den være i brug. Og den bliver brugt. Som levende musæum, som arbejdsplads, til fordragsvirksomhed, til undervisning o. m. a.
- Hvert år byder vi mange hundrede voksne og børn, Ølstykkere og fremmede indenfor for at se, hvad en mølle er - og hvad vi ellers har samlet.
- Mølle og musæum Møllen skal bevares som mølle, det er vi enige om. Men i alle tilbygningerne har vi indrettet lokalerne til musæum.
- Og dér er meget at se på - så kom og besøg os en dag.

Fortid og Nutid.

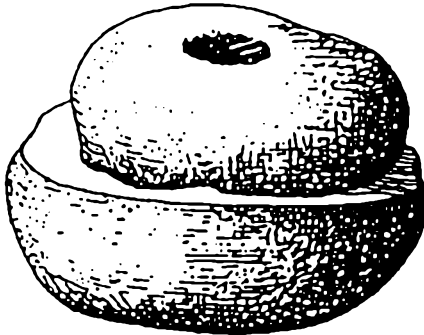
Det fortæller sig i historiens ukendte fortid, hvornår mennesket første gang fandt på at male korn og ris for på den måde at gøre det lettere fordøjeligt, drøjere og lettere at tilberede og forme til alt det, vi kender idag, specielt brød, grød og pandekager.

Men de sandsynligvis først anvendte metoder med stampning og kværning mellem sten anvendes den dag i dag mange steder i verden.

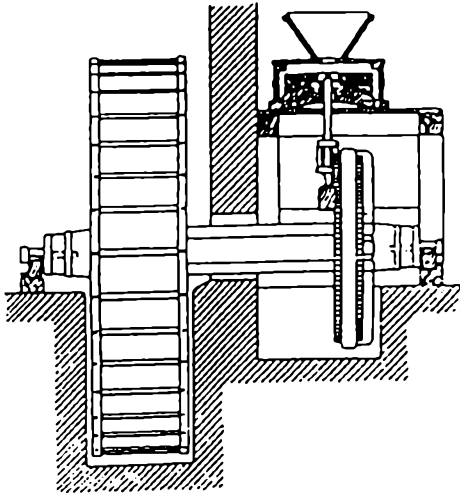
Skubbekværnen er vort lands ældst kendte "kværn".

Århundreder efter kom idéen om "drejekværnen"

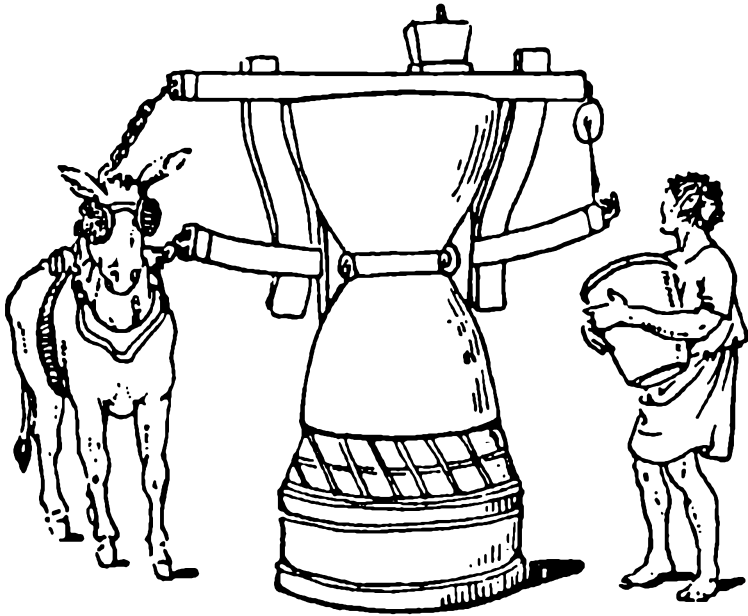

Et gennembrud var indførelsen af vandkraften, der i høj grad blev benyttet til drift af melkværne.

Vort kære trækdyr, hesten måtte også holde for. Man opfandt en sindrig mekanik, en hesteomgang, hvor hesten ved at gå rundt og rundt trak et tandhjul, der via udvekslinger førte energi f. eks. ind i laden, hvor den så blev benyttet til træk af et tærskværk eller en drejekværn.

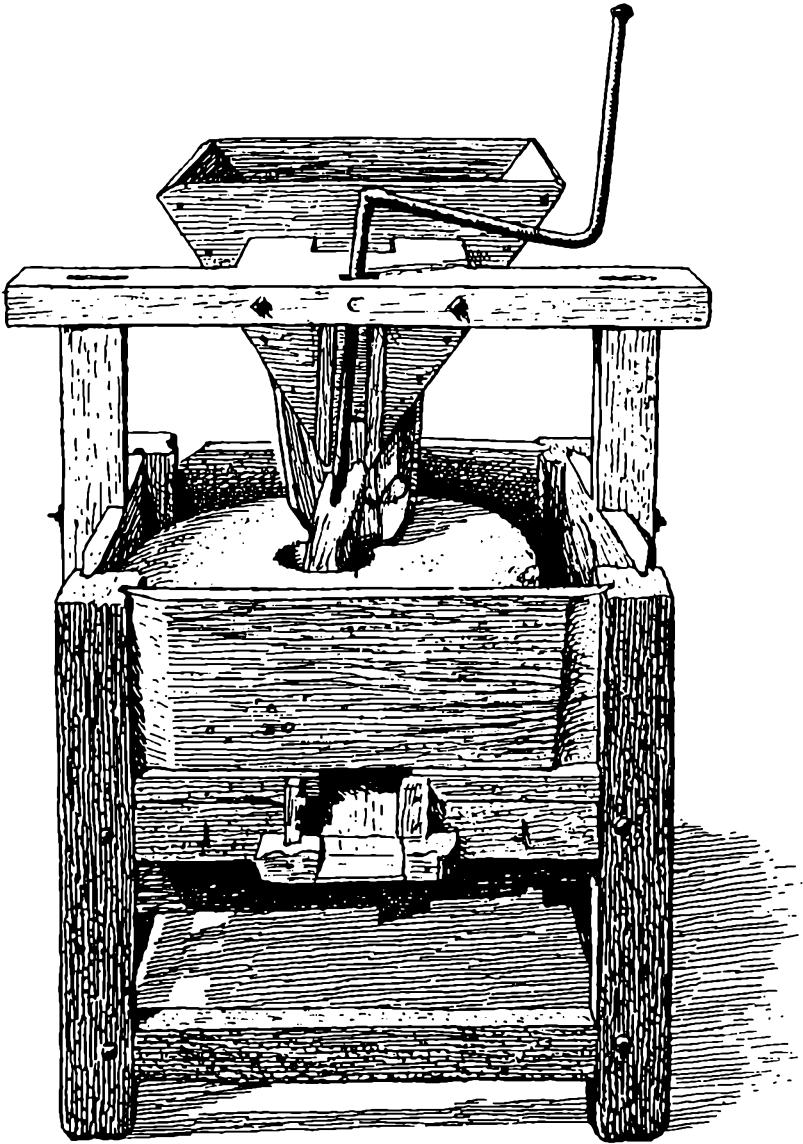

Æseltrukket kværn fra Oldtiden.

Drejekværn fra Stevns.

Vindkraften var nok mere ustabil, men der er så meget af den, at den sejrede for en lang årrække.

Først blev den taget i brug i små stubmøller, hvor så godt som hver eneste større gård havde sin egen mølle.

Stubmøllerne kunne drejes op i vinden ved at dreje hele møllen med svansen. Det begrænsede størrelsen af dem og dermed deres muligheder for at få vingerne op i den kraftigere vind.

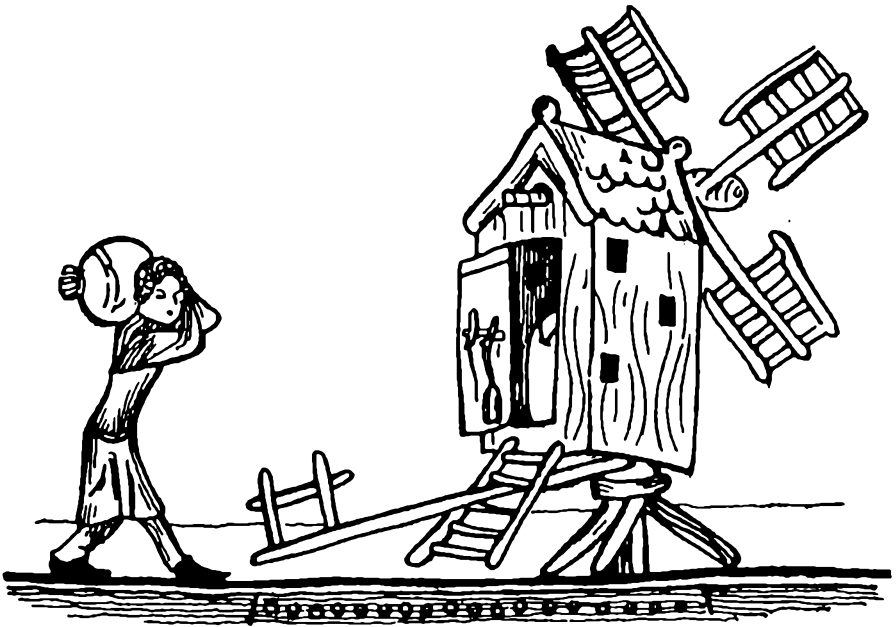
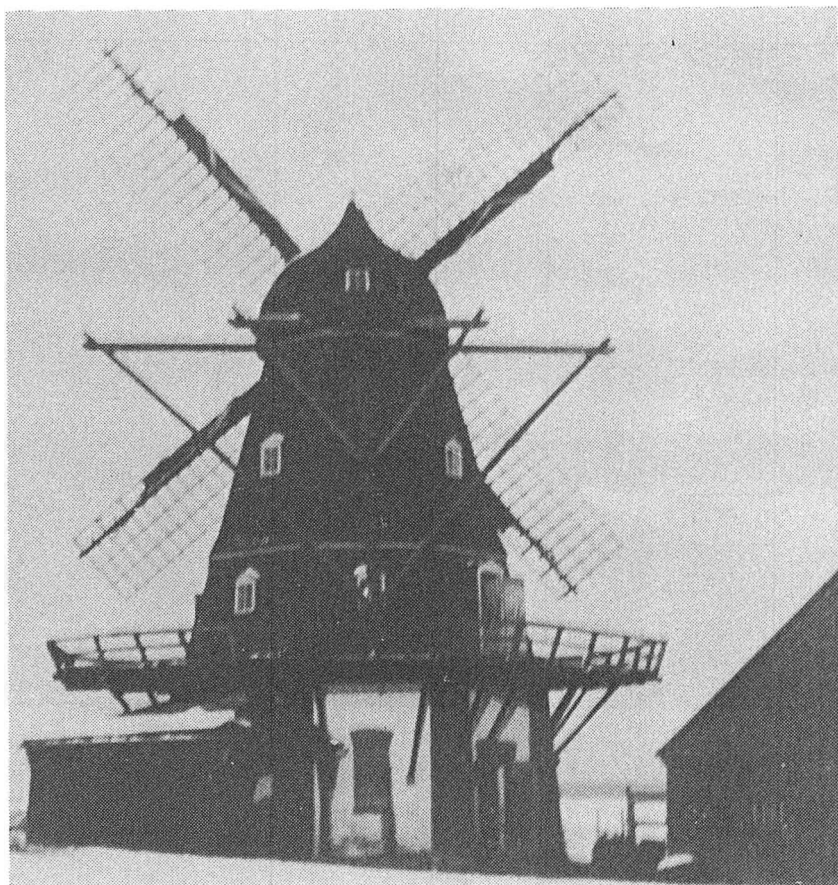

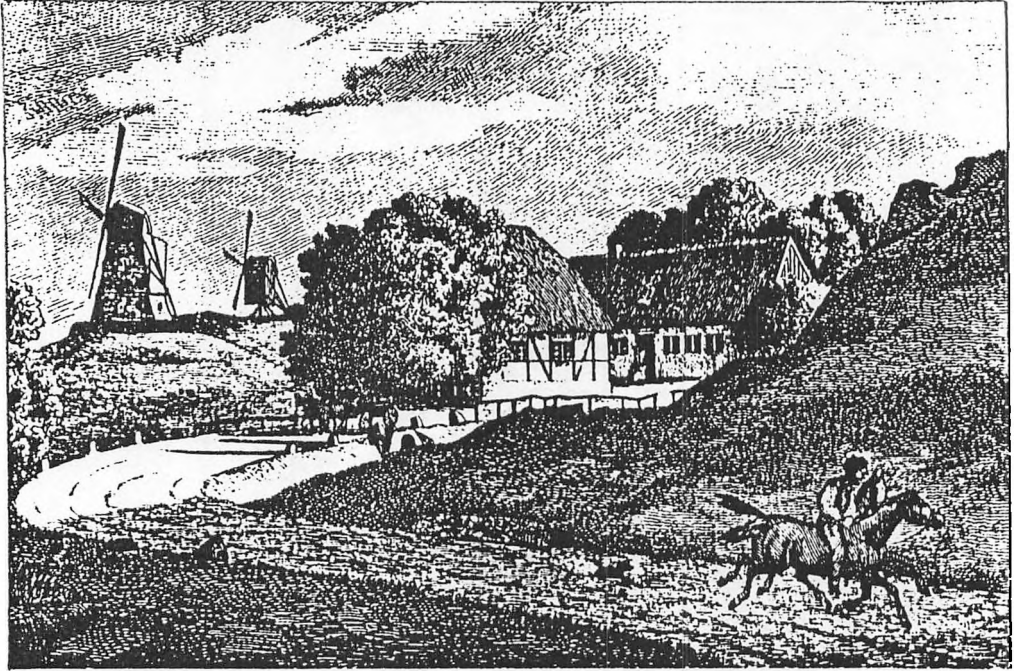
Illustration fra fransk/flamsk håndskrift ca 1340.

Men så fandt man på at bygge i højden ved at nøjes med at dreje hatten. Og se- efter årtusinders udvikling var den der bare.

Skenkelsø Mølle lå frit

Øvre Værebro Vandmølle.

Romantisk tegning fra midten af 1800-tallet.

Syd for møllebygningerne ses såvel stubmøllen som den hollandske mølle. Bjerget til højre er Frodebjerg.

De Ølstykke Møller.

-et historisk rids.

Selve ordet mølle er fælleseuropæisk kulturgods og kommer af det latinske "molina", som egentlig betyder møllesten. Møller var velkendte i hele oldtidens kultur omkring Middelhavet og er ofte omtalt og gengivet.

Det gamle nordiske ord er kværn, der egentlig også betyder møllesten, og som i andre nordiske lande er bevaret i stedet for det latinske mølle.

Stednavne	Mens ordet kværn optræder sjældent i stednavnesammenhæng, så støder vi på ordet mølle landet over; i Ølstykke f.eks. Møllehøj og Møllesten. På samme måde er professionen tidligt blevet knyttet til udøveren for senere at blive til et almindeligt slægtsnavn. Navnet Møller fylder ikke mindre end 41 spalter i telefonbogen for Københavns-området og hertil kommer så kombinationer med andre efternavne samt afledte former som Møllegård, Møllehave, Mølskov, Houmøller o.s.v.....
Slægtsnavne	

Ørdsprog

- Møllens plads i den folkelige dagligdag og bevidsthed kommer til udtryk i mange ordsprog og talemåder: "Den, der kommer først til mølle, får først malet", (forøvrigt et udtryk, der stammer fra 1683 og findes første gang i Christian d. V's mølleriforordning), eller "Det er vand på hans mølle" for slet ikke at tale om brugen af ord som trædemølle, svikmølle m.fl.

En mølle med snurrende vinger er endnu det smukkeste tænkelige symbol på menneskelig snilde og driftig foretagsomhed. Det er sikkert en af grundene til, at de små miniatuuremøller i mere eller mindre fantasifuld udførelse er så populære.

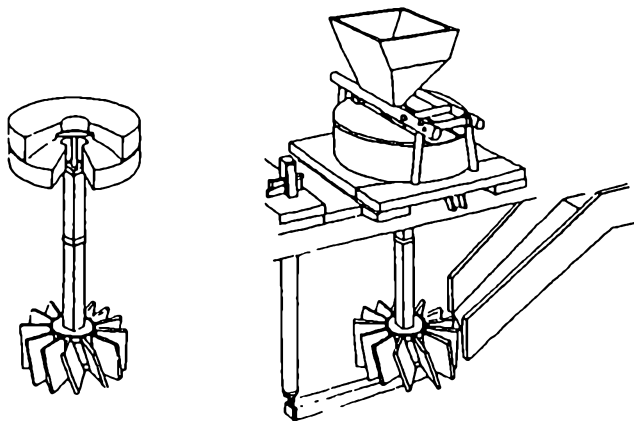
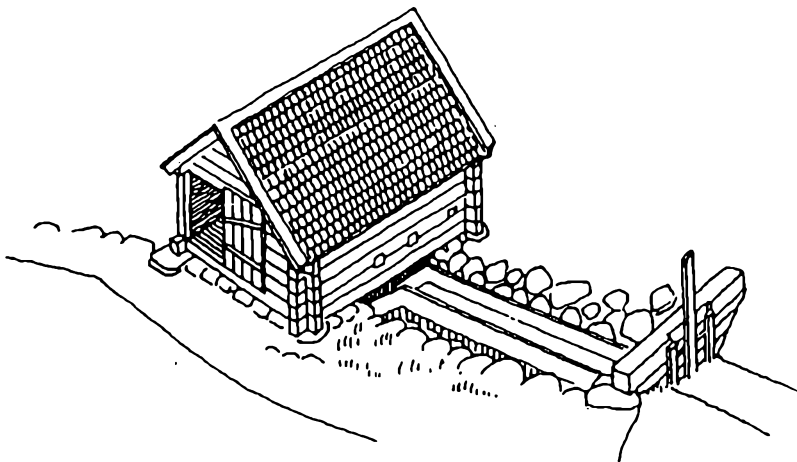
Oldtid

De høje arealer i Ølstykke-området er god agerjord og har tidligt dannet grundlag for agerbrug med dyrkning af énkorn, emner, dværgghvede, ærter m.v., som krævede grutning før brugen. Der er da også i Ølstykke fundet eksempler på skubbe- og gruttekværne, hvoraf et pænt eksemplar opbevares i Skenkelsø Mølle.

I romersk jernalder dukker drejekværnen op. Sådanne håndkværne kunne dække en husholdnings behov for bagemel, gryn, malt, m.v. og blev brugt helt op i dette århundrede f.eks. som sennepskværne. Midt i 1600-tallet var håndkværne så almindelige, at kongen gav lensmændene ordre til, at de skulle forbydes for ikke at gå de store møller i næringen og dermed nedsætte afgifterne til konge og adel.

Skvatmøller

Dette forbud i forbindelse med toldrullen for hele Danmark af 13. august 1651, gjaldt forøvrigt også "ufornødne Heste- og Skvatmøller", hvilket mere end antyder at de enkelte gårde i ikke ringe omfang klarede sig med små eller store skvatmøller, hvor blot nogenlunde vandrige bække og åer var i nærheden. Skvatmøller havde skovlblade fastgjort på en lodret drivaksel, der trak selve kværnen direkte. Det er bemærkelsesværdigt, at sådanne møller fra gammel tid i Irland og England kaldtes for "Danish Mills", hvilket synes at angive, at skvatmøller har været kendt før årtusindskiftet.

I de gamle østdanske landskaber – Skåne, Blekinge og Halland – var skvatmøller i brug endnu i 1800-tallet. Denne tegning af en skvatmølle gengiver Frilandsmuseets mølle, den eneste bevarede i landet, og den er endda fra Småland.

Vandmøller

De store vandmøller, hvis forudsætning var det romerske vandhjul, optræder for første gang i Danmark i 1100-tallet i forbindelse med, at de forskellige munkeordener placerer deres klostre - altid på steder, hvor det samtidig var muligt at udnytte vandkraften. Den ældste danske vandmølle er formentlig Munke Mølle i Odense, der nævnes første gang i 1135 - altså to år efter slaget ved Værebro.

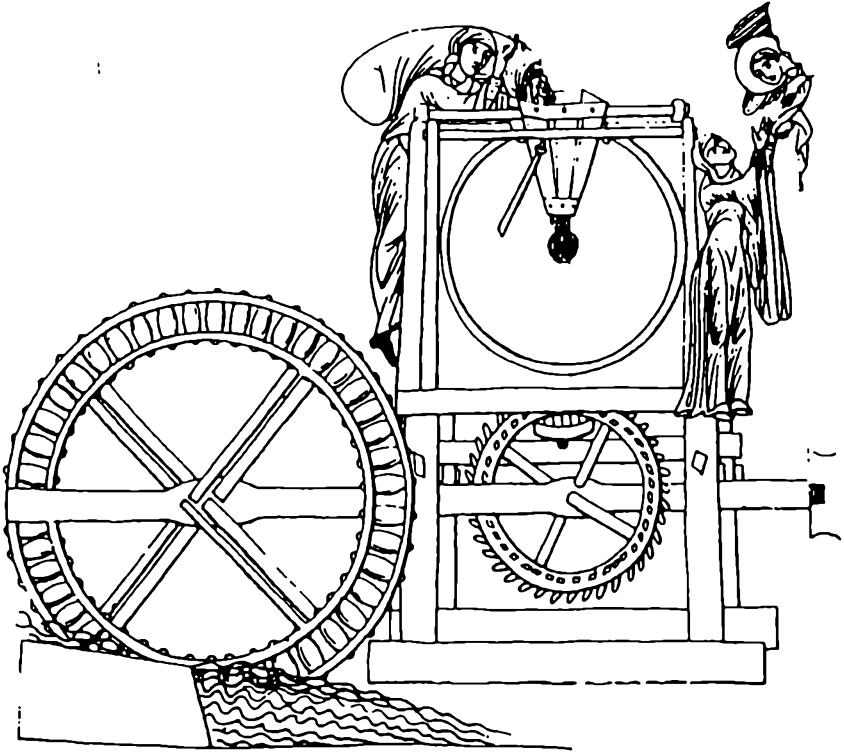
Også Nedre Værebro Mølle må være meget tidlig, for i 1175 skænkede biskop Absalon den til Æbelholt Kloster. Denne mølle synes altså at være opført af Roskilde-bispen, og det samme gælder utvivlsomt den langt større Øvre Værebro Mølle, der i 1377 optræder i jordebogen over Roskilde bispestols gods. De store vandmøller var så kostbare at opføre, at det normalt kun var kongen, kirken eller adelige herremænd, der magtede en sådan investering.

Ved reformationen overtog kongen bispestolens ejendom og derimellem også de to Værebrømøller. Nedre Værebro Mølle blev

tildelt Københavns Magistrat, mens Øvre Værebros Mølle - i øvrigt vist nok ved en fejltagelse - blev lagt til Frederiksborg len.

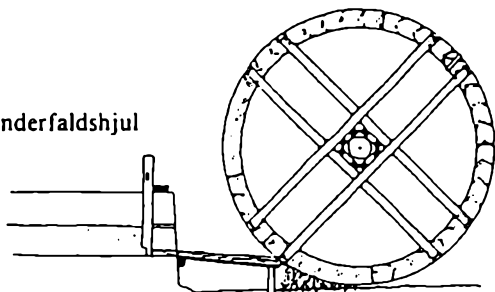
Det var selvfølgelig magtpåliggende for såvel kongen som adelige godsbesiddere, at indtægterne fra deres møller blev så store som muligt. Gang på gang forsøger Christian d. IV at give fæstemøllerne monopol på mølleriet. Således gav han i en forordning af 8. juni 1639 besked om, at "Bønders Skvatmøller, som ere paa en miil ner ret Landgildemøller", skulle afskaffes og videre hedder det "Ei maa heller nogen Bonde, som hafver Huus og Gaard, nogen Veder - eller Hestemyller af ny lade opbygge paa nogen Steder, hvor Landgildemøller malen bekvemmelig kan forestaa". Spørgsmålet er så, hvor stor betydning disse kongelige forordninger egentlig fik. Megen mel til husbehov kunne males på forskellig vis i ledige stunder. Hestemøller var almindelige og og anvendtes helt op til dette århundrede, hvor man havde hesteomgange.

Vandmølleteknikken kendtes og brugtes allerede i Oldtiden, men først i Middelalderen udnyttedes den. Først da mestrede man - på en primitiv måde at overføre kraft ved tandhjul.

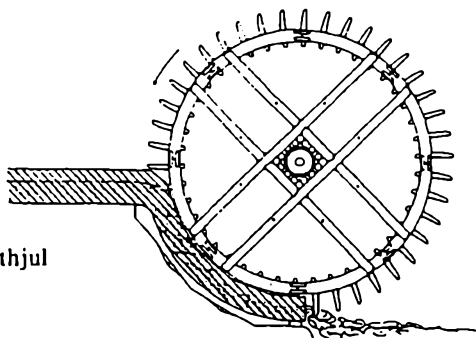

Bemærk tegneteknikken, der gengiver motivet illustrativt både forfra og fra venstre side. 1100-tallet.

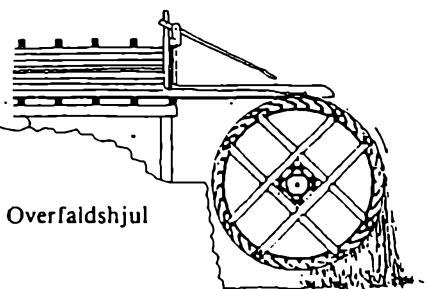
Underfaldshjul

Brysthjul

Øvre Værebro mølle havde overfaldshjul.

Overfaldshjul

Tegningen viser udviklingen af vandhjulsteknikken i retning af en stadigt større effektivitet. Underfaldshjulet kunne etableres næsten uden forudsætninger, det var f.eks. meget brugt i oldtiden. Brysthjulet forudsatte et vist vandfald, men fungerede ellers som underfaldshjulet, dog mere effektivt. Overfaldshjulet gav en 50% større udnyttelse af vandkraften, men forudsatte også enten et naturligt eller kunstigt opstemmet vandfald.

Øvre Værebro Mølle havde også en hestemølle, hvor bønderne dog selv måtte stille trækraften til rådighed.

Stubmøller

Vindmøllerne vandt imidlertid frem, først som stubmøller, der stammede fra Normandiet og Belgien. Den først kendte vejmølle omtales i Fløng 1259 og omkring år 1400 var vejmøller ved at være almindelige. Roskildebispen nævner i sin jordebog i 1377 ni vejmøller, men han har ganske vist samtidig 30 vandmøller, hvori blandt, som tidligere nævnt, Øvre Værebro Mølle.

Den første vejmølle, vi hører om i Ølstykke, opførtes i 1625 ved Øvre Værebro Mølle af møllebygger Claus Langkow. Det må have været en stor stubmølle, som imidlertid kun holdt i tre år. I 1634 blev den solgt til skomagerlauget i København, hvor den virkede som barkmølle på volden. En barkmølle anvendtes i forbindelse med garvning af huder.

Den næste vejmølle opførtes i 1728 på Svestrup Mark for at klare behovet, efter

Øvre Værebro Mølle var blevet såkaldt græsmølle, dvs. at den af hensyn til bønderne langs åen ikke kørte fra maj til Sct. Hans. Denne mølle stod formentlig til 1740'erne, da den flyttedes til arealet syd for vandmøllen ved Øvre Værebro. Den 3. april 1740 blev stigbordene ved Øvre Værebro Mølle trukket for sidste gang, og den berømte og omstridte vandmøllens æra var forbi. Endnu i 1879 var stubmøllen i drift.

Stubmøllernes glansperiode varede helt op til slutningen af 1700-tallet. De klarede befolkningens behov for maledede produkter sammen med vandmøllerne, hestemøllerne og de mere eller mindre accepterede småkværne, der anvendtes i den enkelte husholdning.

Den Hollandske Mølle Men så fik de alle alvorlig konkurrence af en hel ny mølletype - Den Hollandske Mølle. Denne mølletype havde været kendt i Holland siden 1500-årene i forskellig udformning og havde en række umiskendelige fordele. I stubmøllen skulle hele det tunge skrog drejes med vinden, mens

kun hatten var drøjelig i Den Hollandske Mølle. Det betød samtidig, at møllekroppen kunne bygges højere, mere solid og rummeligere. Arbejdsforholdene blev bedre, og der blev plads til flere kvarne og tilknyttede maskiner og redskaber.

En af de første hollandske møller i landet kom til Dybbøl i 1744, i 1809 opførtes eksempelvis den første hollandske mølle i Svendborg, og senere udbredtes mølletypen over hele landet. I 1813 var der blevet opført en hollandsk mølle ved Øvre Værebrosø.

Lind's mølle Først efter at møllernæringen var blevet fri i 1862, dukkede den næste mølle op i Ølstykke. I 1865 opførte Jens Frederik Christian Lind en mølle, der lå mellem Stenløsevej og vejen til Holmegård. Den blev kaldt "Den lille Mølle" og var egentlig opført i tilknytning til det bageri, som han drev allerede fra 1863-64. Herfra stammer en smuk kobberbageform, der opbevares i museet, og som blev brugt, når folk bestilte en stor kage til jul eller til andre festlige lejligheder.

Bageriet ophørte ved bager Linds død i 1891. Møllens drift fortsatte til omkring 1930, da den blev nedrevet.

Skenkelsø
Mølle

Bager Linds datter, Marie, giftede sig med Lars Hansen, der havde været svend på Øvre Værebros Mølle, og ægteparret købte i 1905 Skenkelsø Mølle. Skenkelsø Mølle opførtes i 1891 af den daværende ejer af Tungegård, Peter Petersen, som solgte den til møllersvend Lars Hansen i erkendelse af, at dette erhverv kun var for fagfolk. Lars Hansen havde møllen til 1941, da den købtes af møller K.J. Eriksen, der i 1972 solgte møllen til Ølstykke Kommune. I 1973 standsede så driften af den sidste vejrmølle i Ølstykke.

Selvfølgelig kom der århundredet igennem stadig forbedringer til som f.eks. selvvikning og selvkrøjning, møllevingerne fik sejl eller bevægelige klapper m.v. I årene efter 1900 installeredes petroleumsmotorer - senere el-motorer - i mange møller, og i det hele taget mistede mange af møllerne deres oprindelige karakter og

udseende, gennem den moderne tekniks nødvendige tilføjelser og forandringer. Men det hjalp altså intet. En efter én faldt vindmøllerne fra, de mistede vingerne, og stod mange steder som ynkelige ruiner.

Vejmøller blev anvendt til andre formål end formaling af korn. Meget tidlig nævnes stampemøller, barkmøller, savmøller m.fl. - muligheder, som udviklede sig til direkte industriel brug. Pumpemøllerne dukkede op ved de store inddæmningsarbejder, og med vindmotorerne opstod en helt ny generation af vindmøller.

Danmark blev førende på dette område først og fremmest på grund af fysikeren Poul la Cour, der 1890'erne konstruerede sig frem til en klapsejler. Hurtigt efter århundredeskiftet var disse vindmotorer i produktion og kom helt op til 2. verdenskrig til at præge det danske landskab. Hver gård sin vindmotor. Intet tyder dog på, at vindmotorerne nogensinde vil forsvinde. Nu har de igen fået en opblomstring i ny udformning og design, som hurtigløbere, der producerer elektricitet.

Ejerforhold

Møllerne var landets første egentlige industrimaskiner, og da de fleste var kornmøller, knyttedes de ejendomsmæssigt til jorden. Møllerne tilhørte kirken og klostrene og fra 1500-årene kongen (kronen) og adelen samt enkelte selvejende bønder. Langt de fleste var landgildemøller eller fæstemøller og sådan var forholdene til et godt stykke ind i 1800-tallet. En del møller overgik til selveje, men det var først efter loven om møllernæring i 1852, at selvejermøllerne kom i flertal.

Særlig værdifulde møller brugte kongen ofte som underhold for tro tjenere. Således blev Øvre Værebro Mølle i 1600-tallet overladt en række kongelige enspændere, dvs. postbude, heriblandt Jens Fuchs, der desuden fik Gundsøgaarden. Senere optræder kongens sølvpop (dvs. den ansvarlige for kongens sølvkammer) Jens Hjort og kongens kammertjener og skrædder Andreas Søbøtke. Øvre Værebro Mølle var en af de største møller i Nordsjælland. I 1697 var der 4 kværne (møllehjul), hvoraf den ene var en stampemølle til vadmel.

2 kværne brugtes til mel og 1 kværn til gryn og malt. Under den ene af kværnene var en ålekiste.

Såvel fæstemøllerne som fæstebønderne måtte betale landgilde, som blev betalt i penge eller mel, afpasset efter den omsætning, møllen havde. Men ved den nye matrikel af 1688 indførtes en såkaldt mølleskyldshartkorn, som var en vurdering ikke alene af landgildets størrelse, men også af møllens tilstand og omsætning. Fra 1622 betalte Christen Jørgensen i Øvre Værebros Mølle landgilde til Frederiksborg len, men i hans tid blev møllen ødelagt af de bønder, hvis marker ved opstøtning af åen blev oversvømmet - et stadigt tilbagevendende problem. I 1657 var landgildet for den genopførte vandmølle 16 1/2 pund, 6 skp. mel og 1 td. ål.

Maleløn

Malelønnen var møllerens vigtigste indtægt og var af møllerlauget fastsat til en 18. del af hver skæppe korn. I praksis skete det at mølleren med et toldekar af hver skæppe tog sin del

- strøjet mål - og der var strenge straffe for at snyde med målet eller på anden måde forfalske, forringe eller forbytte såvel korn som mel.

Nu havde mølleren jo også gode grunde til at holde på sine kunder, hvis der var andre møller i nærheden. I 1760'erne var der tale om at indføre mølletvang for at sikre de enkelte møller en fast indtægt, men det blev afvist fra alle sider. Konkurrencen mellem møllerne kunne ellers være ganske hård, og bedre blev det ikke efter 1862, da erhvervet blev frit ved møllenæringsloven.

Mølleren

Mølleren sociale status har i 1500- og 1600-tallet næppe været højere end andre landhåndværkeres, skrædderen, væveren, smeden, osv. Mølleren var jo de fleste steder fæster eller forpagter og havde besvær nok med at få til udkomme og fæsteafgifter. Forholdene synes at ændre sig i 1700-tallet, men man skulle jo også på forhånd være velhavende for at kunne erhverve en mølle som selvejer. Omkring 1830 var en stubmølle vurderet til ca.

1700 rigsdaler, mens en hollændermølle var vurderet til i hvert fald til det firdobbelte. Således kom den selvejende møller til at tilhøre samfundets overklasse. Det var fint at være mølle ejer.

Møllerne i Øvre Værebro Mølle var folk af stand, alene i kraft af møllens størrelse samt kongens ejerskab og interesse i 1600-tallet. I skibet i Gundsømagle kirke ligger en gravsten over Jens Jonsen Møller, Værebro Mølle + 16.. og hustru + 1685, og det tilkom ikke enhver at blive begravet inde i selve kirken.

Dette særlige privilegium understreges endnu stærkere i Ølstykke kirke, hvor der i skibets gulv ligger en pragtfuld gravsten i blåsort kalksten over møllerkonen Anna Kirstine Jens Datter Boserop, født 31. juli 1735 + 17. maj 1773. Stenen er lagt af hendes mand Carl Friedrich, som senere giftede sig med Anna Kirstines søster Johanne. Da Carl Friedrich døde i 1799, tilføjede enken hans navn på stenen med tilføjelsen "selvejer for Øvre Værebro Mølle, født i Jonstrup mølle 1726".

Nedre Værebro Mølle var langt mindre, men der var dog nu og da familiemæssige bånd mellem de to ulige møller. En søn fra Øvre Værebro fik således i 1730'erne Nedre Værebro Mølle.

I slutningen af 1700-årene var der gode tider for møllerhvervet, og det var da også i de år, hollændermøllernes fremmarch begyndte. En del møllere gik fallit under landbrugskrisen i 1820'erne, men det gik igen fremad i 1830'erne og møllerhvervet var rimelig lukrativt helt op til 1870'ernes krise, da især priserne på korn faldt drastisk.

Flere og flere møller fik efterhånden knyttet landbrug til virksomheden, og i begyndelsen af 1800-tallet oplever vi, at såvel møllernes stuehuse som udhuse udvides med stald, lo og lade. Senere kom kornmagasiner, sigteribygninger, motorhuse, m.m. I 1736 bestod bygningerne ved Øvre Værebro Mølle af stuehus, møllehus, og brugshus - 11 fag, lade, lo og vognskur - 8 fag, porthus og tørvehus med stald - 18 fag, en længe med udhus - 14 fag, hestemøllehuset med en stue - 3 fag,

altså ialt 61 fag, som vurderes til 2.000 sletdaler, som var et betydeligt beløb. I 1813 var møllen på 55 fag.

Ser man i folketællingslisterne, viser møllerne et stigende folkehold, der f.eks. også kunne omfatte fast møllekusk, bager m.fl. Enkelte møller drev landhandel med salg såvel fra stedet som fra omkringkørende vogne. I 1848 fik Øvre Værebro Mølle således bevilling til at drive landhandel, og 1859 var der desuden maltgøreri og bageri.

Øvre Værebro Mølle havde oprindelig ikke anden jord end en have, og derfor fæstede møllejerne ofte en gård i Svestrup eller Ølstykke. Efterhånden erhvervedes en del jord til møllen og vest for vejen (i haven) byggedes en avlsgård, der naturligt nok senere fik navnet Møllehave. Møllegrunden, som i 1596 ved en fejltagelse blev tilført Frederiksborg len, tilbageførtes først til Roskilde amt i 1916, og formalia kom vist først helt på plads ved kommunalreformen i 1970.

Mølle og kro

Mange møller havde samtidig krobevilling, idet de ofte lå ved alfarvej, og i øvrigt var nogle af de steder, hvor egnens folk mødtes ikke kun for at få malet deres korn, men også for at spørge nyt og drøfte dagens problemer og rygter. Det skete dengang - som nu - gerne over en dram eller flere, enten der nu var kongelig bevilling dertil eller ikke.

I 1736 fik Øvre Værebro Mølle kgl. krobevilling med henvisning til at "Møllen ligger paa den alfare Vej midt imellem Roskilde og Frederiksborg, hvor de Rejsende baade Dag og Nat skal passere over min Bro og gennem Gaarden og Porten". Der havde imidlertid været kro allerede fra første halvdel af 1600-tallet, altså endnu mens den gamle Værebro var i brug. Da mølleren i 1721 blev beskåret i møllens brug ved bøndernes gentagne angreb på møllen og fik tilladelse til at opføre vejmøllen på Svestrup mark (opførtes først 1728), indgik i aftalen privilegier til at holde kro med ret til at brænde brændevin og brygge øl. I 1829 var der kro og dansesalsbygning samt

en rejsestald og endnu i 1920'erne averteredes om bal på Værebro kro i sal med "ferniserede Gulve".

Det var da også en ganske stor husstand, der rummedes i møllen. F.eks. var der i 1787 beskæftiget 3 møllersvende, 3 karle og 2 piger; i 1801 2 møllersvende, 1 karl og 1 pige; og i 1890 1 gift og 1 ugift møllersvend, 1 staldkarl, 1 mejerske og 1 mejeripige, 1 køkkenpige, 2 tjenestekarle og 1 bager.

Omkring og efter 1. verdenskrig blev mølleriet stadig mindre rentabelt. Det startede allerede før århundredskiftet, da de store handelsmøller i købstæderne overtog formalingen af brødkorn, og mere og mere af foderkornet blev malet på gårdene selv af de nymoderne vindmotorer.

I 1911 blev den sidste mølle ved Værebro Øvre Mølle taget ned. Da var stubmøllen allerede forsvundet. Endnu ses møllestubbene og i og ved de nuværende bygninger, ses resten af de oprindelige vandmølleindretninger.

Under besættelsen fik de tilbageblevne møller en opblomstring, idet mange af dem fik statslager af korn og i øvrigt autoriseredes under statens kontrol.

Men én efter én måtte møllerne lukke af mangel på arbejde og kunder, og forskellige bierhverv og handel med andre produkter trak kun den endelige afslutning i langdrag. Dertil kom at vedligeholdelsen af de gamle møller blev så kostbar en affære, at hvervet ikke også kunne bære disse udgifter. Kornmøllernes æra var forbi, og mange af dem led - og lider - en krank skæbne som amputerede og ynkelige ruiner uden vinger og hat eller ombygget til sommerhuse, restauranter med kulørte lamper eller tilsvarende. Heldige var de møller, der brændte ned eller helt blev nedrevet. De beholdt deres værdighed til det sidste.

Der er nemlig værdighed og holdning over en gammel mølle. Den er et udtryk for menneskelig snilde og opfindsomhed. Hver lille del af møllen er udtryk for gamle hæderkronede håndværkstraditioner, som

Møllen i kommunal eje.

Allerede i 1970 havde møller Eriksen antydnet sine ønsker om at afhænde møllen, som han nødigt så gå i forfald, men som han på den anden side ikke selv havde mulighed for at vedligeholde.

I 1971 indhentedes af Ølstykke Kommune en udtalelse fra Nationalmuseets mølleudvalg, som udtalte sig positivt om mulighederne for at bevare møllen, men den var ikke optaget på den nationale møllefredningsplan, da den ikke var ældre end fra 1891. En af grundene til at Nationalmuseets mølleudvalget ikke magtede opgaven var de få økonomiske midler, man havde til rådighed til bevaring af endnu ældre værdifulde møller.

Ølstykke Kommune måtte også selv bære udgifterne ved såvel køb som restaurering, men i sommeren 1972 blev købet en realitet, idet møller Eriksen dog ønskede at forpagte møllen i endnu 5 år, og samtidig skulle lejerne i stuehuset have tilsvarende frist. Byrådets drøftelser

gav klart udtryk for ønsket om at bevare Skenkelsø Mølle fra forfald, og selv om der var ideer fremme om at indrette restaurant el.lign., så vandt tanken om et evt. lokalt museum almindelig tilslutning.

Allerede i efteråret 1972 arrangeredes besøg i møllen af Lokalthistorisk Forening, som i 1973 fulgte sagen op ved at søge - og få - tilladelse til at anvende en del af bygningerne til opbevaring af større landbrugsredskaber o.lign. I 1974 var samlingerne så etablerede, at der kunne modtages besøgende, og antallet kom helt op på 164, hvoraf 48 var udlændinge.

I de første år var det nødvendigt med en række udbedringsarbejder, inden der kunne gives fuld adgang til møllen. Omgangen blev således helt fornyet og vognporten repareret, ligesom skroget fik en omgang tiltrængt tjære. Imidlertid besluttede møller Eriksen i 1973 "at gå før tiden" og opsagde forpagtningen. Dog forlod han ikke ganske sin gamle arbejdsplads, men gav tilsagn om et vist tilsyn og om råd og dåd ved vedligeholdelsesarbejder m.v.

I 1975 var de værste følger af tidens tand udbedret, og Lokalhistorisk Forening kunne arrangere åbent hus med stor tilslutning. I de følgende år fortsatte restaureringsarbejderne på møllen. I perioden fra 1976 - 1979 udskiftedes krøgbjælke, pers og svans, møllehatten fik ny spånbelægning, og vingernes hækværk blev fornyet. I 1978 var katastrofen tæt på, idet møllens stuehus nedbrændte efter lynnedslag. I løbet af de næste to år genopførtes huset og nyindrettedes til foreningslokaler og museumsrum - således at Lokalhistorisk Forening fik første ret til brug af lokalerne.

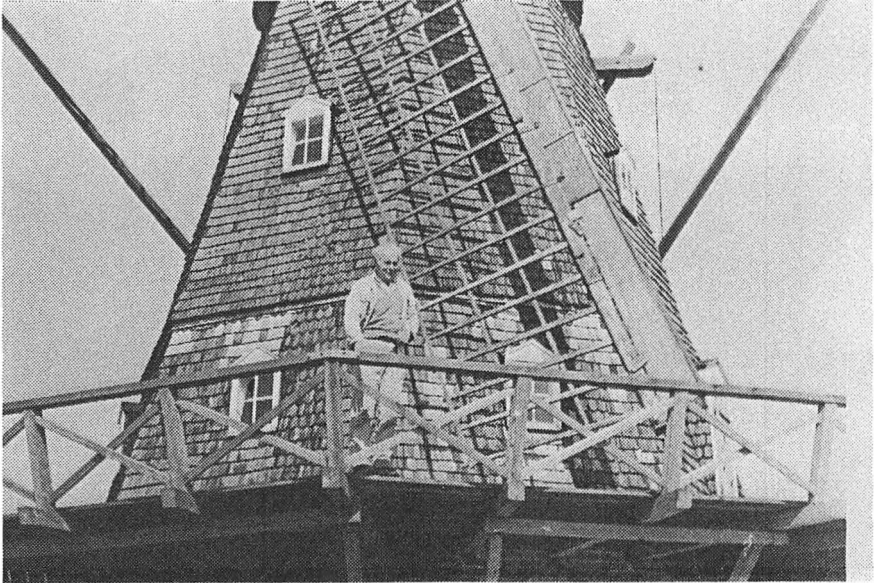
Igen i 1981 satte vejrligets luner deres præg på møllen, idet det ene vingepar knækkede i en kraftig storm. I 1983/84 fik møllen helt nye vinger, således at den nu igen er intakt.

I løbet af disse år forøgedes museumssamlingerne i møllen betydeligt, og Lokalhistorisk Forening gjorde en stor indsats såvel ved indsamling af genstande som ved restaurering og konservering. Foreningen

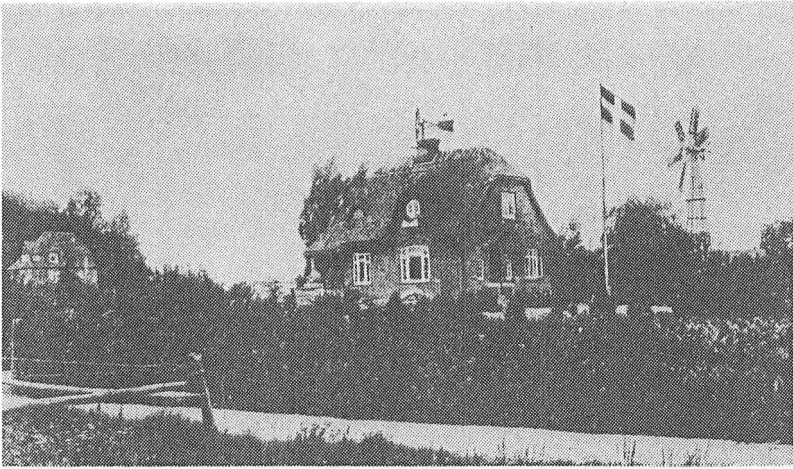
begyndte på faste såkaldte "mølledage" - fordelt mellem arbejdsdage og besøgsdage, som havde stort publikum. Mange lokale beboere kom med større eller mindre genstande, som alle er indgået i samlingerne. I 1983 besøgte Historisk Sæmfund for Frederiksborg Amt møllen og Ølstykke, og der blev - også fra museums-side - udtrykt beundring for de gode resultater.

Med nyindretningen af stuehuset blev der mulighed for bedre mødelokaliteter og for indretning af to museumsrum til møbler og andre genstande, som dårligt tåler at stå i uopvarmede rum. En del mindre museums-genstande og tekstiler opbevares i det Lokalhistoriske Arkiv, som i øvrigt har anvendt en række af museets ting til forskellige udstillinger i biblioteket.

I kommunal administrativ henseende henhører møllen nu under Udvalget for kulturelle anliggender, idet der dog siden 1976 har været nedsat et særligt underudvalg for arkiv og museum, hvori Lokalhistorisk Forening er repræsenteret.

Møller Eriksen på omgangen

Postkort fra Ølstykke - med møller

Vi og vinden

Begyndelsen I begyndelsen skabte Gud jorden og himlen, fortælles det i 1. Mosebog.

Og Gud sagde:

Vinden Bliv lys ..... og lyset var solen. Med solen fik vi vinden med i købet. Solens stråler opvarmede luften, og der opstod temperaturforskelle i de forskellige luftlag.

Luften kom på den måde i bevægelse, vi fik vind, som kan være alt mellem "storm og stille".

Længe, længe var den der blot.

Vinden drev skyerne over himlen, spredte og samlede dem, bragte bygerne til tørstende egne og sørgede i vid udstrækning for floraens bestøvning.

Mennesket Mennesket, det eneste dyr, der kan anskue sig selv "udefra", fandt på at udnytte vinden; det er omkring 5000 år siden, at

Ægypterne de gode gamle ægyptere satte sejl på deres sivbåde, og lidt senere gyngede sejlene på spantbyggede skibe på det blå Middelhav omkring minoernes Kreta.

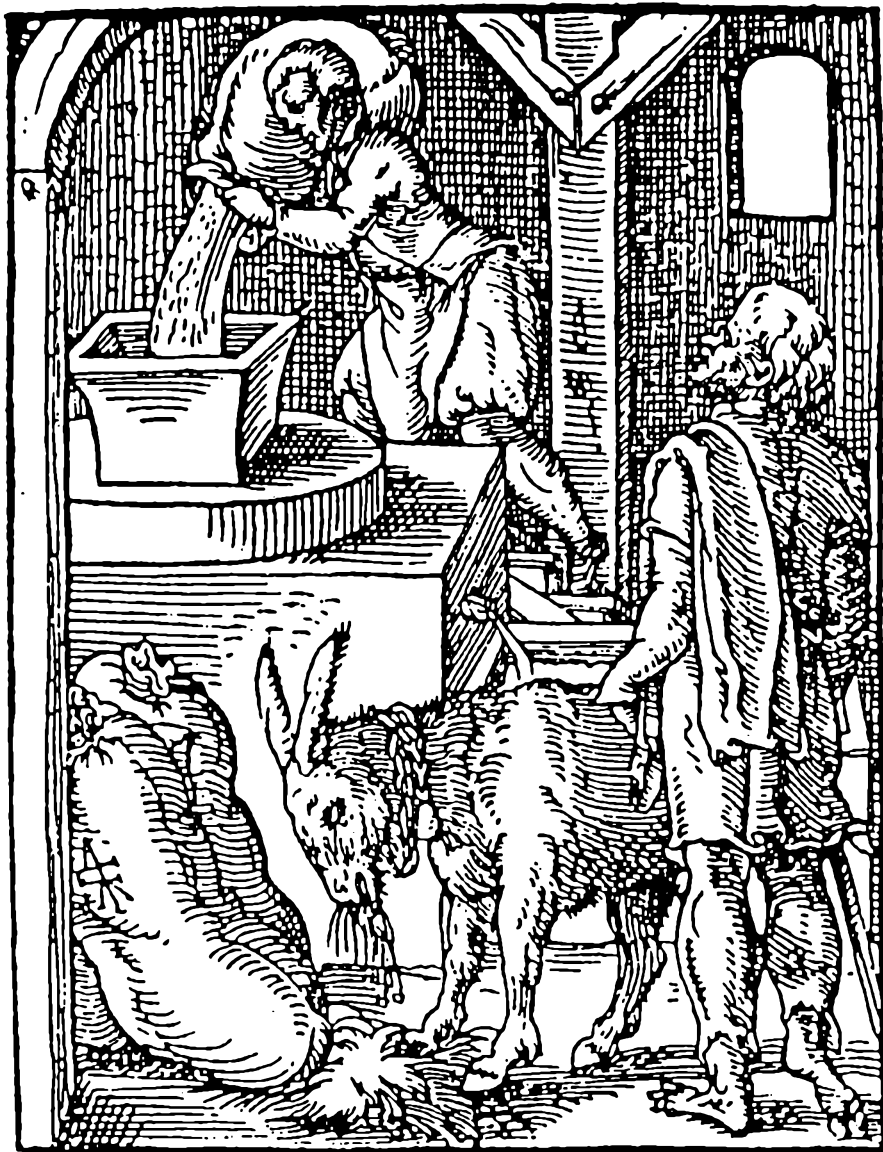
Sejlet Sejlskibenes tid blev lang, men andre energikilder tog over, de få eksisterende windjammers, som ses endnu, er kun sejlene museumsstykker, alene i sejlsportens verden lever sejlet - nok om det!

Første vindmølle Omkring år 640 - under kaliffen Omar I (634-644) i perserriget, byggede Abu Lulua den første vindmølle, som historien kender til.

Den har været der - hvordan den fungerede, må vi gætte os til.

Udviklingen indtil 1500-tallet

Munkene Fra 1100-tallet bevæger møllevirket sig op gennem Europa, impulserne har kors-togtsfarerne fået i Mellemosten. Med cisterciensermunkenes vandring op gennem Europa fulgte møllen med i forbindelse med rejsningen af nye klostre fra Sicilien

og Portugal til Norge og Sverige i Nord. De første sikre meddelelser om vindmøller stammer fra ca. 1191 i England.

Stubmøllerne 1259 i Danmark Det er omkring samme tid - måske lidt før, at de første stubmøller dukker op i Normandiet. Stubmøllen er karakteristisk ved, at hele møllekroppen er drejelig omkring stubben. I 1200-tallet går det hurtigt, vi møder en stubmølle i Holsten i Ütersen i 1235, i 1259 er vindmøllen i Danmark, ved Fløng nær Roskilde. Holland - som vi kalder møllernes land - kom med, der rejses en vindmølle i Haarlem.

Afvanding Her finder man hurtigt på at udnytte vindmøllen på en ny måde, i 1344 er man i gang med at bruge vindkraften til afvanding af polderne, de inddæmmede tørlagte marskområder. I starten kunne møllerne kun arbejde ved een vindretning, men snart lærte man sig at dreje dem.

Navnet: Møller Personnavnet Møller dukker op i Danmark i 1384 afledt af virket. Det er i Odense - navnet blev efter -sen-navnene dét, som optager mest spalteplass i telefonbøgerne.

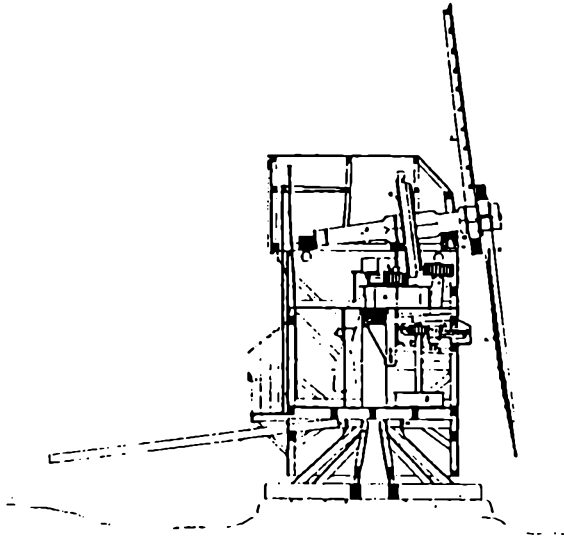
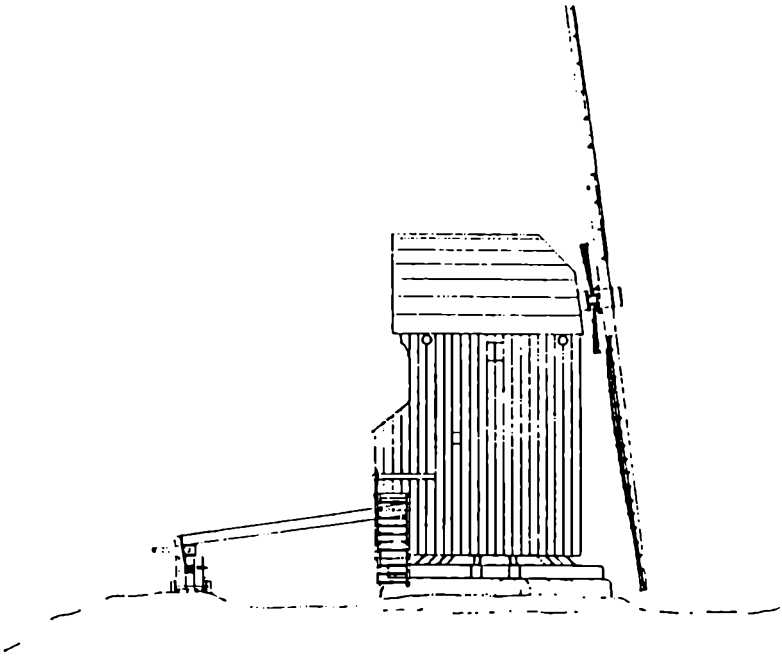
Hejs I årene omkring 1430 finder tyskerne på at udnytte vindkraften til ophejsning og nedfiring af de tunge sække med henholdsvis korn og mel.

Leonardo's drejehat

Leonardo Leonardo da Vinci - universalgeniet - som mestrede både teknik og kunst, disciplineret kreativitet kender ingen grænser, har blandt sine skitserede opfindelser også efterladt os tegninger til en mølle med drejelig hat, men han, der levede fra fra 1452 til 1519, var engageret i så mange projekter og opgaver, at et utal af hans visioner aldrig blev realiseret - den drejelige møllehat hører desværre til de ideer, han kun fik fæstnet til papiret.

Teknikken udvikler sig

Vingerne I det 16. århundrede udviklede man mølle- forbedres vinger med varierende indfaldsvinkler. Det er sådan, at når møllevingen passerer møllekroppen øges vindpresset mellem vinge og krop. Sejlpladen eller sejldugen

Stubmøllen set i tværsnit og fra siden samt konstruktionen, hvorved møllen kunne drejes på sin »stub« op mod vinden.

begynder at blafre som et flag i vinden, denne blafren slider og ødelægger dugen. For at imødegå dette begyndte man nu at dreje vingepLANEN mere og mere op mod vinden.

"Klapsejlerne" En videre udvikling af denne teknik skete nu først i 1772, hvor skotten Andrew Meikle, konstruerede klapperne (jalousierne) til møllens vinger.

Omkring midten af århundredet begynder man at realisere Leonardos ide "den drejelige møllehat" i Holland, hvor den hurtigt bliver almindelig og allerede omkring 1573 konstruerer hollænderen Leif

Hollandsk mølle Andriess van Moerbeke den vindmølletype, vi kalder "den hollandske" med drejelig hat.

Den Hollandske Mølle

Stubmøllerne blev brugt mange århundrede endnu, men den hollandske vindmølle blev den dominerende i Europa, men først i 1772 rejstes den første i Danmark i Christiansfeld, Brenøre Mølle, og en snes

Sydvest og
Nordøst

år senere stod så den næste i Rudkøbing. I Danmark har der udviklet sig to typer, den sydvestdanske og den nordøstdanske type.

Den første er lavere, mangler kværnloftet og møllehatten ligner en omvendt båd. Bygningen mangler gennemkørsel.

Den nordøstdanske - og en sådan er Skenkelsø Mølle - er rummeligere med en høj muret underbygning, hatten er løgformet og kværne og stjernehjul befinder sig på samme etage.

Tiden op til nu

Savværker

Omkring 1590 benyttes vindkraften ikke kun til afvandning og kornmaling, men også som drivkraft til andre formål f.eks. savværker.

Elproduktion

I 1852 udkastede Lord Kelvin (1824-1907) den tanke, at elektricitet kunne produceres ved hjælp af vindkraft. Som alt nyt blev også dette forslag modtaget med megen skepsis.

Store møller I 1887 viste franskmændene, at ideen ikke var helt tosset. Hertugen af Feltre rejste et fyrtårn ved Calais og opførte ved dets side en vindmølle med 12 meters vindfang, den producerede elektricitet til fyrtårnets lanter og strømmen oplagredes i batterier.

I Danmark oprettedes i 1903 Dansk Vind-Elektricitets-Selskab, som bl.a. udgav "Tidskrift for Vind-elektricitet".

El-produktion ved vindmøller I vor egen tid har vi kendt de små private vindmotorer, der producerede el til en gård eller et lokalsamfund. Men først med energikrisen kom der skub i denne udvikling, vindmølleteknikken, der forlængst var overhalet indenom af andre energikilder, blev atter aktuel. I 1977 gik stat og elværker sammen om at undersøge mulighederne for vindkraft som supplement til el-forsyningen.

Nutidens mølle-parker Det har affødt mange initiativer, en produktion med god eksport og fænomenet "mølleparker" med rækker af el-producerende vindmøller er dukket op. Imponerende

at skue måske, men uden den charme og
skønhed som den gamle karakteristiske
vindmølle forlenede landskabet med.

Møllerne dukker op igen

Vindens energi i Skenkelsø

Det blæser meget i Danmark, og der er meget energi i vinden. Men blæsten varierer meget fra sted til sted, fra årstid til årstid, fra time til time og fra steder i læ til frie bakkedrag.

I gennemsnit blæser det halvdelen gang så meget ved vestvendte kyster som inde i landet, hvis man måler det på den frie vindhastighed i f.eks. 10 meters højde over jordoverfladen.

Der er dobbelt så meget energi i vinden i februar og marts som i juli og august.

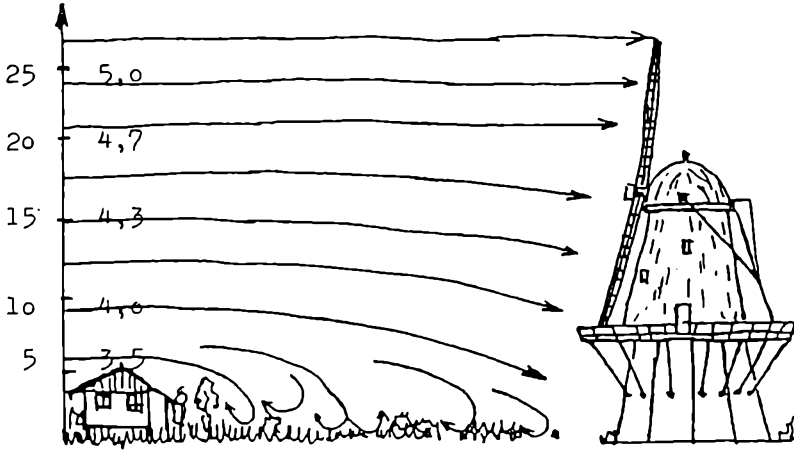
Ser vi på forholdene i det tæt bebyggede område som f.eks. Skenkelsø, så er vinden tæt ved jorden, takket være vindmodstand fra bebyggelse og trævækst, mere afdæmpet og retningsubestemt end i de højere lag.

På illustrationen ses med omtrentlige tal de vindhastigheder, Skenkelsø mølle er udsat for og vil kunne udnytte en dag, hvor det blæser med gennemsnitshastighed.

Vindens energi

På venstre side er angivet højden over terræn i meter.

På højre side er angivet den tilsvarende vindhastighed i meter pr. sekund.

Afhængig af sin konstruktion modtager en vindmølle mere energi, jo større vindhastigheden er. Det gælder derfor om at få placeret vingearbejdet så højt og frit som muligt.

Møllens udnyttelse af vindenergien

Vinden kan afgive meget energi. Man er bare ikke i stand til at fange og udnytte ret meget af den. Men for sejlskibene og vindmøllernes vedkommende lykkedes det, før den billigere dampkraft og el-energi slog dem ud, at nå frem til konstruktioner, der gjorde det attraktivt at udnytte de få procent af energien, man kunne udnytte.

Hvis det var muligt i praksis at fange og udnytte den energi, der passerer det cirkelareal, som vingerne på Skenkelsø mølle udgør (ca. 235 m^2), ville der være tale om ca. 9000 kilowattimer om året.

Men det er ikke teknisk muligt eller økonomisk attraktivt at gøre dette.

Her kan vi starte med at se på vingerne, som i første omgang er det led, der skal indfange energien.

Skulle al energien opfanges, ville det kræve vinger, der standsede vinden helt op. En sådan vinge er det endnu ikke lykkedes at konstruere, så allerede der må man stille sig tilfreds med at få lidt under halvdelen af energien samlet op. Det næste problem er, at den ideelle vinge, der kunne samle energi fra enhver vindhastighed, fra den stille brise til den vildeste orkan, heller ikke kendtes for 100 år siden og iøvrigt ikke kendes endnu trods mange teknologiske fremskridt.

Endnu kendtes for 100 år siden kun i meget begrænset omfang muligheden for at gemme energi fra f.eks. natten og helligdagen til almindelig arbejdstid. Så selv om man arbejdede, når vinden bød det, så gik blæsten uudnyttet forbi mindst halvdelen af tiden. Så stort mere end 5-10% af vindens totale energi bliver ikke indfanget, og af den gik så 70 - 80% tabt i transmissionen i møllen. Alligevel repræsenterer vingerne på Skenkelsø mølle et stadie på vejen mod de ideelle vinger. De var i hvert tilfælde så velegnede, at de gennem tiderne har sparet mennesker for meget slæb, med at male korn til mel.

Vinger og sejl

Vingekonstruktionen på Skenkelsø mølle er et stadie på vejen mellem den oprindelige primitive sejlvinge, der endnu med lidt held kan ses i Middelhavsegnene, og den i dag i "hurtigløbere" benyttede vinge med automatisk ændring i bladens vinkel mod vinden. Den oprindelige vinge kunne kun arbejde i et meget snævert vindområde, men Skenkelsø-vingen kan arbejde i et ret stort vindhastighedsområde. Lad os se på den et øjeblik ud fra den forudsætning, at ønsket om at køre med en nogenlunde konstant omdrejningshastighed.

A. Den enkelte vinges arme er en åben gitterkonstruktion. Den har, uden vindbrædt og sejl, ikke sammenlagt nogen stigning (vinkel) mod vinden, så upåklædt vil den stå stille selv i orkan. Sættes vindbrættet på den yderste del af vingernes arme, bliver der en lille stigning mod vinden, og vingerne vil dreje rundt i god til endog stærk vind - uden fare for løbskørsel.

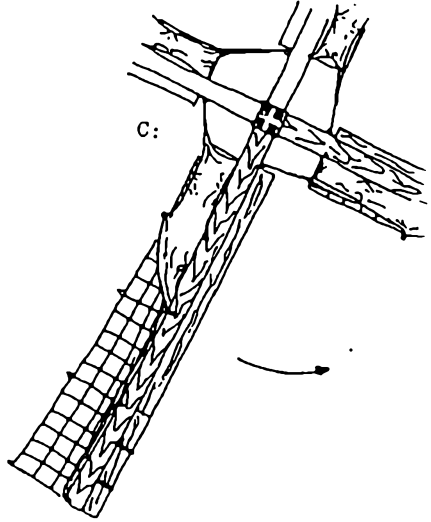
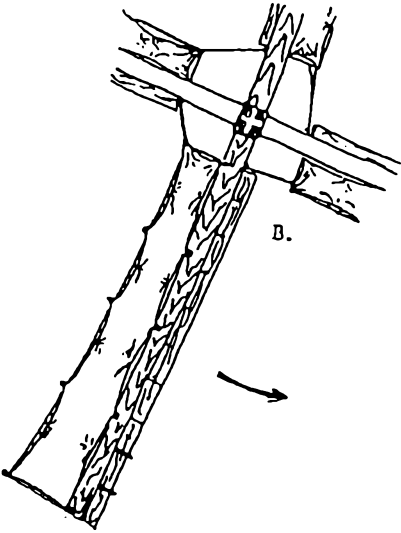
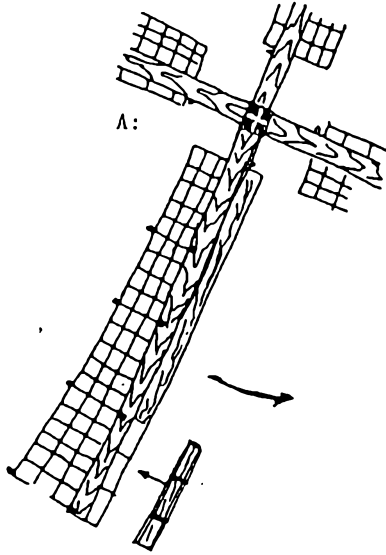
B. Med alle sejl sat på hækværket på alle fire arme kører møllen ganske rask rundt for selv en svag til moderat vind. Men - blæser det for rask - så løber møllen løbsk og bryder måske i brand eller vælter simpelthen, hvis man ikke i tide får bjerget sejlene- eller eventuelt drejet af vinden.

C. For også at kunne køre med møllen i noget raskere vind, må man rebe sejlene, og man kan på den måde mindske vingearialet i op til flere omgange.

Man kan rebe den yderste fjerdedel eller halvdel eller sågar tre fjerdedele af sejlene på hver arm. Man kan endog nøjes med en fjerdedel sejlføring på to arme (samme vinge).

Som det vil forstås, er der gode muligheder for at udnytte et ret stort vindhastighedsområde.

Det kræver af mølleren, at han til stadighed giver agt på vinden og indretter sin sejlføring derefter. Ellers kan han komme i svære vanskeligheder.

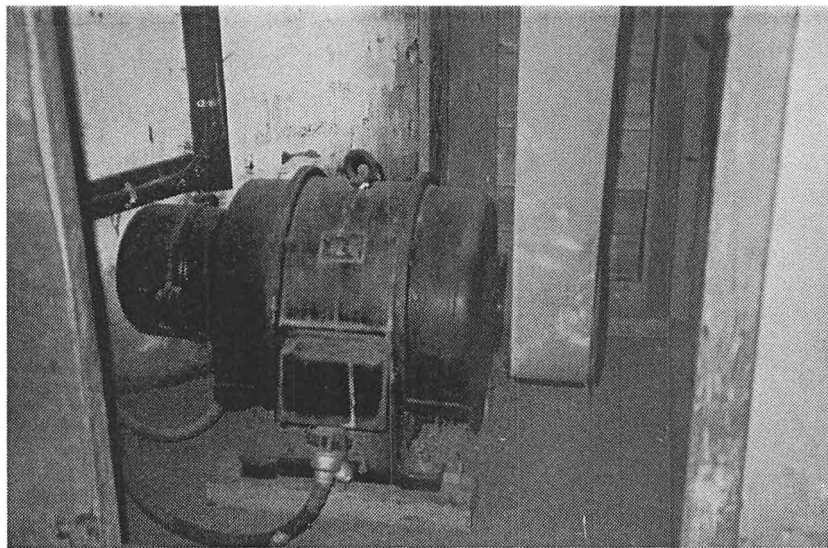

Den motordrevne mølle

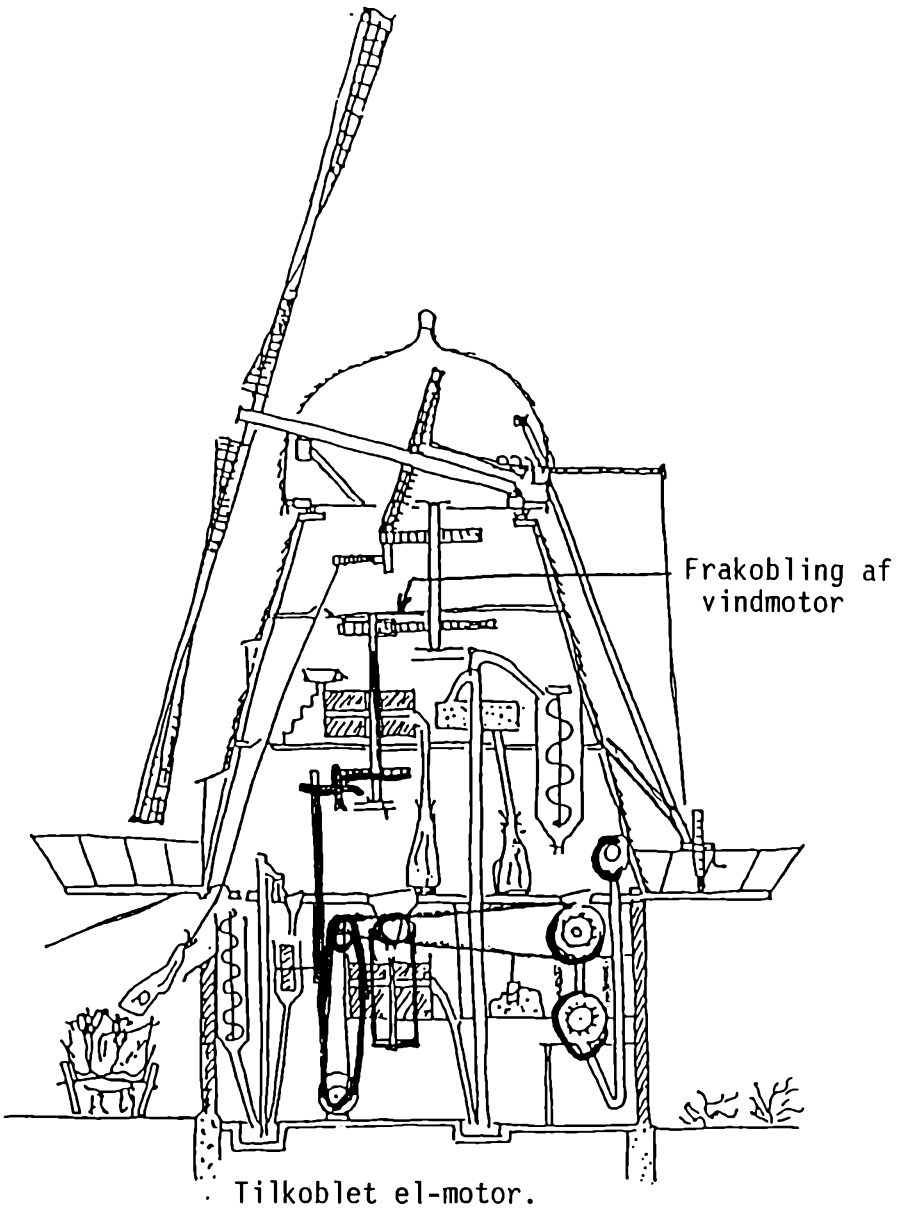
Foruden det vinddrevne maskineri ses i Skenkelsø mølle også et tilbygget motormaskineri. Som i så mange andre vindmøller blev også Skenkelsø mølle forsynet med først en petroleumsmotor og siden en elmotor. Det blev indbygget så snedigt, at møllen kunne drives såvel med vind som med motor. Man gjorde sig altså uafhængig af eventuelt stille vejr. Motorerne anbragtes nede i undermøllen og kunne ved hjælp af remdrevne udvekslinger kobles til såvel kværn som ophejsertøj og andet maskineri. Dette indbyggede motormaskineri, der har været funktionsdygtigt helt frem til 1975, kan endnu ses med alle sine remme, aksler og koblingsanordninger. Men remmene er ikke så solide, at det ville være forsvarligt at køre møllen med motor og remtræk.

Det er i sig selv historie og bør af den grund bevares.

I mange af efterkrigsårene kørte møller Eriksen med vind, når denne var passende og ellers med motor. I dag kan vi så mere os lidt over, at nogle motordrevne møller godt kan få strømmen fra en moderne hurtigløbevindmølle.

Skenkelsø mølle - vor egen vindmølle.

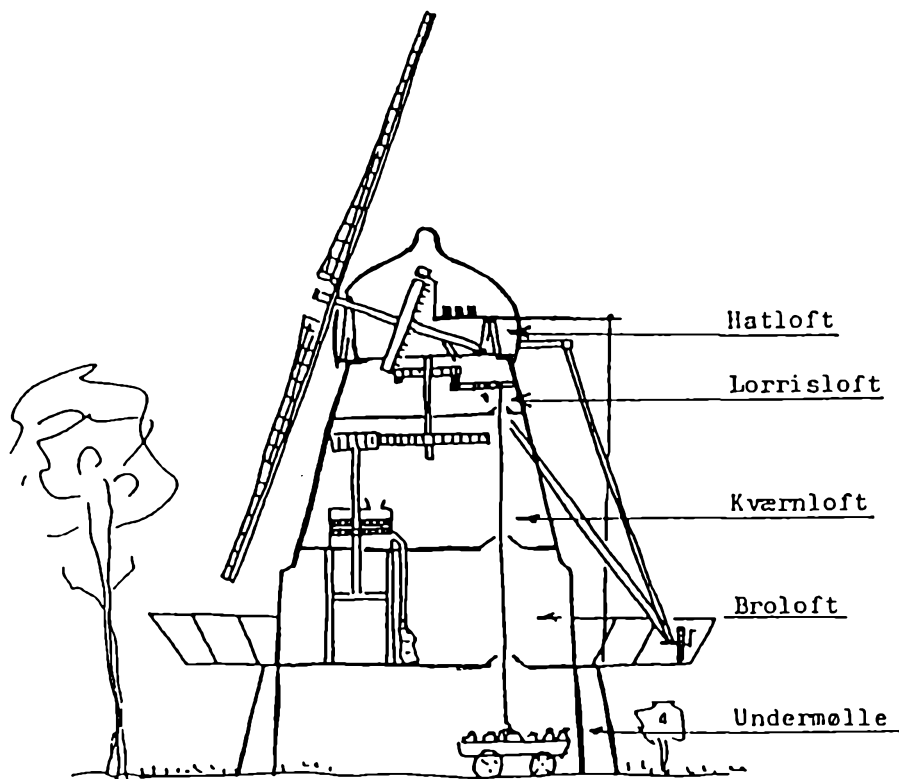
Skenkelsø mølle er en typisk Hollandsk vindmølle med dennes karakteristiske opbygning.

De første vindmøller, hvis historie er svær at efterspore, stammer fra tiden før Kristi fødsel. De var faststående, anbragt på steder hvor vinden blæste nogenlunde konstant fra samme verdenshjørne det meste af året. Det var små, eetages møller, hvor man bar kornet ind mellem møllestenene i møllens eneste rum og bar melet ud igen. Andre steder på jorden er vinden mere lunefud. Den kommer i hvert fald fra forskellige verdenshjørner og for at kunne udnytte den, måtte man have en mulighed for at dreje vingerne op i vinden. Den ældste konstruktion, der her i Nordeuropa kunne drejes efter behov på en simpel måde, var stubmøllen. Denne, hvoraf mange eksemplarer findes endnu, var et samlet hus med fastmonterede vinger. Den stod på en svær træ-aksel, en stub, hvorom hele møllen kunne drejes. Det siger sig selv, at der var grænser for, hvor stor en sådan mølle kunne være, og det nåede da aldrig at blive andet end et simpelt hus med en enkelt kværn og rum for behandling af en enkelt sæk korn ad gangen. Denne blev på vanlig vis båret ind og ud af møllen på menneskeryg.

Selvsagt var der grænser for, hvor stor en sådan mølle kunne blive og dermed hvor højt op, man kunne få placeret vingearialet. I den hollandske mølle, hvor man kunne dreje hatten alene og dermed komme op i vinden, var mulighederne til stede for at få et bygværk så stort, at der var god plads til at arbejde rationelt. Til gengæld indbød det høje bygværk til at indføre en lodret arbejdsproces. Det betød, at mange, hver især forholdsvis små arbejds- og lagerrum kom til at ligge over hinanden. Hver etage fik sin benævnelse, alle endende med det gode danske ord -loft. (Etagen er et senere indført fransk låneord). På tegningen ses benævnelserne på Skenkelsø mølles lofter. Se også planerne over hver af lofterne og disses møblering

Skenkelsø mølles opbygning.

I det efterfølgende er der givet en række oversigter over indretning og opbygning af Skenkelsø mølle. I skitserne er kun enkeltheder medtaget, nogle af dem i lidt fortegnat form, men det er sket for at lette tilegnelsen.

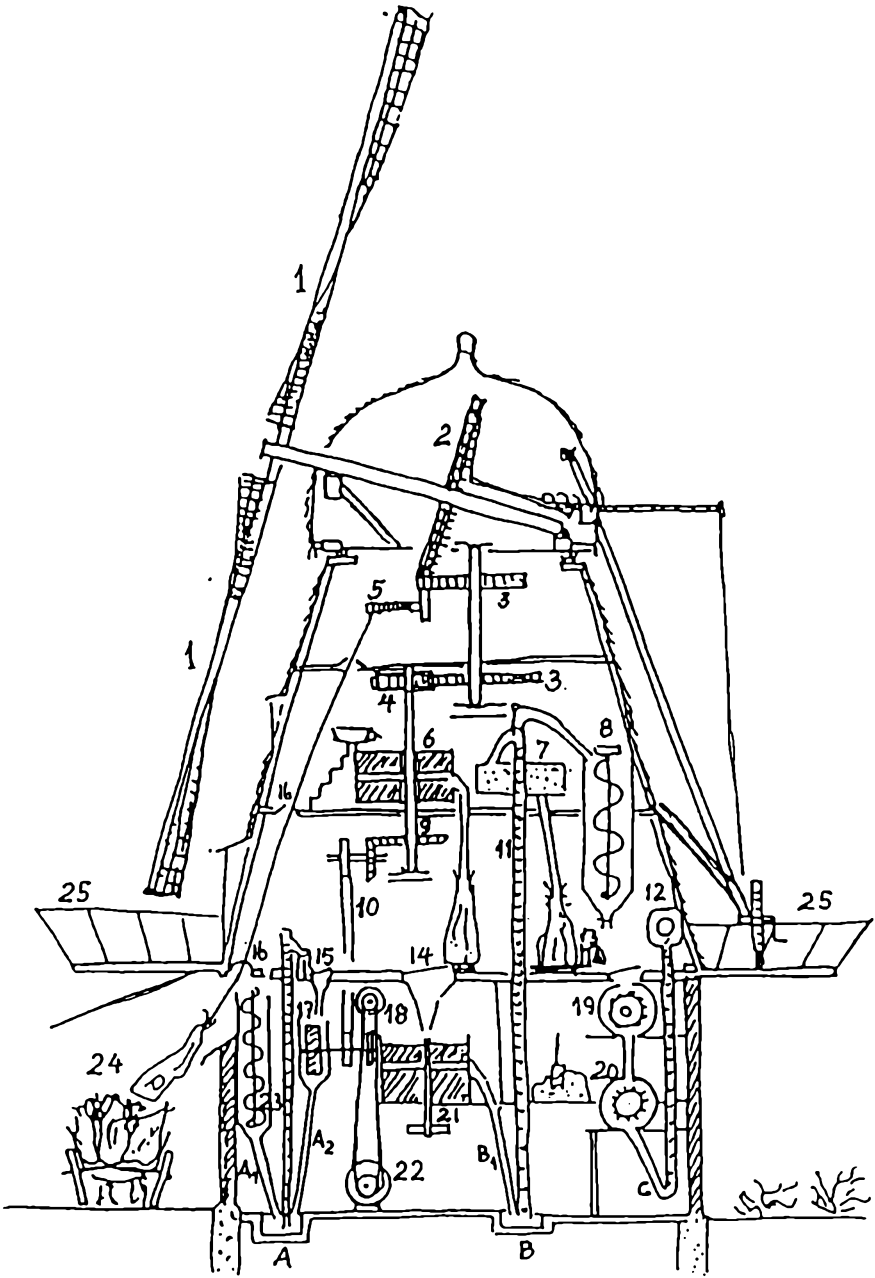
Det er muligt ad trapper og stiger at komme rundt i hele møllen. Når møllen er i gang, vil det dog være anbefalelsesværdigt at holde sig til undermølle, broloft og kværnloft. De øvrige steder, dvs. på omgangen, på lorrisloftet og i hatloftet er maskineriet for voldsomt, hvis manglende kendskab skulle resultere i et fejltrin.

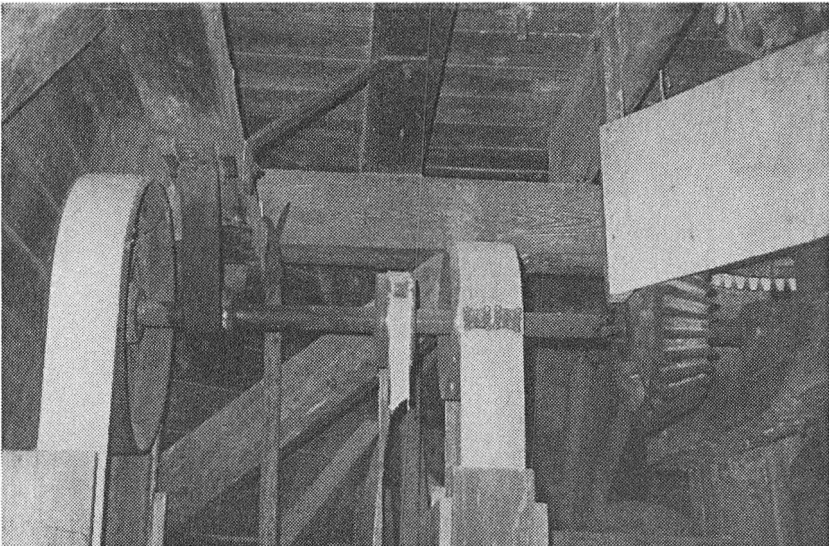
Benævnelser på maskineri og placering i møllen.

Henvisning til følgende skitse, hvor numre er angivet.

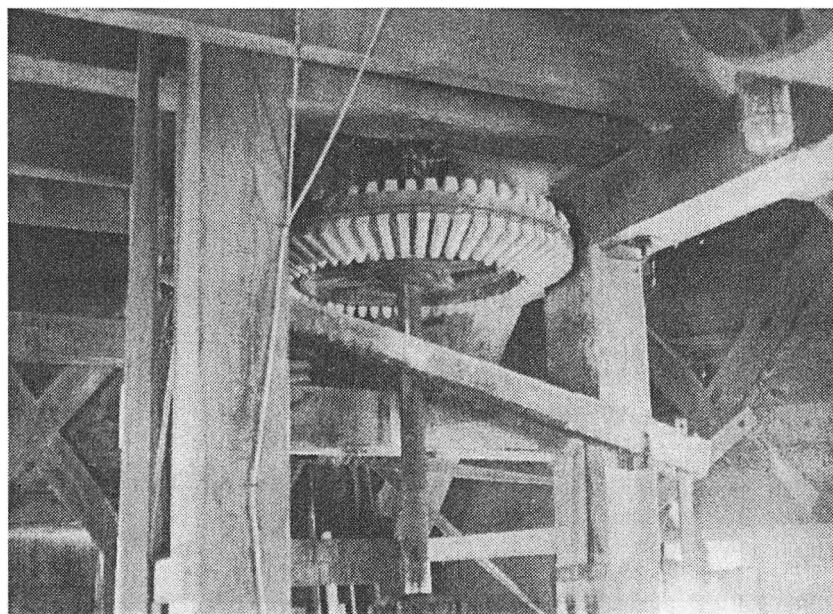
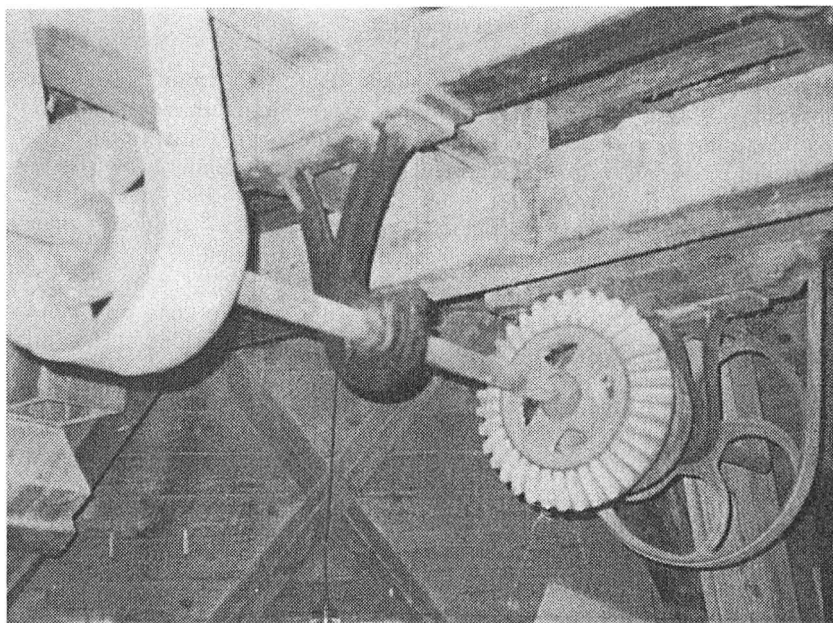
1. Vinger.
  2. Hathjul med Pers(bremse) fast på Vingeakslen.
  3. Stjernehjul nederst på stående bom, hvorpå øverst kronhjulet er i indgreb med hathjulet.
  4. Drev.
  5. Ophejserrulle.
  6. Kværn (lille oprindelige)
  7. Sigte.
  8. Blander med spiral.
  9. Udveksling til motor-remtræk.
  10. Remme til remtræk fra motor.
  11. Kornelevator(bånd med koppe, aflukket)
  12. Suger (suger skallerne fra kerne)
  13. Decimalvægt (her med sæk på)
  14. Nedstyrtnings-skakt (til motordrevet kværn)
  15. Nedstyrtnings-skakt(til havrevalse)
  16. Gulvlem for automatisk ophejs.
  17. Havrevalse.
  18. Hovedaksel til fordeling af motor-drift.
  19. Triøre eller rensmaskine
  20. Afskaller eller spidser.
  21. 48" motordrevet kværn.
  22. Elmotor 15 hk.
  23. Silo til blanding af foder.
  24. Vognport.
  25. Omgangen.
- A- Kornelevator fra havrevalse og fodersilo.
B- Kornelevator fra 48" kværn til sigten.
C- Kornelevator fra spidser til suger.

Alle elevatorer har mange afgange, der reguleres med skotter, ligesom der er mange lemme ned gennem mølledækkene til nedføring af produkterne. Der er også en slidske fra broloftet til magasinet - kendt og elsket af alle børn som rutchebanen.

Remtræk fra Skenkelsø mølle

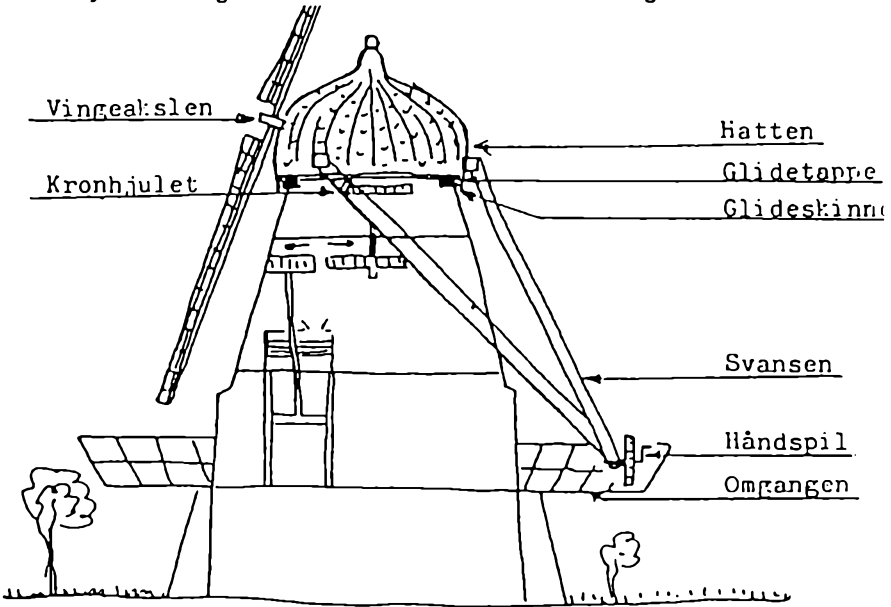
Udvekslinger i Skenkelsø mølle

Hatteloftet

Hatloftet er møllens øverste rum. Det er fyldt op med maskineri. Det domineres af det store hathjul, der sidder på samme vingeaksel, som vingerne er fastgjort til. Hathjulet er et stort tandhjul, der via tænder overfører vinge kraften til kronhjulet, der har tænder. Det drejer sig naturligvis om meget svære konstruktioner, hvilket man da også får indtryk af på billedet og når man ser den.

Det geniale ved hatloftet er, at hele loftet kan drejes. Det hviler på et antal glidetappe, der kører på en rund glideskinne på lorryloftets øverste konstruktion. Hathjul og kronhjul er således tilpasset, at tappene fortsat er i perfekt indgreb, ligegyldigt hvorledes hatloftet er drejet.

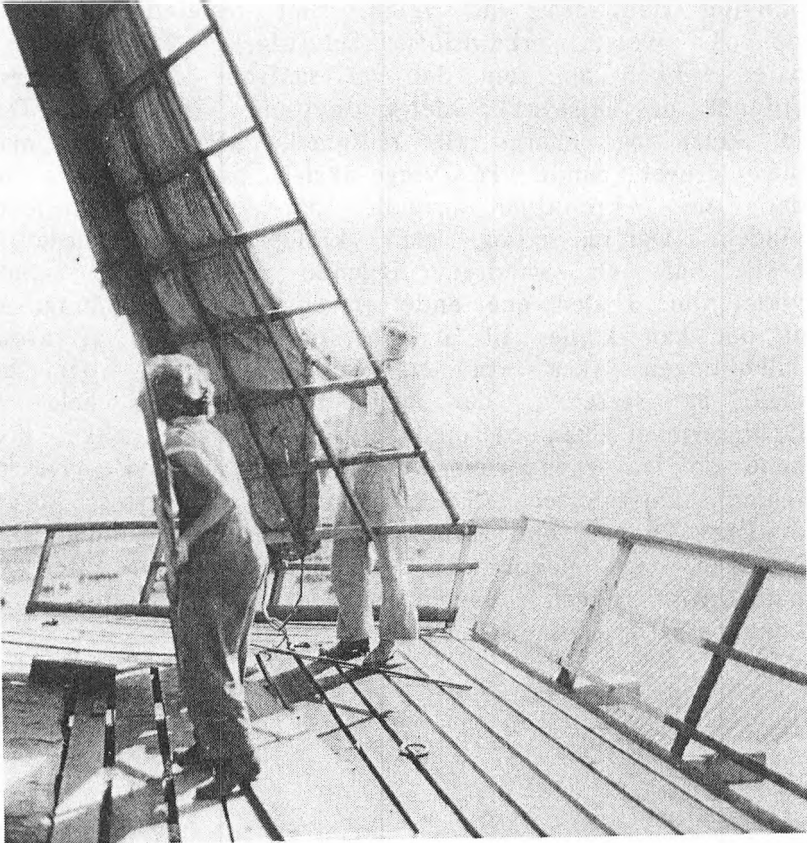
Drejning af hatten sker manuelt via træbomme, kreubjælke og svans der er ført ned til omgangen. Her er svansen forsynet med et simpelt håndspil således at en mnd kan dreje hatten og fastholde den i den ønskede stilling.

På hathjulets yderkreds sidder bremsetøjet. Det er en samling træklodser, der kan aktiveres til at bremse på samme måde som de også i dag anvendte tromlebremser. Den kaldes persen, og den optager med sin konstruktion en hel del plads i hatloftet.

Som tag oven over hatloftet der der den smukkeste spantekonstruktion med spånbeklædning. Der er mange tappe, sko, skinner og lejer, der skal smøres på hatloftet.

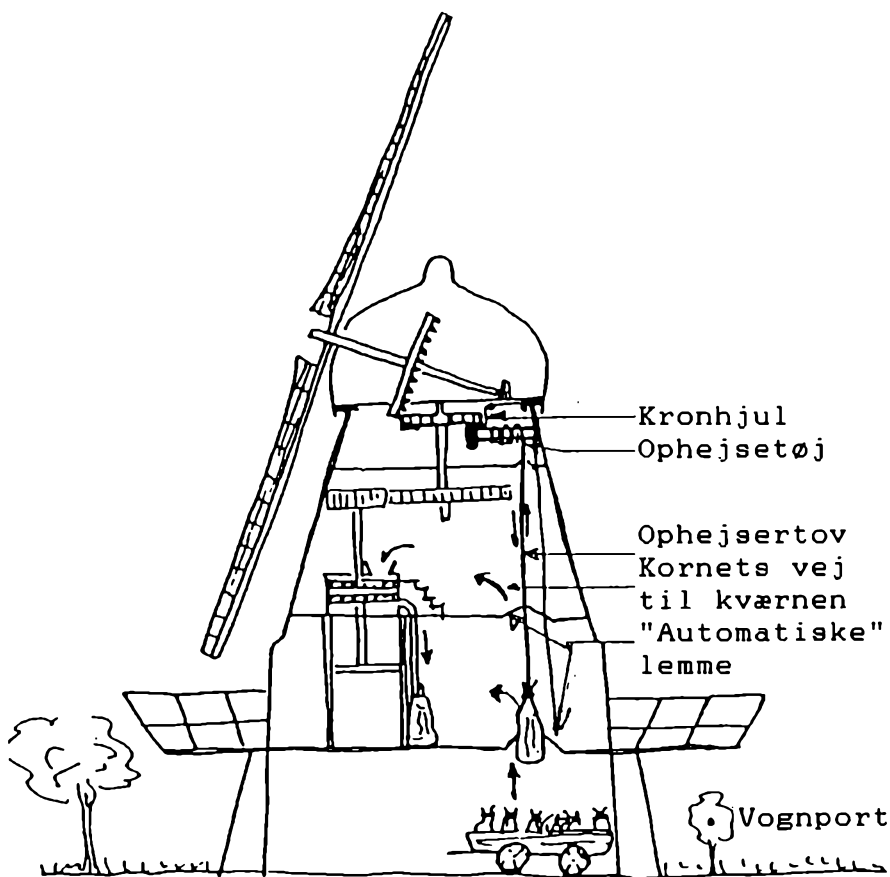

Der påsejles

Ophejsertøjet

Det høje, slanke bygværk betød som før nævnt, at arbejdsprocesserne skulle foregå i rum liggende over hinanden i stedet for ved siden af hinanden. Det var i sig selv bemærkelsesværdigt og det medførte, at man fandt ud af at begynde arbejdsprocessen øverst oppe og fortsætte i rummet nedenunder. Tyngdekraften blev her udnyttet det meste af vejen. Blot resterede at få kornet op på øverste arbejdsloft. Selvfølgelig kunne man have båret sækken op, som det var sædvane dengang, men man opfandt et hejseværk, der udnyttede vindkraften. Der var jo kraft og energi til rådighed, når møllens maskineri blev drevet rundt. På vinge-akslen sad det store hathjul, der drev kronhjulet rundt, når vingerne drejede for vinden. Derfra udtog man kraften til hejsetøjet. Dette består af en vandret liggende aksel med ophejsertov viklet om. I den ene ende er et lille hjul anbragt således, at det kan kobles til at løbe på undersiden af kronhjulet. Tilkoblingen sker via et vægtstangssystem, der betjenes med et styretov, der går ned gennem hele møllen. Ophejsertovet kan dermed styres til at trække kornsækkene op fra vognporten til det sted, man vil have dem, i reglen kværnloftet. Sækken skubber undervejs de automatiske lemme op. Lemmene lukker sig automatisk efter passagen og udgør et bæredygtigt gulv. Det kræver naturligvis nogen behændighed af mølleren at holde sækkene på de rigtige steder.

Igangsætning af møllen.

En el-motor eller en bilmotor igangsættes ved et tryk på en knap - og på sekunder springer den igang.

Så let slap mølleren i gamle dage ikke fra at sætte vindmaskineriet igang. Det var en lang og omstændelig proces - og det var lige så omstændeligt at standse.

Forudsætningen for arbejde var, at det blæste - helst med en moderat styrke. Var det så så heldigt, at vinden kom fra den retning, møllen stod til, kunne han spare lidt på kræfter og tid.

Hvis vinden kom fra en anden retning, så var det ud på omgangen, hvor hele hatten så ved hjælp af svansen skulle drejes op i den rigtige retning. Det kunne nemt tage et kvarter til en halv times tid.

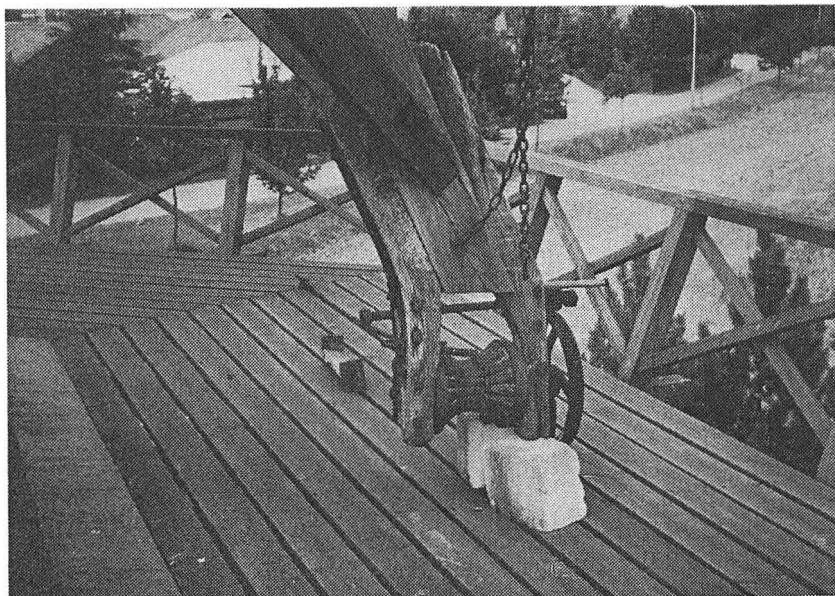
Efter at have sikret sig, at bremsen - Persen - var sat til, kunne det ret omfattende arbejde med at klæde møllevingerne på med brædder og sejl - passende til vindstyrken - begynde. Efter endt arbejde med dette kunne han endelig slippe Persen, så møllen kunne få frit løb. Dette at klæde møllen på med sejl kunne nemt tage en lille halv times tid.

Så langt, så godt. Arbejdet kunne gå i gang, men for hver gang, der skulle skiftes fra det ene maskineri til det andet, måtte møllen bremses, gearene passes til, bremsen slippes løs igen osv.

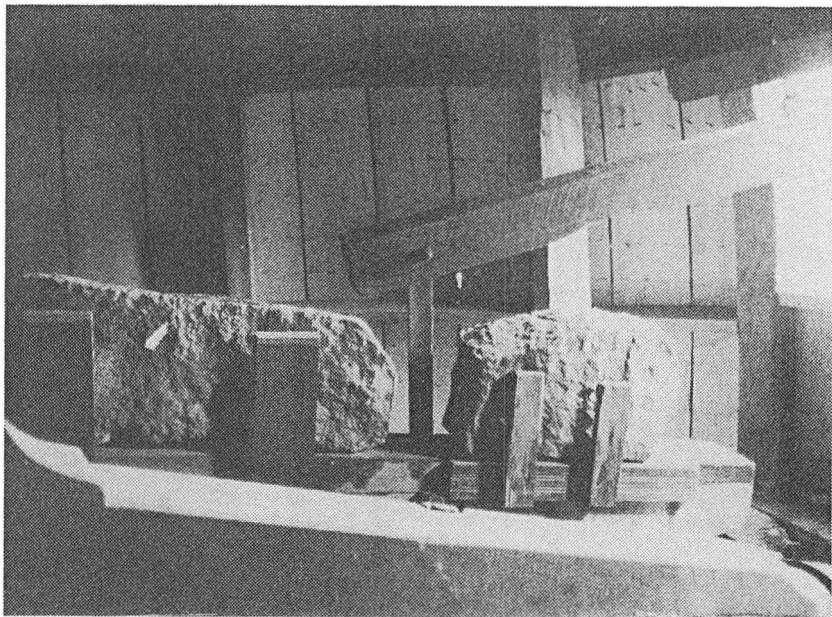
Ændredes vinden i retning eller styrke, måtte der igen arbejdes med at dreje møllen op i vinden, rebe noget af sejlet eller sættes mere til. Hver gang stop i arbejdet.

Ved vindstop var det slut med arbejdet den dag.

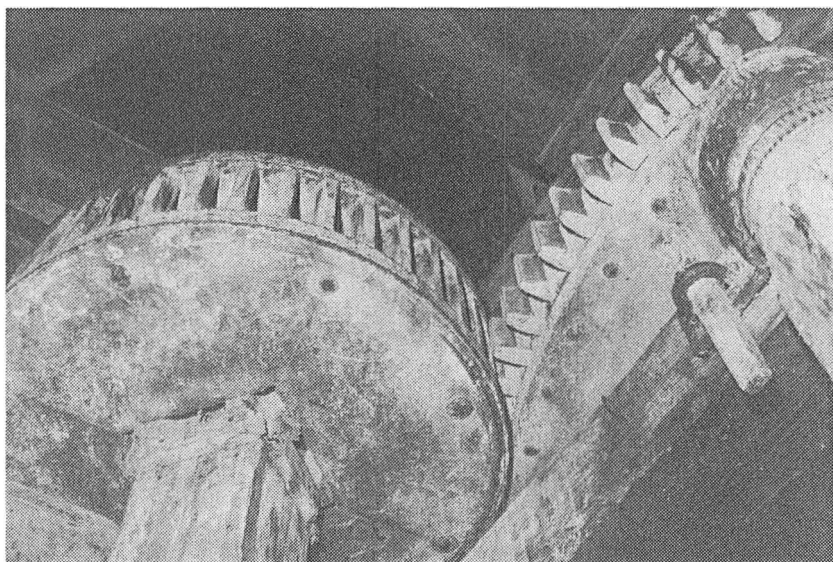
Ved stærkere vind kunne det være nødvendigt at standse helt for ikke at brænde hele maskineriet af.

Trækspillet til »hatten«

Persens kontravægte (sten)

Drev og stjernhjul

Kraftoverførsel fra vinge til kværn.

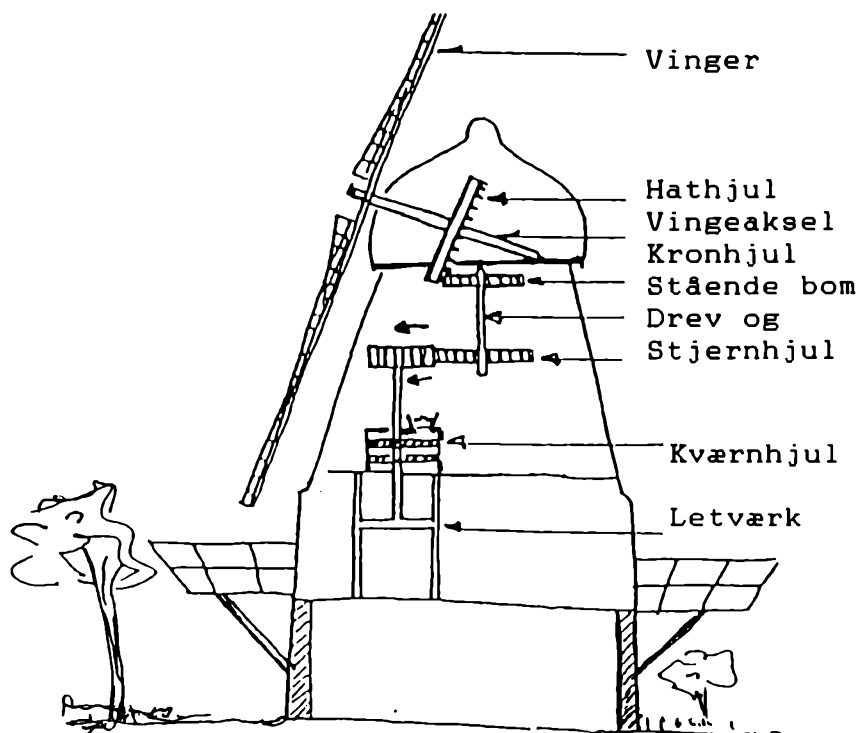
Kværnen er møllens hjerte. Det er her, kornet males til mel. Det er her, kraften skal bruges. Kraften skal altså bringes fra vingerne ned til den overliggende sten, der skal rotere.

Det sker via tandhjul og aksler, hver især helt specielt konstrueret.

Vingerne er fastgjort til vingeakslen, hvorpå også hathjulet sidder. Hathjulet er i indgreb med kronhjulet via tilpassede tænder.

Kronhjulet sidder på og driver den stående bom, der er centralt placeret i møllen. Fra denne kan kraften distribueres, i dette tilfælde via stjernhjulet, der med sine tænder kan drive drevet, som trækker en spindel, der trækker kværnens øverste sten rundt.

Stjernhjul og drev kan bringes ud af indgreb, hvilket er behændigt i mange tilfælde, f. eks. ved motordrift.

Kværnen.

Oppe på kværnloftet står den ældste kværn i møllen. Den kan drives både med vind og med motor, og det er faktisk den, der udfører det tunge arbejde med at male kornet til mel.

Den består i sit grundprincip af to runde, meget tunge sten, hvoraf den nederste ligger fast og den øverste drives rundt. De flader på stenene, der "kværner" mod hinanden er tildannet, "bildet", således, at det korn, der kommer mellem stenene kværnes helt til mel, inden det forlader opholdet mellem stenene for at forsvinde ud af en tragt - og ned i en sæk, der er anbragt til samme formål.

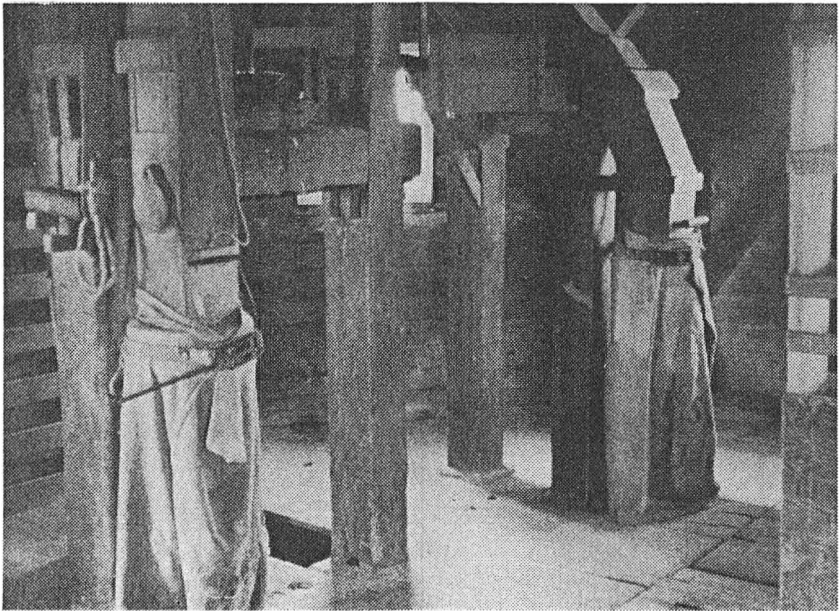
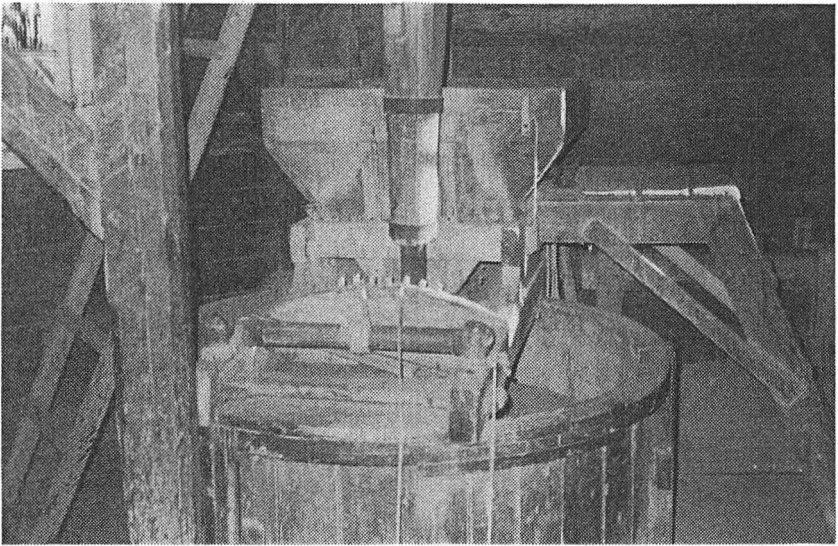
Kornet kan males mere eller mindre fint. Det gør man ved at mindske eller øge mellemrummet mellem stenene. Dette gøres via et såkaldt Letværk, der kan styres af mølleren fra hovedarbejdspladsen ved kværnen. Han kan simpelt ved et vægtstangsarrangement lette den øverste sten mere eller mindre, helt op mod en centimeter, og således variere finheden af det malede korn.

Arbejdsprocessen er, enkelt beskrevet, den, at mølleren, efter først at have sat møllens maskineri - vind eller motor- i gang, med ophejsertøjet trækker kornsækkene op fra vognporten til den lille trappe til kværnen på kværnloftet. Herfra smides det ned i tragten over kværnen - en sæk ad gangen, og der lukkes så op for den lille lem i tragten, så kornet i passende mængder ad gangen ledes ned i kværnen. Det males så, og pø om pø ledes det ud til siden, til tragten.

Mølleren vurderer her de første par håndfulde mel, om finheden er passende, regulerer eventuelt lidt med letværket for at opnå den helt rigtige finhed

Når denne er nået, går arbejdet bare derudad. Op med kornsækkene, ned i tragten, opsamling i sækkene - og ned med dem - på magasin eller til kunden

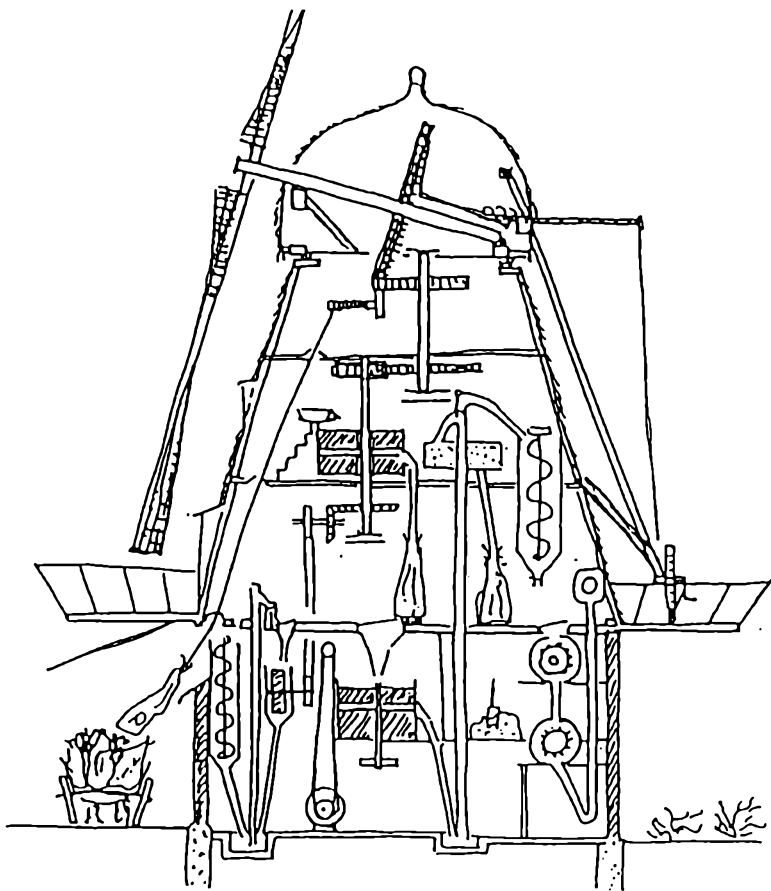
Kværnen

Kornets vej gennem møllen.

Som det fremgår af det foregående, kunne man udføre mange arbejdsprocesser i møllen.

Der blev også lavet mange, meget forskellige produkter, lige fra hvedemel, rugmel, havregryn, blandingsmel, foderblandinger, rensning af korn og flere andre ting. Mølleren var iøvrigt meget dygtig. Under krigen, hvor man ikke kunne få hvedemel på regulær vis, kunne møller Eriksen male sort korn til hvidt hvedemel.

På de følgende sider gennemgås nogle af processerne på en skematisk tegning.

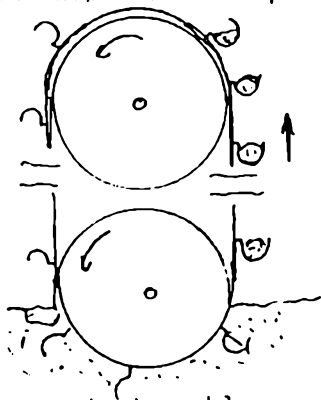
Vejning, transport og rensning af kornet.

Troværdigt mål og vægt blev indført meget tidligt i Danmark. I Skenkelsø mølle kan resultatet af dette ses på en decimalvægt, der indtager en iøjenfaldende plads på broloftet. Denne blev anvendt ved hver handel i møllen. Den blev kontrolleret af en autoriseret vejer og måler. Den indebar den fordel, at begge parter vidste præcis, hvad man talte om.

Transport af kornet fra vognporten op i møllen skete ved ophejserværket. Nedtransporten kunne ske ved sliksning eller fald gennem lukkede rør.

Men det hændte ikke så sjældent, at kornet/halfabrikata/melet skulle op og ned mellem behandlingsstederne flere gange. Til at klare denne transport indførte man et antal kop-elevatorer, hvilket

er en hel række små skåle monteret på et bånd, der kører rundt. Fra en grube medtager hver skål lidt materiale, der så læsses af igen, når båndet vender over en rulle. Det hele finder sted inde i lukkede rør(rør(firkantede)).
Hvornår de er indført i møllen ved man ikke, men der er mange af dem. Se skitsen til højre.

Rensning af kornet har alle dage været et problem. Dels vil man gerne have et så rent produkt som muligt til madtilberedning - og endnu vigtigere er det, at såsæden er så ren som muligt.

I Skenkelsø mølle er der installeret tre små, men meget nyttige maskiner: en triøre, en spidser og en suger.

I triøren renses kornet for ukrudtsfrø, strå o. l.

I spidseren slås skallerne fra kernen.

I sugeren suges-blæses avnerne fra kernerne.

Det er ikke altid, processerne lykkes i første omgang, men så tager man en tur mere gennem de aktuelle maskiner. Der er forbindelser mellem maskinerne.

Fremstilling af rugmel.

Den skematiske tegning angiver ved pile rugens vej gennem møllen fra korn til rugmel. Det ses, at behandlingen kræver mindst tre gange op og ned gennem møllen, før det endelige produkt er fremstillet.

Kornet ankommer i sække i vognporten(1). Herfra hejses det med ophejsertovet op på broloftet.

Er der blot tale om at bearbejde kornet til mel og aflevere det til leverandøren, behøver man ikke at veje kornet, men er der tale om køb og salg, må kornsækkene en tur op over vægten, for at man kan finde ud af, hvad man handler om.

Her køres det med sækkevogn hen til en lem, der fører ned til triøren(2). I triøren renses kornet, og det føres gennem rør ned i sække(3).

Det køres tværs over gulvet til ophejset, og nu trækkes det op på kværnloftet og "slås" på kværnen lidt efter lidt(4). Kornet kværnes groft, skrås ned, (5) og føres en etage ned til sække på broloftet (6).

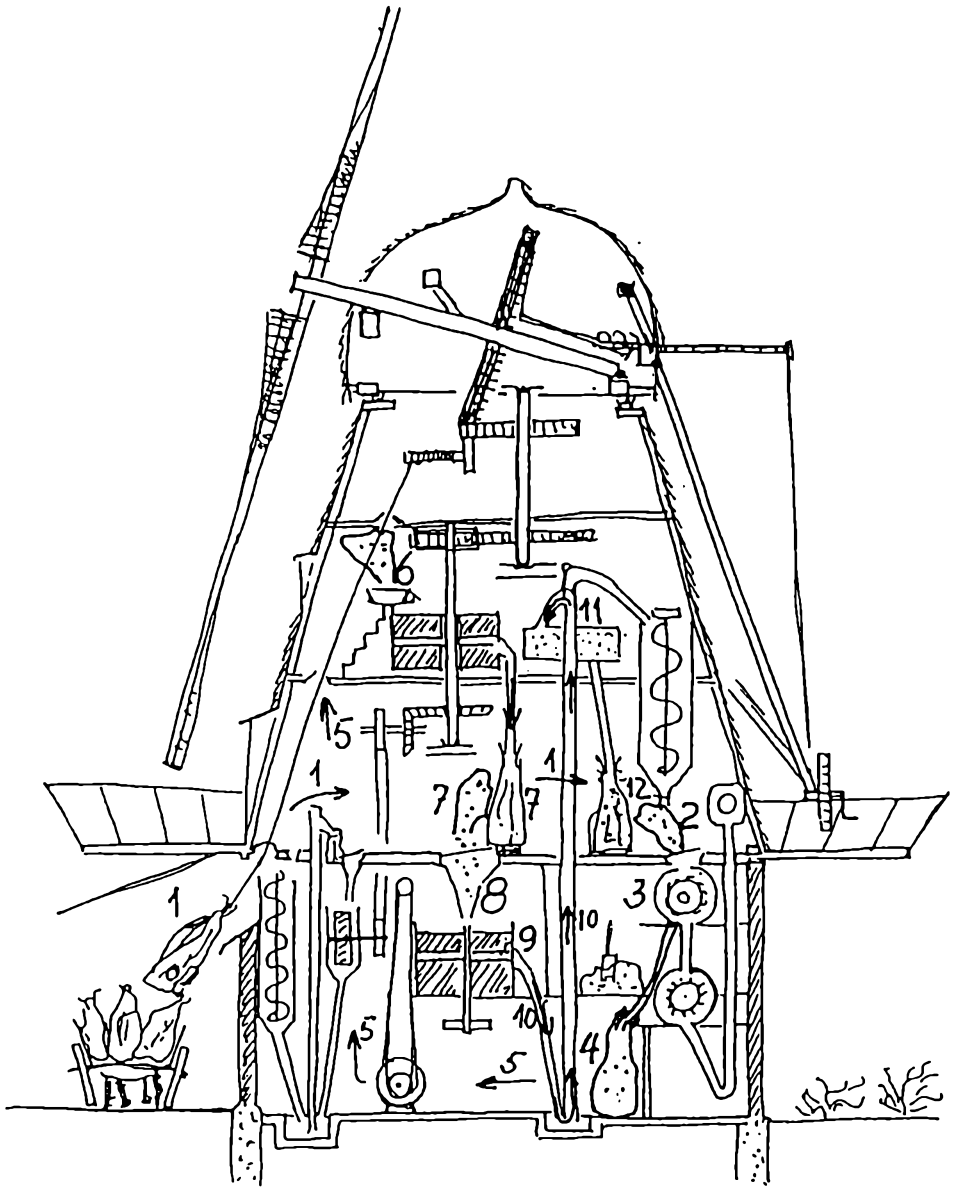
Under denne behandling er kornet blevet varmet så meget op, at det må hvile lidt for at svale af.

Herefter slås det gennem en lem ned i den store 48" kværn (7 - 8 - 9), hvor finmalingen sker.

Fra denne kværn føres melet gennem et rør ned til en opsamlingsgrav for med en kop-elevator(10) at blive båret op til sigten (11), hvor melet sorteres i flere sorteringer for endelig at blive ført ned gennem rør (12) og blive samlet op i sække, og eventuelt blive vejjet.

Processen er overstået, men arbejdet i forbindelse med alle disse processer, herunder alt det arbejde, der ikke er automatisk på tre etager kan enhver forestille sig.

Under hele processen skal møllemaskineriet holdes under observation og korrigeres.

Fremstilling af byggryn.

Kornet transporteres (1), hvis det er nogenlunde rent, direkte til skallemaskinen, der også specielt i denne sammenhæng kaldes grynbrækkeren (2)

I grynbrækkeren slynges kornet med ca 300 omdrejninger pr minut rundt og slås herved ud mod siderne, hvor der er tæt besat med kippere. Kipperne virker ligesom rivejern, hvilket vil sige, at de slår eller river skallerne af.

Blandingen af skaller og kerner kaldes skalgods. Dette føres med kop-elevatoren (3) op til sugeren (4).

I sugeren suges skaller fra skalgodset, men det er sjældent, at tilstrækkelig mange skaller er slået af i første omgang, så alt tilbageblevet skalgods går igen ned til grynbrækkeren, hvor flere skaller slås af. Op til sugeren igen - og sådan bliver processen ved med at gentages, somme tider op til 5 - 6 gange, lige til mølleren er tilfreds med skalgodset.

Så går turen gennem sække (5) hen til den lem, der fører ned til 48" kværnen.

Behandlingsresultatet i kværnene afhænger i høj grad af, hvordan mønstret - bildningen - er i kværnstenene.

Hvis bildningen er ny og skarp, bliver resultatet et grovere produkt, end hvis bildningen er udvisket.

Hovedresultatet af byggrynsproduktion skulle gerne være gryn, hvorfor det er vigtigt, at stenene er nybillede.

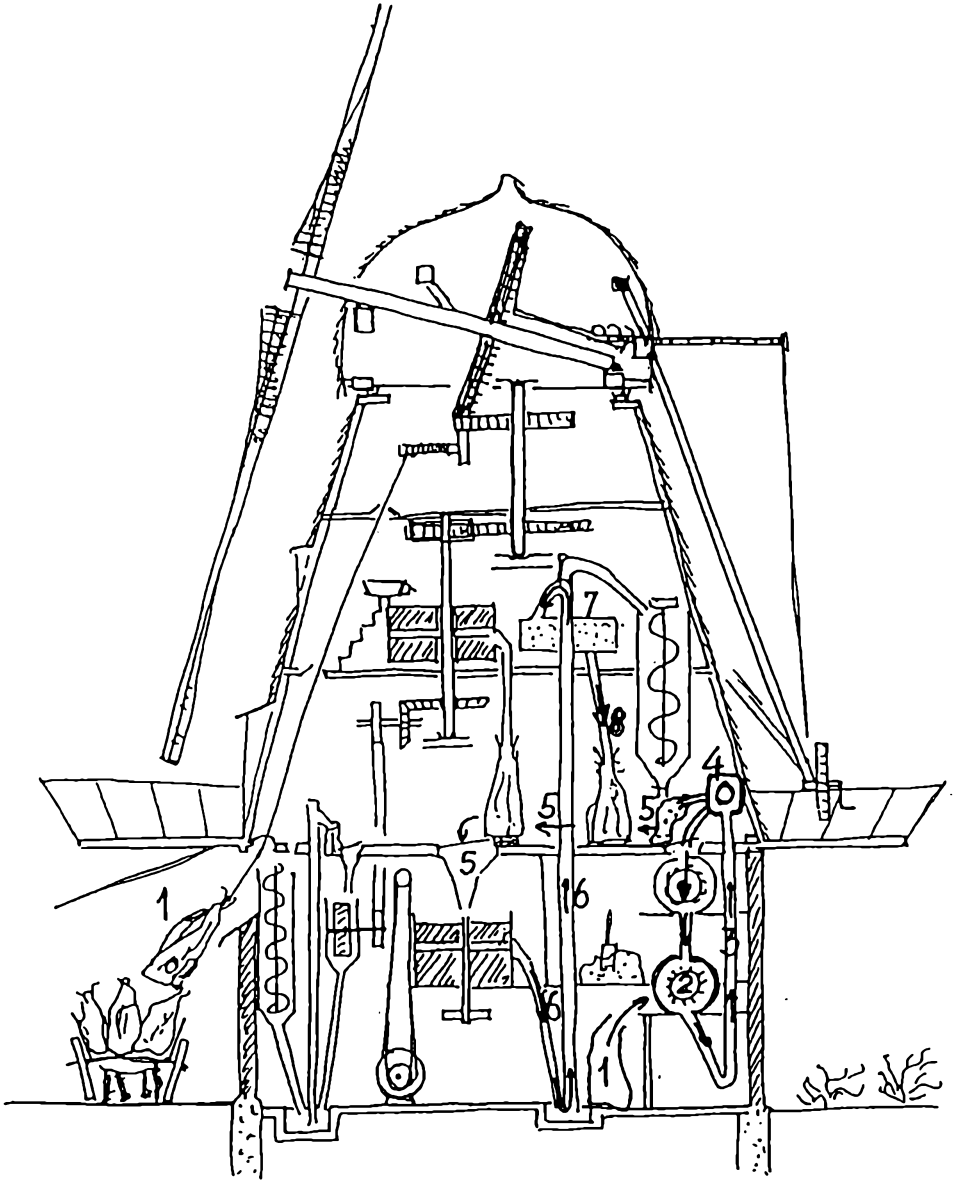
Efter behandlingen i kværnen føres gryn og mel gennem kop-elevatoren (6) op til sigten.

I sigten (7) sorteres produktet så op i :

Grove gryn - mellemfine gryn - fine gryn - og mel.

Herefter går turen ned til vægten (8), og arbejdet er færdigt.

Fremstilling af hvedemel.

Den helt regulære fremstilling af hvedemel foregik efter nogenlunde samme recept som for fremstilling af rugmel.

Man var dog mere omhyggelig med at rense klinten fra, for melet skulle gerne være så fint som muligt.

Der var i gamle dage dog tilfælde, hvor man ikke rensede klinten fra, altså maleden den med. Melet blev da benævnt grahamsmel - hvilket det også gør i dag.

Tidligere var grahamsmel kun noget, man gav døende. I dag betragter man det som et overordentlig sundt produkt, der med sit indhold af fibre - klinte - bl. a. holder maven i orden og kræft på afstand.

Hveden tog i møllen altså turen gennem triøren (2-3), op igennem den lille kværn (6) for at blive skræet ned. Herefter svaledes den af i en dags tid for at fortsætte ned i den store kværn(8)

Til dette formål skulle kværnen ikke være for skarpt billedet, for hvedemelet skulle gerne være fint og let.

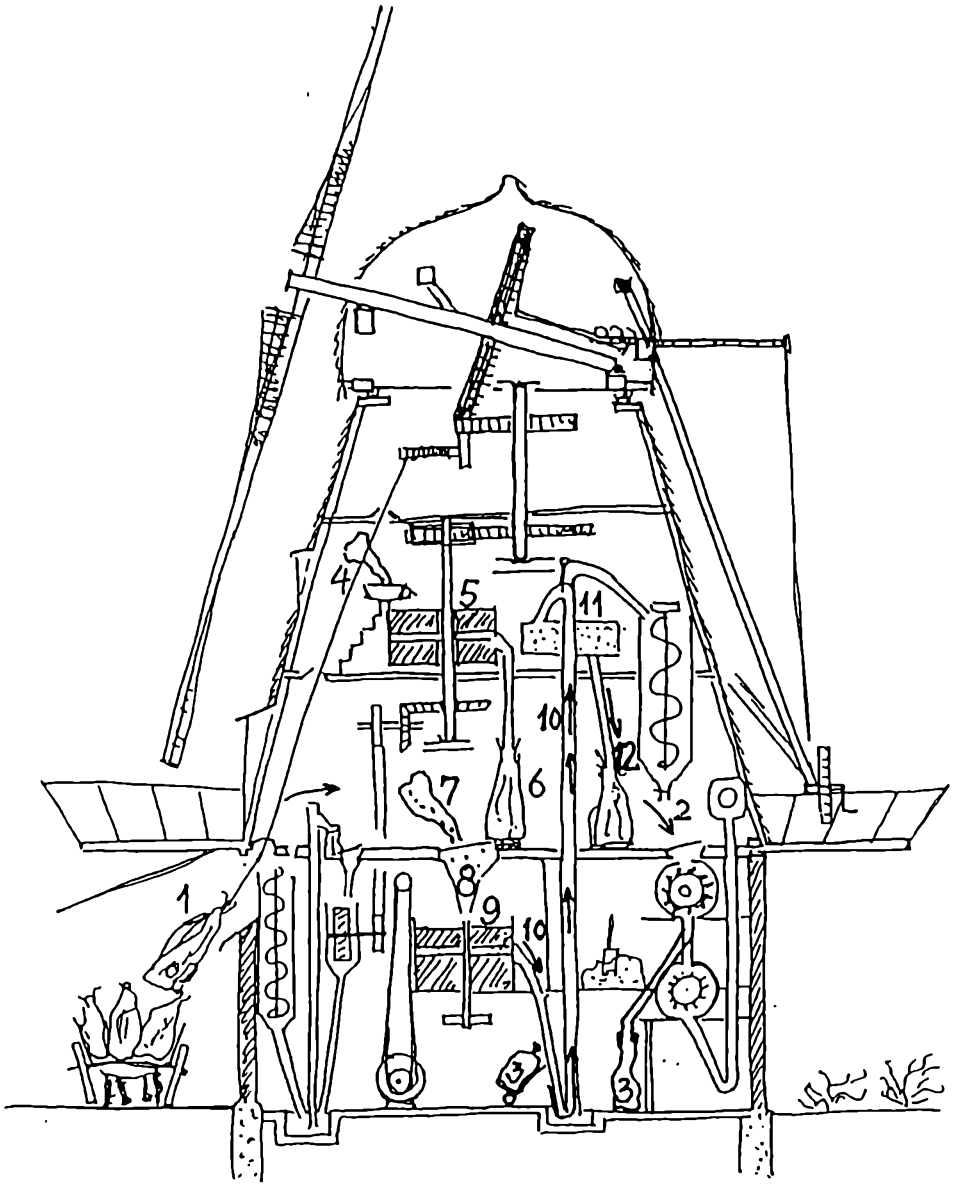
Under 2.den verdenskrig skete der som bekendt mange mærkelige ting. Blandt andet var mange ting rationeret, således at man f. eks. kun kunne købe 2 kg hvedemel eller produkter heraf pr. person om måneden.

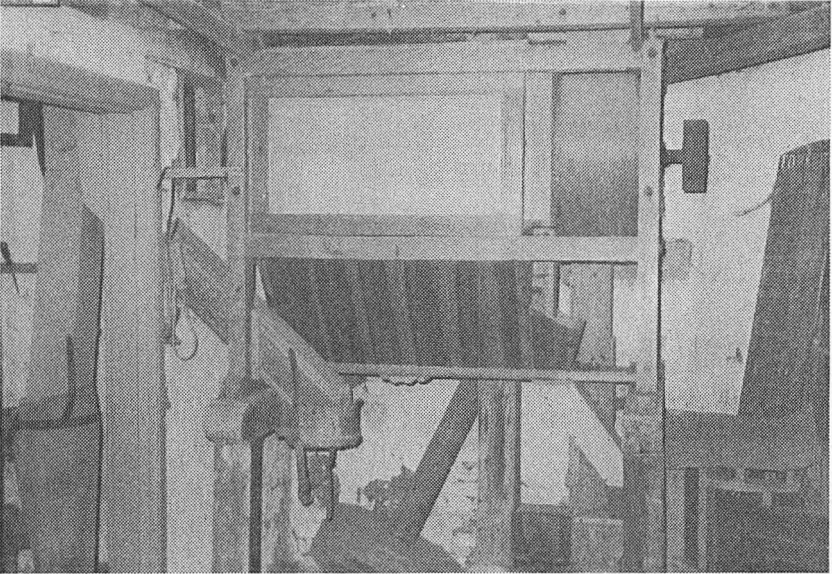
En sådan ordning kunne naturligvis ikke styres af centralmagten, hvis alle og enhver lille mølle kunne male mel uden kontrol. Det blev derfor henlagt til enkelte kontrollerede møller at have eneret på at male hvedemel - og Skenkelsø mølle var ikke en stor mølle.

Men - i et landbrugsamfund, hvor kornet står på marken - der er der grænser for, hvor meget man kan holde på restriktionerne angående hvedemel.

Det var vist nok i den periode, at man begyndte at benævne effekter og tjenesteydelser, der havde unddraget sig kontrol, for sorte varer og arbejde.

I alt fald mente møller Eriksen længe efter krigen, at han vist nok forholdsvis ofte havde malet sort mel for nogle kunder, og det kom til at ligne hvidt hvedemel

Sigten

Om møllegearets udvikling.

Næsten alle har vi sikkert haft en mølle i vor barndom - farvestrålende, drejende celluloidpropeller på en pind. Måske har vi løbet med den i vinden, måske har den siddet på cykelstyret eller summet i vinden på barnevognen.

En sådan mølle er slet ikke nogen rigtig mølle. Her er nemlig ikke tale om en vindmotor - vingerne snurrer uden at afgive anden energi end den, der tænder glæden i barneøjnene.

Der er ikke tale om reel udnyttelse af vindenergien. Skal man udnytte vindkraften, må den kunne overføres til en anden funktion - stampende, drejende, trækkende eller savende.

Hertil kræves et overførselsled - et gear. Udviklingen af dette skete skridt for skridt gennem århundreder.

Vor første møllekonservator, Anders Jespersen, har i sin bog fra 1953: "Gangtøjet i vandmøller" anskueliggjort udviklingen i hosstående enkle plance.

Om det drejer sig om vand- eller vindmøller, der giver os energien, så er overførslen af naturenergi baseret på samme princip. Lad os følge plancens tegninger en for en.

0.0 I det første århundrede før Kristus omtales horisontalmøllen, som vi herhjemme kalder skvatmøllen, i Grækenland.

1.0 Vandhjulet i sin ældste form menes at stamme fra Kina og er nået derfra til Middelhavskysten på Kristi tid. Til strømhjulet er fastgjort krukke eller øser, som på den måde løfter flodens strømrende vand op i Akvadukter eller render, som føre vandet ind over markerne og vander disse.

1.11 Dette er en type, som Vitruvius beskriver i sit store værk om bygningskunst. Der er her sket en sammenkobling af vandhjulet fra type 1.0 med kværnen fra type 0.0.

Der er kommet et nyt element ind i konstruktionen, nemlig vinkelgearet.

Skvatmøllen blev udbredt fra Balkan over Øst- og Mellemeuropa, men den nye types udbredelse blev sinket af det romerske samfundsmønster, hvor trælle var den normale drivkraft - trædemøllen, en betegnelse, vi kender og benytter i overført betydning.

Da kristendommen blev indført i det 4. århundrede, måtte romerne til at se sig om efter nye kraftkilder. Den vertikale mølle, som Vitruvius havde beskrevet, tog munkene til sig, og med dem spredtes den til det øvrige Europa.

Her holdt den sig helt op til det 18. århundrede.

1.15 Omkring år 500 finder vi et sidespring - bådsmøllen, senere benævnt "panstermühle". Pilen viser, at vandhjulet kan hæves og sænkes og dermed følge en variabel vandstand. Men da kværnen har en fast position og ikke som bådsmøllen følger med vandstanden, har man indskudt et mellemgear, der kan overføre energien fra den vandrette hovedaksel.

1.16 En anden udviklingsmodel, der ikke blev meget udbredt i Europa, men som vandt stor udbredelse i Amerika. Det var den, der benyttedes i forbindelse med den første fuldautomatiske møllekonstruktion i 1792.

2.0 Inspirationen til videreudvikling af møllegearet kom fremover fra vindmøllerne, en teknik som på korstogstiden kom fra landene omkring Jerusalem til Europa. Oprindeligt var vindmøllen horisontal.

2.2 er den type, der i Nord-vest-europa udvikler sig til stubmøllen, mens

2.4 er typen, der benyttes i Middelhavsområdet.

Begge disse to typer har lånt vinkelgearet fra vandmøllekonstruktionen 1.11.

3.3 Hollænderne fandt på at gennembore stubben og skabte dermed den hollandske "Wipmolen", der benyttedes til at afvande marsken.

3.5 Meget tyder på, at typerne 2.4 og 3.3 ved en sammensmeltning førte til den "Hollandske mølle". Som det ses, førte det til, at stjernehjulet rykkede ind på sin velkendte position på den lodrette akse.

Denne løsning satte sit præg på hele den vesteuropæiske mølletradition efter 1750.

På typen, 3.5 ses, idet vi tænker os toppen fjernet, den horisontale stjernehjuls-mølle midt i diagrammet. De to stjerner viser os to principper: kværnen kan drives enten fra oven eller fra neden.

I vindmølleområdet valgtes selvfølgelig den første, mens vandmølletraditionen foretrak den sidste.

Det er herefter morsomt at se, at vandmølleområdet stod stille, mens vindmøllerne tegnede sig for nyudviklingen.

De to principper 0.0 og 1.11 konkurrerede på en måde. Enkeltheden i den første konstruktion gjorde den velegnet til den lille privatmølle, mens større kommercielle anlæg foretrak den sidste løsning.

Kigger vi på de møller, der er bevaret til vor tid, så repræsenteres de af tegningerne i de sidste to rækker.

1.20 og 1.21 Hvor vandkraften var rigelig fik man disse mølletyper. Oldtidens oprindelige kværnstole forsvandt, således at man i stedet for en eller højst to kværne pr. vandhjul nu fik plads til tre.

1.228 viser en videreudvikling af princippet. Her er et ekstra geartrin indført, så kraften kan flyttes ind midt i møllen, hvor fire, ofte flere kværne kan placeres omkring stjernehjulet.

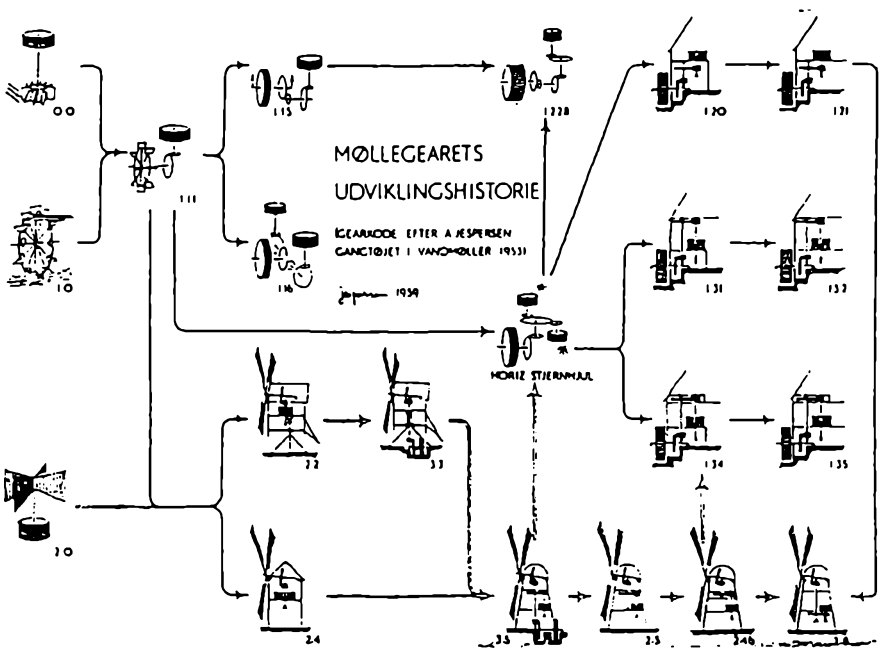
1.31 og 1.32 illustrerer udviklingen, som ses i en lang række danske på øerne og i Syd- og Vestjylland.

1.20, 1.21, 1.15 og 1.16 møder vi uden for ovennævnte områder, mens 1.31 og 1.32 findes i grænseområderne.

1.34 og 1.35 forekommer næsten kun i Jylland.

Det ejendommelige i fordelingen af typerne er - påpeget af møllekonservator Jespersen - at grænserne mellem forskellige mølletraditioner ofte er skarpe uden at følge landegrænser.

Den ene vinge brækket af

Møllens vedligeholdelse

Enhver vil kunne indse, at det har været et meget stort arbejde at vedligeholde møllen, udvendig som indvendig.

Hele dette arbejde hvilede pr. tradition på mølleren og hans eventuelle svende. Håndværkere var kun noget, man brugte til større byggearbejder.

Før vi i det efterfølgende ser på maskineriet i møllen, kan vi lige gennemgå de almindelige udendørs sysler.

Murværket skulle kalkes hvert forår.

Spånerne skulle tjæres helst en gang om året. I den forbindelse skulle nedfaldne spåner erstattes med nye.

Alt øvrigt træværk skulle efterspændes og holdes vedlige hen ad vejen.

Men det største og mest komplicerede vedligeholdelsesarbejde har dog været det indvendige med maskineriet.

På de efterfølgende sider er væsentlige dele af "maskineriet" beskrevet. Det er ikke alene beskrevet, hvad enkeltdelene hedder, men også hvilke materialer, de består af - og hvilken vedligeholdelse, de evt. skulle have.

Oplysningerne vil også finde anvendelse, når møllen fremover skal vedligeholdes og repareres.

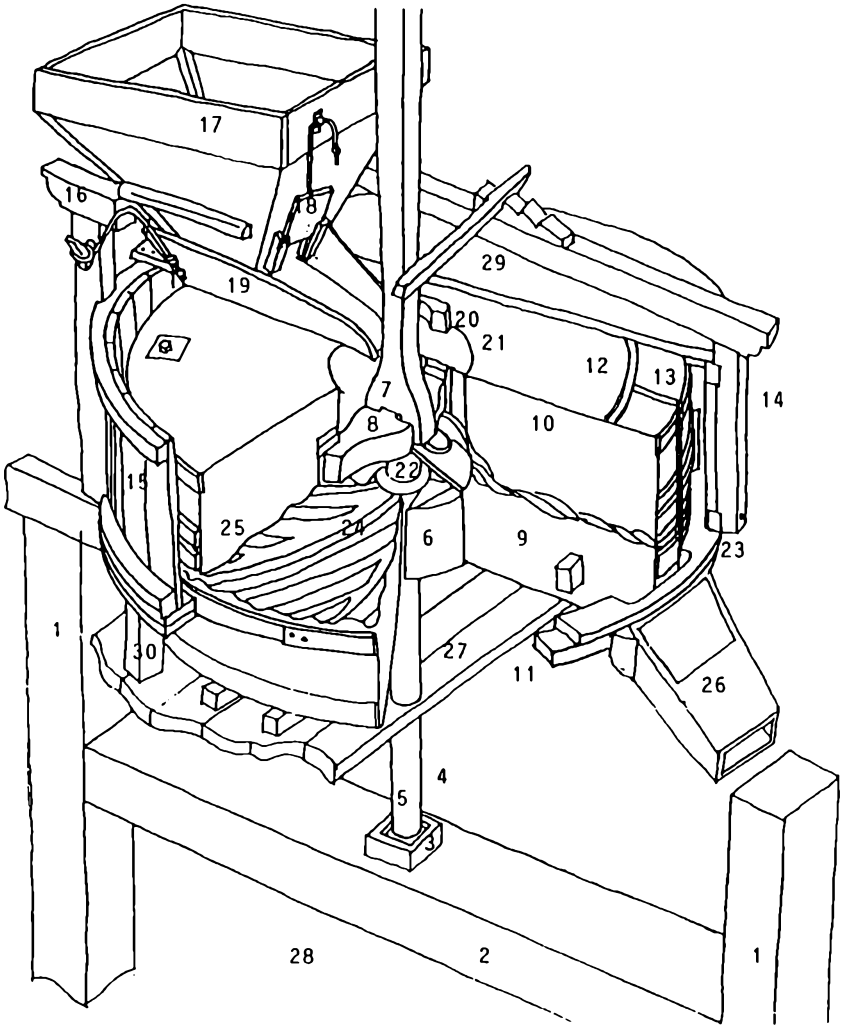
Benævnelserne er oplyst af møller K. Eriksen, som dog for nogle af enkeltdelene mente, at man i andre dele af landet brugte andre benævnelser. Her er valgt at benytte de ord, der blev anvendt i Skenkelsø mølle.

For oversigtens skyld er i det følgende anvendt skemaformen.

K V Æ H N

Nr.:	Benævnelse	Materiale	Vedligeholdelse
1	Brustolperne	Lærk	Ingen
2	Brohesten med Spor	Lærk	Ingen
3	Terning	Jern	Ingen
4	Spor	Bronce + 2-øre af kobber/hul	Olie
5	Langjern	Jern	Ingen
6	Bos (m. nødder)	Piletræ	Konsistensfedt
7	Gaffel, der går ned i 8:	Jern	Ingen
8	Medbringeren	Jern	Ingen
9	Liggeren	Kunststen m. flintindhold	Bildning, noget
10	Løberen	- " -	Bildning, meget
11	Slinker	Fyrretræ	Ingen
12	Gjord, til at holde sten sammen.	Jern	Ingen
13	Flyvere, til rengøring af Rhin- karret	Jern	Ingen. De skal dog slutte helt tæt.
14	Stomme	Træ	Ingen
15	Rhinkarret	Træ, brædder	Alm. rengøring
16	Slæden, der holder 17: Skruen	Træ	Ingen
17	Skruen	Træ	Ingen
18	Reguleringslem på Skruen	Træ	Ingen
19	Skrueslag.Ryster sidelæns	Træ	Ingen
20	Slagklods	Egetræ	Ingen
21	Øjet	"hul"	
22	Pakning på Bossen	Binde-/nylon- garn, flettet	Udskiftes
23	Reguleringsskud	Blikplade	Ingen
24	Hovedstråle		Bildes af og til
25	Bistråle		" " " "
26	Udløbstud	Træ	Ingen
27	Gulv	Brædder	Ingen
28	Reguleringskruer, til finjuste- ring af balance	Jernskruer	Ingen
29	Dæksel	Brædder	Ingen
30	Slinkestøtte	Træ	Ingen

!
K V Æ R N .

OPHALERTØJET .

Nr.:	Betegnelse	Materiale	Vedligeholdelse
1	Krondrevet, trækonstruktion	Lærk-Hvidbøg	Ingen
2	Belægning	Piletræ	Ingen, udskiftning
3	Stående bom	Egetræ	Ingen
4	Ophalerskive	Fyrretræ	Ingen
5	Jernbelægning	Pladejern	Ingen
6	Ophaleraksel	Fyrretræ	Ingen
7	Ophalertov , evt. -kæde	Reb el kæde	Ingen
8	Stol	Fyrretræ	Ingen
9	Ophalerbom	?	Ingen
10	Reb	Reb	Ingen

Det viste ophalertøj er det, der blev drevet af vindkraften.

Krondrevet havde på sin underside en belægning af piletræ. Ved at hale ned i rebet (10) bragtes ophalerskiven op til medkørsel på krondrevets pilebelægning.

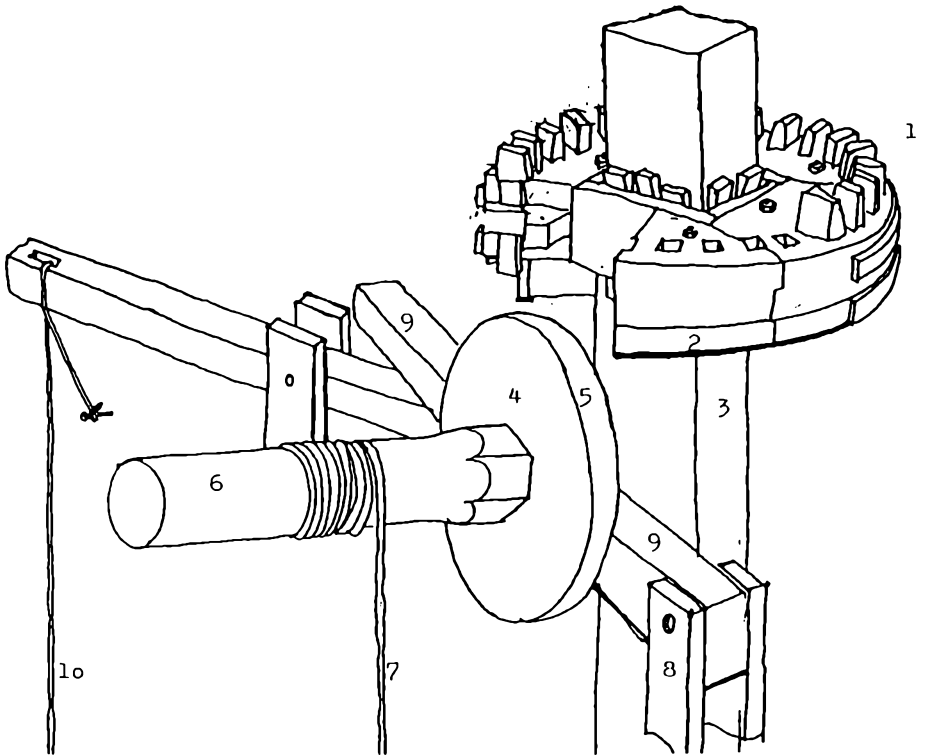
Så længe, trækket var meget hårdt, gik ophalerskiven med rundt og trak rebet (7) med op.

Når man havde trukket sækken op med rebet, og den var i ønsket højde, kunne man, ved et godt håndlag, fedte lidt med trækket i rebet (10) og på den måde holde sækken stille.

Pilebelægningen måtte så udskiftes en gang imellem.

På møllen findes et andet lignende ophalertøj. Det blev drevet af el-motoren.

OPHALERTØJET

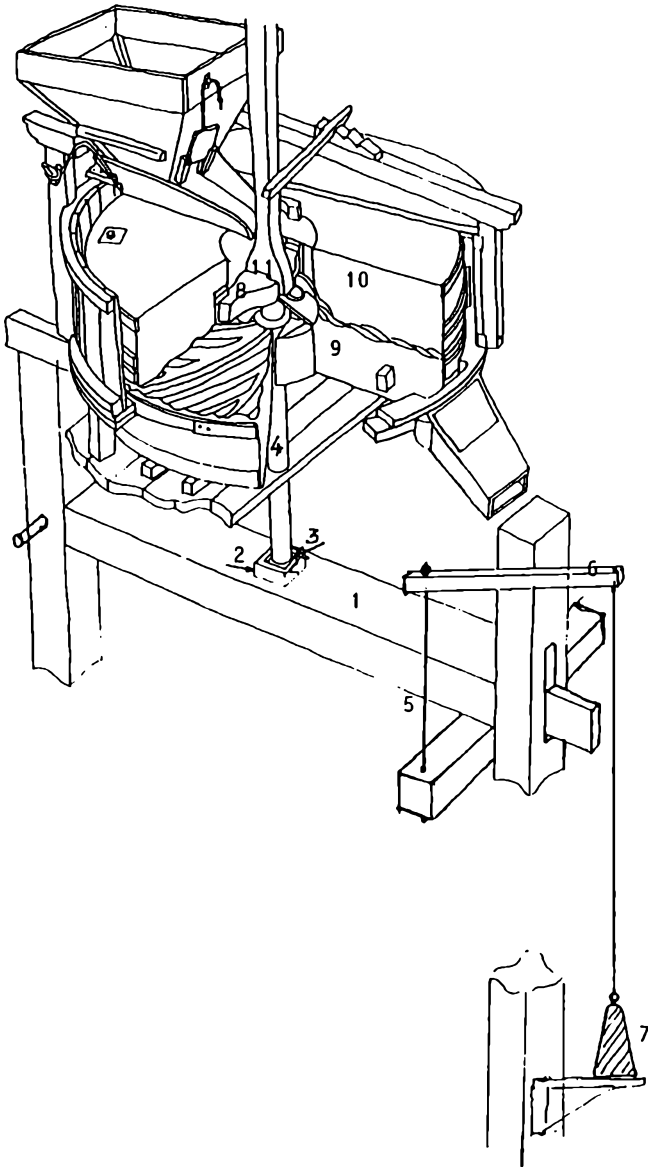
L E T V Æ R K E T .

Nr.:	Betegnelsen	Materiale	Vedligeholdelse
1	Brohesten	Lærk (evt Fyr)	Ingen
2	Pude med Spor	Træ	Ingen
3	Spor. Bronze i jernfatning med stilleskruer. Kobber-2-øre i bund.	Bronze-Jern	Olie i 2-øren
4	Langjern	Jern	Evt. sandpapir.slib.
5	Rundjern	Jern	Ingen
6	Letværkstok, 3"x3"	Grantræ	Ingen
7	Kontralod i snor	Jern	Ingen
8	Medbringeren	Jern	Ingen
9	Liggeren	Kunststen m.	Billes efter behov
10	Løberen	flintindhold	- - - -
11	Spindel	Jern	

Løberens højde over liggeren skulle til stadighed justeres. Det er nemlig afstanden mellem disse to kværnsten, der bestemmer finheden af melet.

Der er derfor anbragt et Letværk under kværnen. Ved en sindrig mekanisme kan man regulere afstanden mellem stenene. I den første grove regulering løfter man loddet (7), så kværnstenene er helt tæt sammen. Herefter kan man via en stok, anbragt på etage med og ved siden af kværnen regulere afstanden mellem stenene samtidig med, at man kontrollerer kornets finhedsgrad.

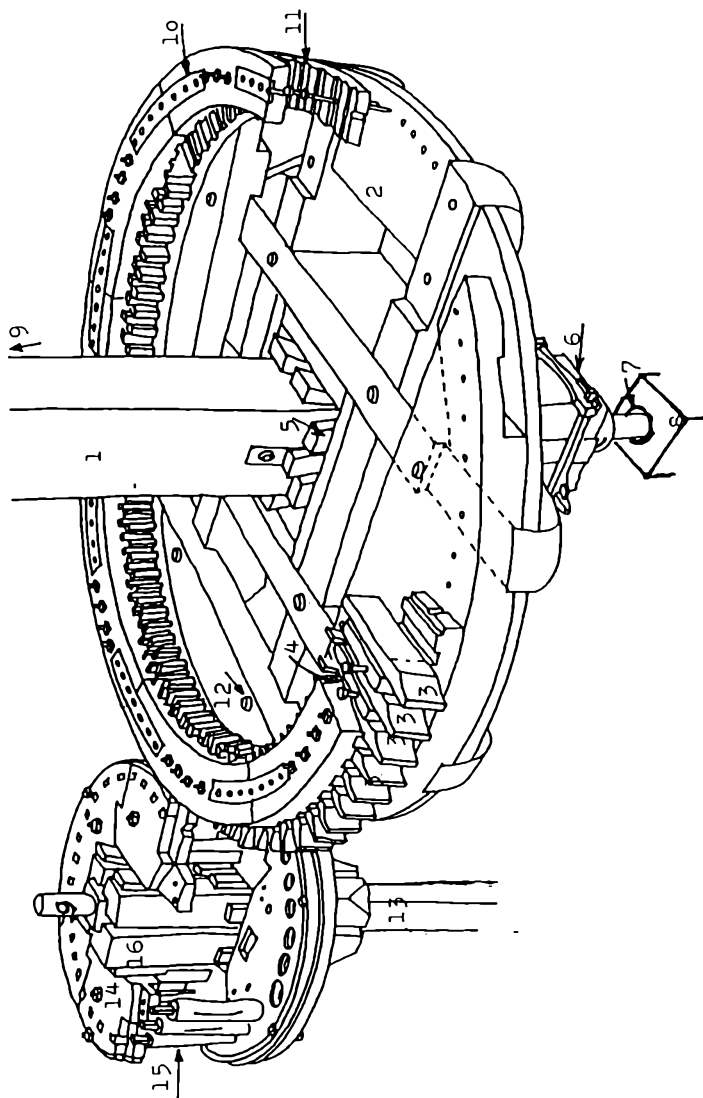

STJERNHJUL - DREV .

Nr.:	Betegnelse	Materiale	Vedligeholdelse
1	Stående bom	Egetræ	Ingen
2	Stjernhjul	Fyrretræ	Ingen
3	Kamme	Hvidbøg	Oksetalg og Grafit
4	Besættere, holder kammene på plads	Jennagler	Ingen, skiftes ud
5	Kiler	Fyrretræ	Ingen
6	Spændebånd	Svært jern	Ingen, strammes op
7	Bundtap, står i Spor Tappen hele vejen op gennem St. bom til øverste leje,9	Jern	Olie
8	Leje, nederste	Malm	Olie
9	Leje, øverste med Skøjelser	Jern-Piletræ	Ingen
10	Samlebeslag	Jern	Ingen
11	Kilesæderne	Fyrretræ	Ingen
12	Bolte t. samling af Stjernehjulet	Jern	Ingen
13	Spindel	Jern m. træfor.	Ingen
14	Stokkedrevene	Træ	Ingen
15	Stokke, løse.(Det er dem,der larmer mest i møllen)	Hvidbøg	Talg og Grafit
16	Kiler	Fyrretræ	Ingen

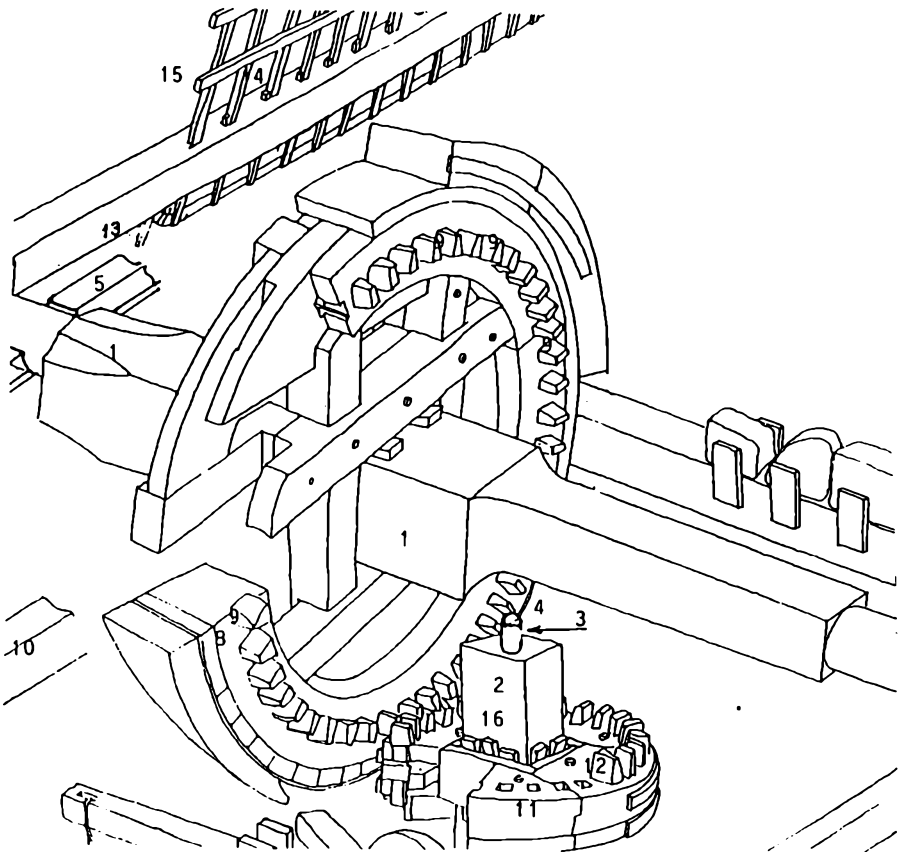
STJERNHJUL - DREV

HATHJUL - KRONDREV

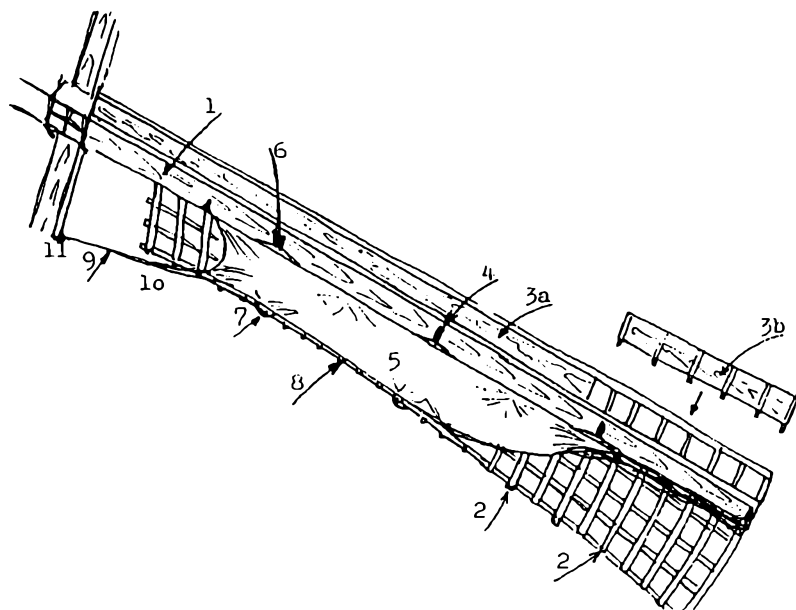
Nr. :	Betegnelse	Materiale	Vedligeholdelse
1	Hovedaksel	Egetræ	Ingen
2	Stående bom	Lærketræ	Ingen
3	Jernindlæg i Aksel	Jern	Smøres i låsen over- over m. oksetalg.
4	Låsepuden (ikke vist på tegningen)	Eg, fastgjort	" " "
5	Vædderbjørnen	Egetræ	Ingen
6	Sølesten på Vædderbjørn.(ej vist, (Leje for hovedakslen)	Granitsten. . Leje for hoved	Talg i en kasse
7	Sakskæbe. Øverste ring af den faste møllekonstruktion.	Egetræ	Ingen
8	Hathjulet	Lærketræ	Ingen
9	Hathjulskamme	Hvidbøg	Talg og Grafit
10	Store krøjbjælke	Lærketræ	Ingen
11	Krondrev	Lærketræ	Ingen
12	Krondrevskamme	Hvidbøg	Talg og Grafit
13	Vinge	Lærketræ	Vandskyende Gori. Drejes af og til.
14	Hækskeer	Træ	Ingen
15	Riglægter	Træ	Ingen
16	Kiler	Træ	Ingen

HAHJUL - KRONDEV.

V I N G E og S E J L .

Nr.:	Betegnelse	Materiale	Vedligeholdelse
1	Vinge	Lærk	Gori, drejes af og til
2	Hækværk	Fyrretræ	Gori
3a	Hækbræt, fast	Fyrretræ	"
3b	Hækbræt, aftageligt	"	"
4	Fugle	Egetræ	"
5	Sejlet	Sejldug	Ingen. Holder i 10 år
6	Slagstopper, 4 stk.	Reb	Ingen
7	Liner, 4 stk. Splejset ind i Liget	Reb	Ingen
8	Liget	Reb	Ingen
9	Kæde	Kotøjer, galvan.	Ingen
10	Kovs	Jern, galvan.	Ingen
11	Krampe	Jern, galvan.	Ingen

*Borgmester H. E. Nielsen ser på skaden og lover udbedring.
(Foto: Bente Thines Hansen)*

P E R S E N .

Nr.:	Betegnelse	Materiale	Vedligeholdelse
1	Persen (Bremsen)	Piletræ	Ingen
2	Persforing	Piletræ	Skiftes v.nedslid. Kridtes på slidfladen
3	Persbom	Fyrretræ	Ingen
4	Vægte	Granitsten	Ingen
5	Persstang	Gran	Ingen
6	Spillemand.(Til opstramning af snoren til at løfte persen fri)	Træ	Ingen
7	Pers-"snor"	Rundjern/øjer	Ingen
8	Træsko, persens fodtøj. Klassiske ildspåsettelsessted p. g. a. for hård opbremsning.	Piletræ	Ingen
9	Hovedakslen	Egetræ	Ingen
10	Tapbjælken	Egetræ	Ingen
11	Taplejet	Jern	Smøres med olie

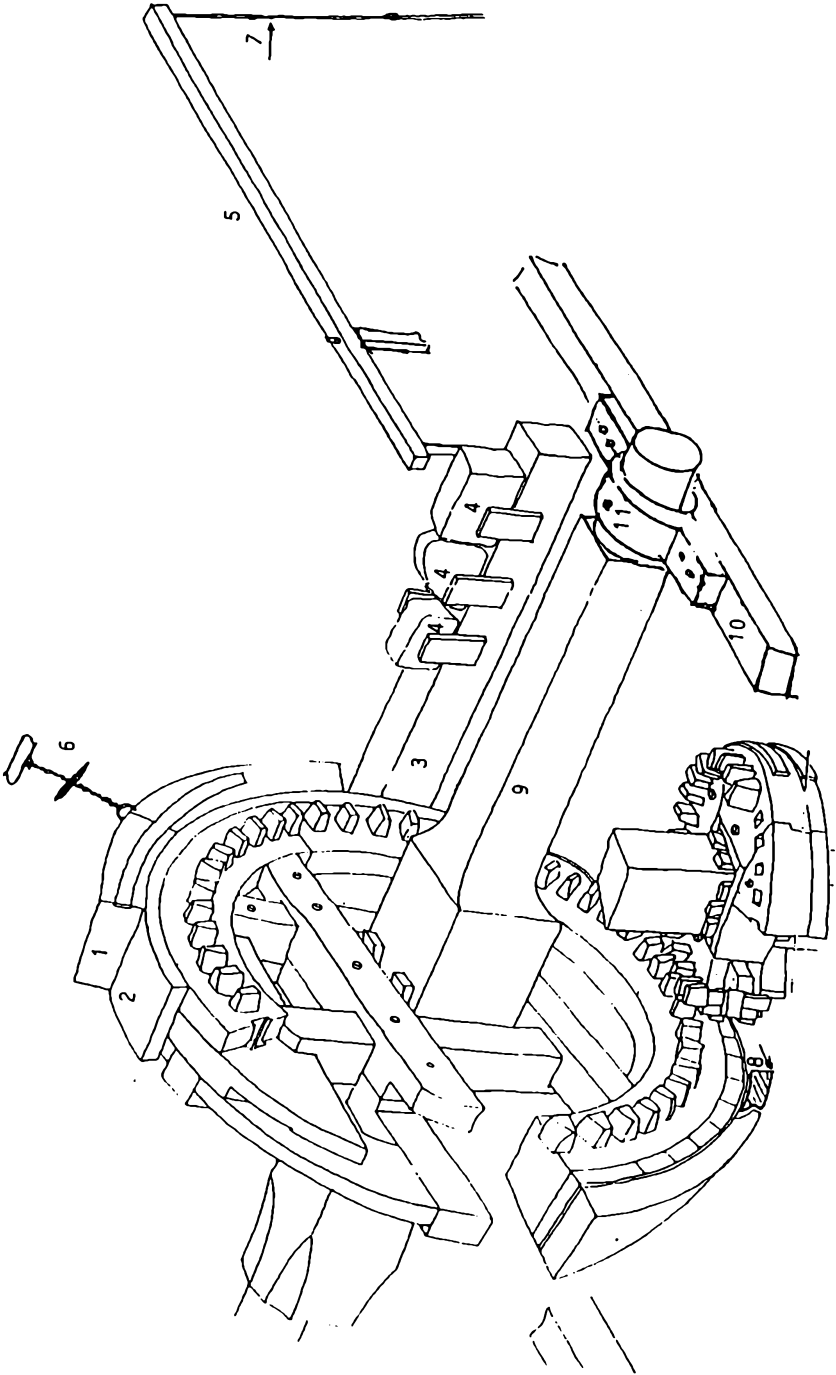
Persen er det samme som bremsen. Og den fungerer på samme måde som gammeldags tromlebremser i en bil.

Blot er der her tale om, at alt er lavet af træ.

Det kræver herefter ikke meget fantasi at forestille sig, at en længerevarende, sejt opbremsning meget vel kan resultere i en kraftig opvarmning af træklodderne - og i værste fald ende med en ildebrand.

Persen betjenes udefra Omgangen ved den nedhængende snor (7)

Møllerens specielle værktøj.

Kværnstenenes vedligeholdelse.

Under arbejdet med at male kornene til gryn eller mel bliver der til stadighed slidt noget af stenene, så til sidst er mønstret så udvisket, at kornet næsten ikke kan tvinges mellem stenene - og kommer det derind, bliver det malet til meget fint mel. Det skal det selvfølgelig ikke - og så må mølleren til det ret besværlige arbejde - at bilde stenene op igen.

Det er både den underliggende sten, liggeren og den overliggende sten, løberen, der skal under behandling.

Går man ud fra, at stenene fra indførelsen i møllen har bildningen med både hoved - og bistråler, så er tegningen i stenene.

Det er så bare det at få løftet løberen, der vejer flere hundrede kilo, op og vendt den og få den lagt på et passende sted, hvor man kan arbejde med den.

Kranen.

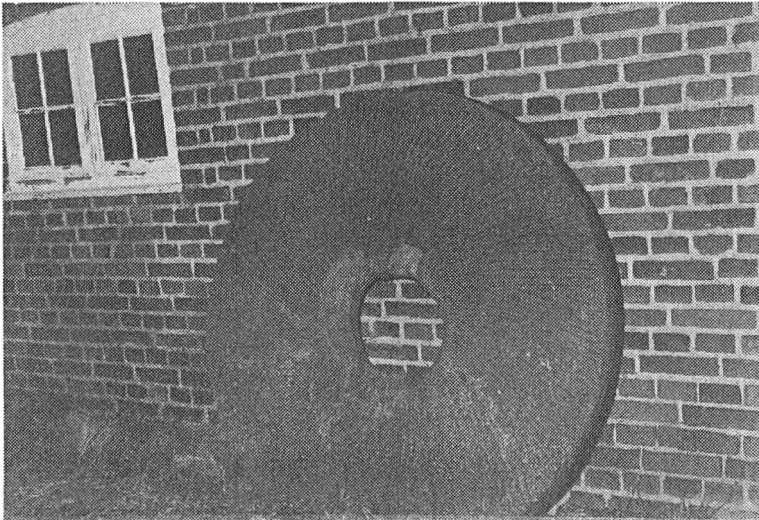
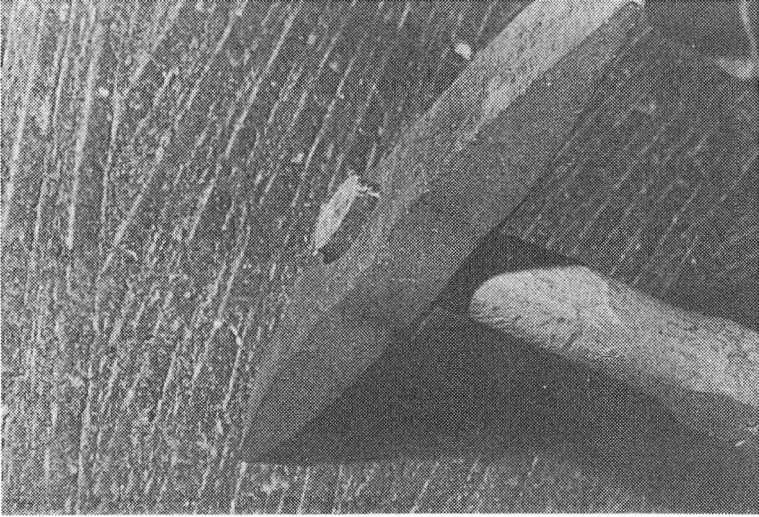
Til det formål er der bekvemt ved siden af kværnen placeret en fastmonteret kran, man kan løfte løberen op med, vende den og placere den bekvemt med undersiden opad. Så kan bildningen udføres.

Mens løberen alligevel er væk, er det forholdsvis nemt at bilde liggeren. Den er ligesom bekvemt anbragt der.

Bildehammeren

Så resterer bare arbejdet med at opfriske bildningen, og det kræver blot en dags monotont og hårdt arbejde, hvor hammeren skal ramme præcist hver gang.

På såvel tegning som foto er tegningen af bildningen i stenene ret tydelig.

Bildning af sten

Kornets mål og vægt.

Det er i mange henseender betryggende at vide, hvad man taler om - også i mål og vægt.

Det er ikke nok at vide, at en sæk med korn vejer et bestemt antal kilo. Der kan jo være tale om et større eller mindre vandindhold - og vand er i Danmark knap så værdifuldt. Er der for meget af det i korn, er det endda af det onde.

Decimalvægt.

På enhver mølle er der installeret mindst en decimalvægt, hvorpå kornet kan vejes.

Hollandsk vægt.

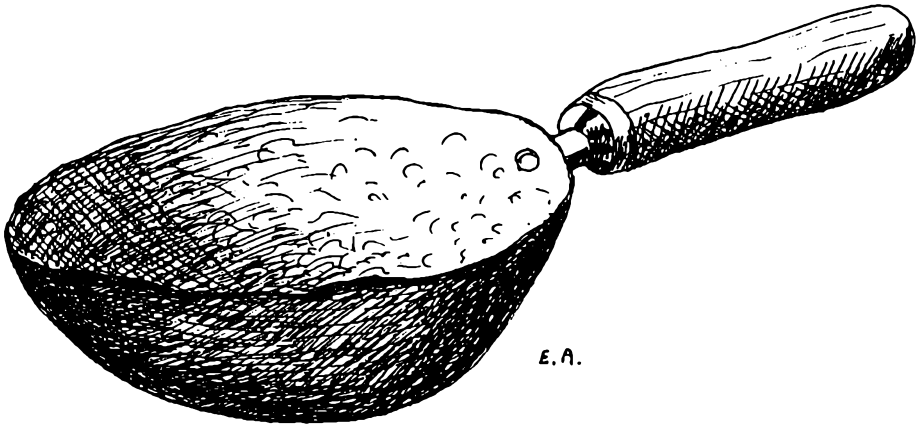
Enhver, der handler med korn i større mængder, har også en såkaldt Hollandsk vægt.

I målekarret på denne fyldtes korn, og der skulle være præcist fyldt helt op. For at få dette ganske bestemt rummål fyldtes målekarret med top på, og herefter strøg man med en tilhørende pind toppen af. Så havde man et bestemt rummål, og det vejede man.

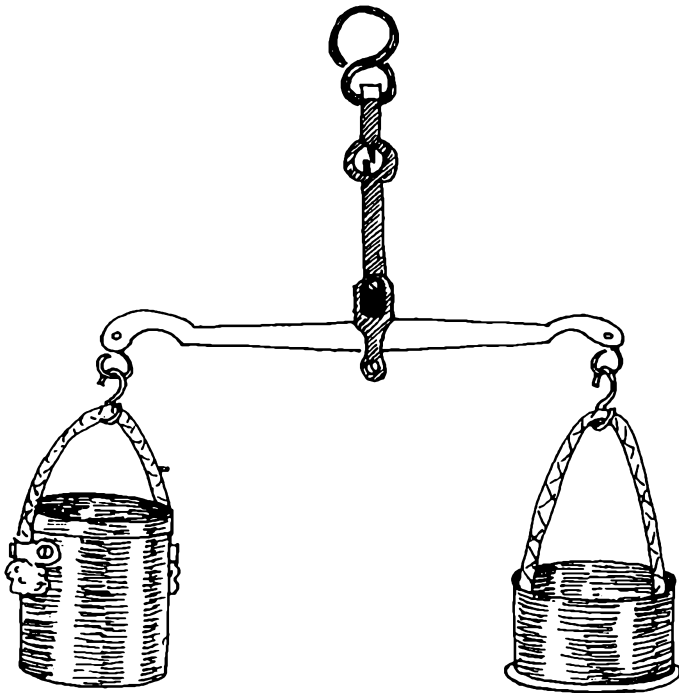
Toldekarret.

Møllerens løn for at male korn for bønderne var som oftest et bestemt mål korn - told - af hver sæk, der blev malet. Til brug herved havde mølleren et Toldekar.

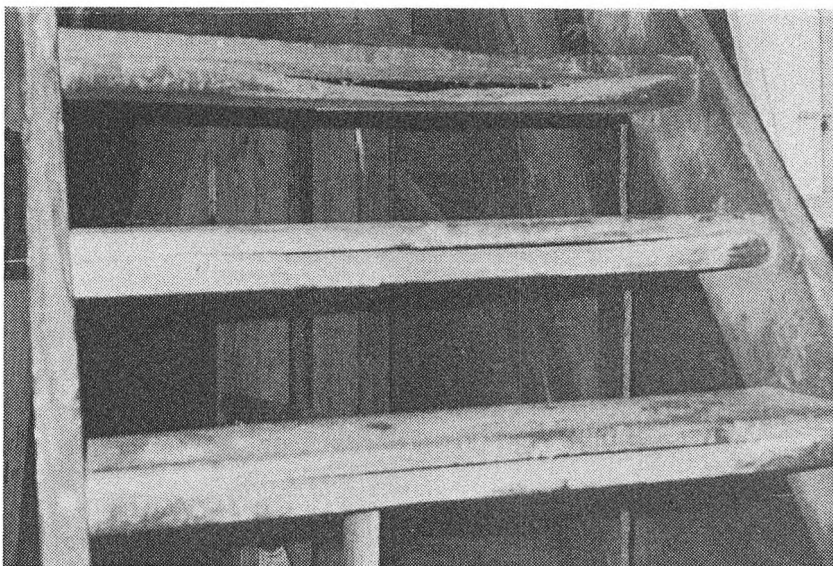
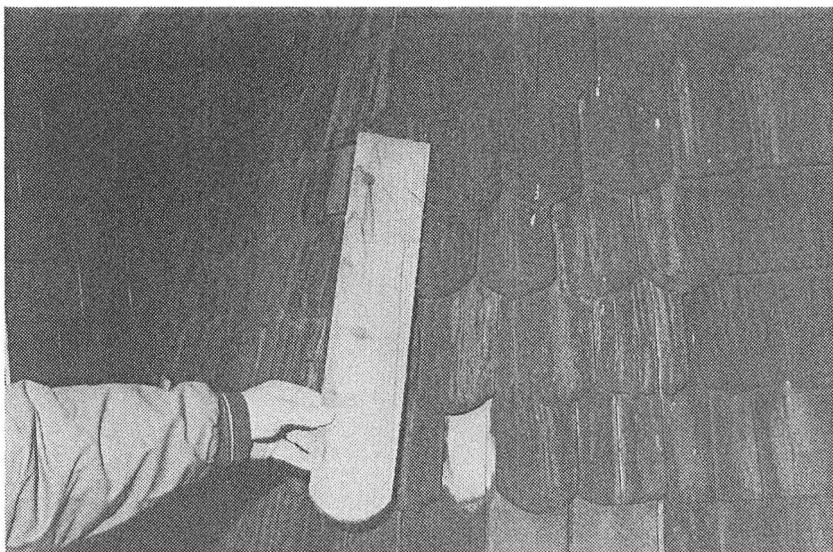
Efter udsagn fra møller Eriksen blev tommelfingeren, der kunne have for vane at holde fast nede i karret, kaldt for møllerens mest ærlige lem. Der, hvor tommelfingeren optog plads, kunne der ikke være korn - derfor.

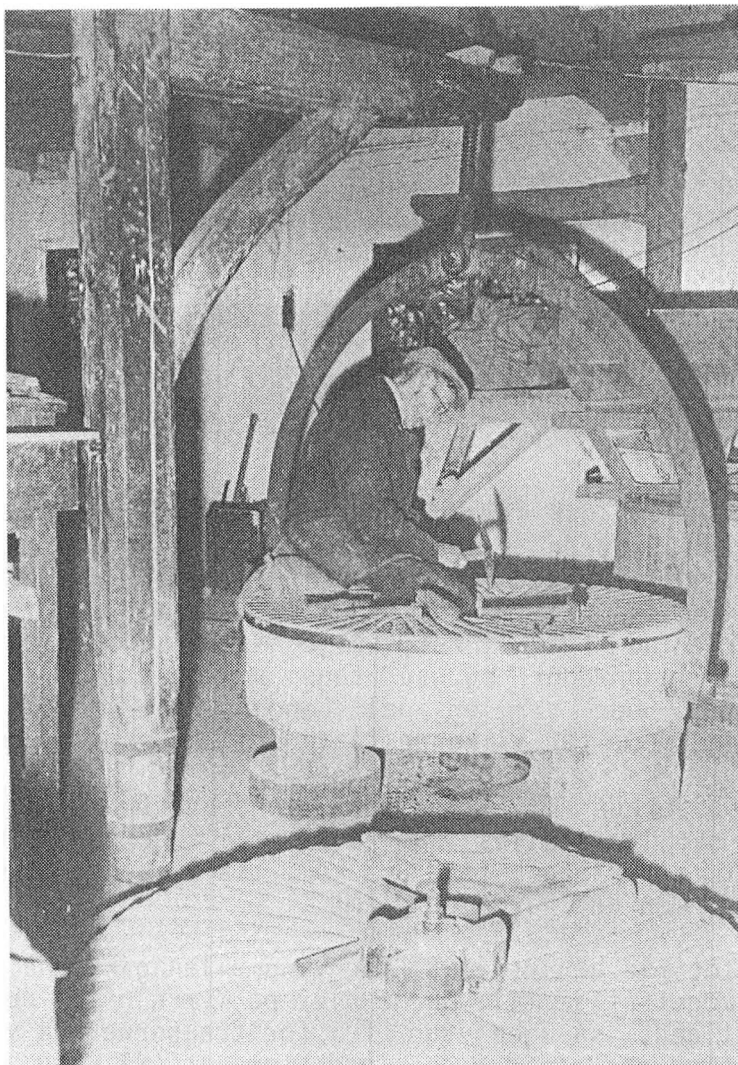
E. A.

E. A.

Udbedring af møllens spånbeklædning og trapper

Blåbæk vandmølle ved Fukse. Møllen stammer fra ca. 1800. Bildning af møllesten (løberen) vendt med stenkræn. I forgrunden ligger en stenkræn. Fot. ca. 1964 Anders Jespersen.

Fra møller Eriksens dagbog.

En uges arbejde. September 1954.

Mandag.

Op kl. 5.30. Gik straks i stalden og malkede. Senere kom far og fodrede svin, hest og køer. Da jeg havde været ude med mælken, var morgenkaffen færdig, og klokken 7 gik jeg så på møllen. Jeg sejlede på. Det blæste en frisk vind fra sydøst, så jeg måtte nøjes med at køre uden vindbrætter og så tage sejlet ind på alle fire spidser. Der var en del bønderskrå, vi skulle være færdige med, før vi kunne få tid til at skrå rug ned

Men allerede kl. 8 kom der 5 tons byg fra A. B. Lange. Det skulle skalles og laves til fodergryn. De havde lovet at ringe, før de kom, så vi kunne have gjort plads, men det havde de glemt.

Det tog tid at læsse af, for vindmøllen gik godt, så der var meget at se til. Børge blev på Kværnloftet det meste af tiden, så jeg var fri for trapperne. Da vi havde læsset af, gik jeg ned for at få mig en tår formiddagskaffe, men blev forsinket noget af et par kunder; så det var knapt jeg nåede at blive færdig med kaffen, før Børge hentede mig.

Det brændte på oppe på møllen, der kom stadig flere kunder, og nu var vi efterhånden nået så langt, at det var de små læs, det drejede sig om. Det giver meget renderi op og ned ad trapperne.

Klokken 10.30 klarede det lidt op, vinden faldt lidt af. Så måtte vi lægge vindbrædderne på for at holde maskineriet i god gang. Det blev lidt fredeligere, og vi blev enige om, at Børge skulle passe vindmøllen. Jeg satte så motoren i gang for at skalle byg. Børge blev sendt ned til en tår kaffe og en smøg, selv om klokken var blevet mange.

Da han kom tilbage, havde jeg fået et stop; det var sugeren, der ikke rigtig ville makke ret, men vi fik ordnet den. Vinden faldt fortsat, så vindmøllen måtte have fuld sejlføring.

Klokken 12 kaldte Betten os ind til middag.

Klokken 1 gik vi igen på møllen; der var nu næsten ingen vind, så det blev ikke til meget med skråmalingen, men vi fik dog udmalet inden aften. Jeg gik i stalden klokken 5 for at malke; da jeg var færdig med det, kaldte far på mig.

Det var grisesoen, der var urolig. Hun lavede til til at fare, så hun fik lidt rent halm, inden vi gik ind. Det blev lidt sent; de andre havde spist og sad i stuen.

Jeg var i stalden klokken 9, men endnu var intet sket, så jeg blundede lidt. Det havde været en travl dag. Klokken 11.30 gik jeg ned for at se til soen; hun havde fået 8 grise. Jeg blev i stalden til klokken 2; da var der kommet 12, og der så ikke ud til at komme flere, så jeg gik så i seng.

Tirsdag.

Far havde fodret og sat grisene til soen. Hun havde nu 11 dejlige grise. 2 var døde i løbet af natten. Da jeg havde malket og sat mælken ud, gik jeg ind til morgenmaden.

Børge gik på møllen, det var helt stille, så jeg bad ham om at begynde at skalle byg. Da jeg kom ud, kunne jeg ikke høre motoren. Børge havde problemer; der var sprunget en rem med det resultat, at en af elevatorerne var stoppet. Der gik lang tid, før vi var klar igen.

Der var nu kommet lidt vind igen, så Børge sejlede på og begyndte skrå rug ned.

Jeg var af og til nede hos soen, men hun klarede det hele selv. Da vi nåede malketid, var jeg færdig med byggen, så nu skal vi have den knækket i morgen.

Vi holdt op på møllen klokken 5.30 og havde så en rolig aften. Der blev ringet fra Søborggård, om jeg ville købe et parti byg, så der må jeg ind i morgen.

Onsdag.

Efter staldarbejde og morgenmad gik vi på møllen. Vinden var jævn, så vi gik i gang med rugen for at få kværnen klar til byggen. Det klarede Børge, og jeg kørte ind på Søborggård. Vi handlede betinget om ca. 400 tønder byg. Betingelsen var, at jeg gav samme pris som Oluf Poulsen, Roskilde. En time efter ringede Schou, at vi havde handlet. Jeg solgte samme dag byggen videre til Oluf H. Smidt med en fortjeneste.

Da jeg kom hjem, var Børge i gang med at male skrå. Det med at brække byg var han ikke varm på.

Men der var kommet en bestilling på 3 tons mel til Blakke Møllens Bageri. Så var dagen besat, og vi lod være med at sejle af til aften. Jeg gik på møllen og arbejdede med fin vind til klokken 10.

Torsdag.

Vinden var stadig fin, så klokken 10 var vi færdige med rugmelet og fik begyndt på 10 tønder mere. Jeg gav mig til at brække gryn og fik dem klar til klokken 12.

Men så blev vejret sådan, at vi fik nok at gøre med at styre vindmøllen. Imens vi holdt middag, trak det op til torden, og pludselig var det over os.

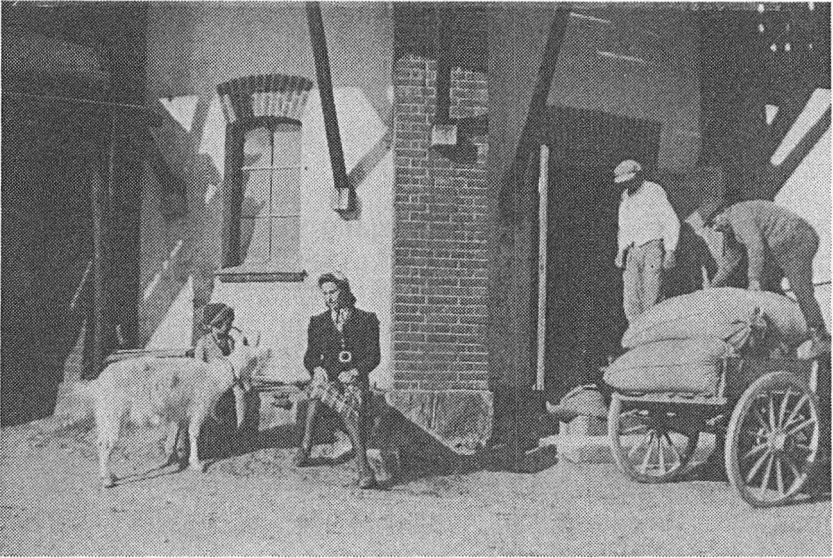
Vi nåede lige at få sejlet den ene arm af, så måtte vi skære linerne på den anden og dreje af vind. Men vi slap dog uden de store skader. Vinden rejste sig efterhånden til storm, så vi fandt det sikrest at få sejlet helt af og så sikre møllen med en bom i hathjulet.

Det var en våd og kold omgang. Børge gik først ned og fik tørt på, og imens gik jeg igang med at veje gryn op og tappe skalmel ud. Det var ikke særlig smart, for det hang fast i mit våde tøj. Men så kom Børge tilbage, tør og varm efter en kaffetår, så han kunne overtage møllen.

Da jeg havde været igennem samme behandling som Børge, satte vi motoren igang og fik malet en del skrå og valset et læs havre, så vi havde et lager at tære på. Det skal gøres på en sådan dag, hvor folk helst ikke forlader den lune kostald for at køre til mølle.

Jeg gik tidligt ned for at ordne regnskab til Statens Kornkontor.

Efter malkning og aftensmad gik vi til smeden for at spille Whist. Det gjorde vi altid om torsdagen.

Arbejde og hygge. Gedens mælk fik grisen

Møllen i høsttiden - 1950'erne

Fredag.

Børge læssede gryn til A. B. Lange og mel til Blakke mølle, så han fik sen morgenmad. Jeg sejlede på, men nu var det blevet næsten stille, så det blev ikke til noget alligevel.

Så gav vi os til at slå tomatkasser sammen, og vi fik da lavet 80 inden middag.

Efter middag havde jeg et møde på skolen og senere et i vejudvalget, men jeg nåede da hjem og ud med et par stævninger inden malketid.

Børge lavede rugmel til Frederikssund og malede skrå til Stensbjerg. Om aftenen var jeg til sognerådsmøde, hvor vi havde forskellige skolesagerfor, så det trak ud til klokken 11.

Da jeg kom hjem, gik møllen. Det var Børge, der holdt på for at få ryddet op i alt det bønderskrå, der havde hobet sig op, mens vi malede mel og skallede byg. Vi standsede og sejlede af, for selv om det blæste godt, så kan man jo ikke blive ved.

Vi gik en tur gennem stalden, hvor alt var i orden.

Lørdag.

Det blæste jævnt, så Børge gik straks på møllen og begyndte at skrå rug ned og spidse op til næste omgang. Der var ikke mere at lave deroppe, end han godt kunne klare.

Så jeg gav mig til at samle kasser. Ind imellem passede jeg den småhandel, der altid er om lørdagen med hønseholdere og med skrå til folks julegrise. Lørdag er den store dag med den slags handel.

Lige før middag kom der 3 tons majs fra A. B. Lange. Det skulle hurtigst muligt knækkes til kyllingefoder.

Men bager Hansen i Ølstykke skulle nu først have 2 tons groft rugmel og et ton halvsigte, så Lange måtte vente. Jeg lovede det færdig til onsdag, så jeg må nok tage en tårn i morgen, selv om det er søndag.

Børge skal have fri, for nu har han kørt de sidste to søndage.

Efter middag blev det stille vejr, så vi satte motoren til. Vi valgte alligevel at gå i gang med majsens og fik knust halvdelen inden aften.

Anna havde været flittig på kontoret, så der blev tid til en hyggeaften med børnene.

Søndag.

Efter morgenmalkningen og kaffen startede jeg motoren og gik igang med majsens. Jeg kørte til klokken 10, hvorefter jeg kørte ud med et par stævninger.

Jeg var hjemme igen til middag, og idag blev der tid til en god middagssøvn, og et besøg hos Hans Willumsen

Han ville sælge havre, og vi handlede om 1000 kg, selv om jeg ikke i øjeblikket står og mangler. Da jeg kom hjem, var jeg lige oppe på loftet og se til rugen.

Jeg havde 400 tønder liggende, og den ene side var lidt fugtig, så den må vi se at få kastet en gang først i den kommende uge.

Om aftenen kom skrædderen og Edith samt Poul Andersen og smedens. Så var hele "fidusen" samlet, og vi fik os et ekstra spil Whist og en tår kaffe.

En tur til Skenkelsø mølle.

1941

Jeg vil i det følgende fortælle, hvordan en tur med hest og vogn, fra Sperrestrup til Skenkelsø mølle og Ølstykke stations brugs foregik i 1941.

Det var dengang, møller Lars Hansen endnu residerede på Skenkelsø mølle. Ham erindrer jeg som en venlig og rar mand.

Jeg er født i København og tilbragte mine første leveår i storbyen - men når lejlighed bød sig, var jeg på besøg hos mine bedsteforældre: Maren og Anders Sylvest Pedersen.

De boede på "Vangedal", et lille husmandssted i Sperrestrup i Jørlunde sogn. Det var lige et liv for en splejs som mig fra det indre Nørrebro at komme ud på landet. Jeg var med i det daglige arbejde, og strejfede selvfølgelig også omkring i mark og eng - og der kendte fantasien ingen grænser.

Min farfar kørte altid til møllen om fredagen, hvorfor ved jeg ikke. Men når morgenmalkningen var overstået, og kreaturerne havde fået deres foder, skulle vi ind og spise. Frokosten bestod gerne af kogesild og kartofler i meldyppe, som var lavet på den måde, at min farmor kom mælk på panden, der stod på komfuret. Når det kogte, kom hun lidt mel i, og i denne blanding tilsatte hun så yderligere snittede, kogte, kolde kartofler, og når det var passende varmt, var retten færdig.

Når frokosten var overstået, skulle kørerne have vand. Det fik de i store kar, der stod inde i gården ved siden af vandposten. Derefter blev de trukket på græs, hvor de blev tøjret. Frokosttiden var klokken halvni, så inden vi nåede ud med kørerne, var den værste dug forsvundet; det havde den fordel, at kørerne ikke forslugte sig på det våde græs.

Hestene havde selvfølgelig også fået deres foder, og den store "brune" var blevet striglet. Det var altid den, der blev brugt som eenspænderhest.

Eenspændervognen var allerede trukket frem i forvejen og var læsset med nogle tønder korn i 100-kg sække. Så blev den brune trukket ud af stalden og spændt for. Den var gerne lidt staldkåd og glad for at komme ud i det gode vejr.

Når farfar og jeg var steget til vogns, kom farmor ud til os med spånkurven, hvori hun havde lagt "brugsbogen" med ugens indkøb skrevet op.

Så gik det ellers i trav op over bakken ad Sperrestrup til, ad Langdyssevej ud til landevejen og mod Ølstykke.

Når vi nåede til "Maglehøj", drejede farfar til venstre ind til møllen, hvor han kørte ind i mølleporten og bandt hesten. Hvis ikke møller Lars Hansen (Las Hansen) allerede havde set os komme,, måtte farfar trække i en snor på siden af slisken, der fik en lille klokke oppe i møllen til at ringe. Så blev hejserebet firet ned.

Det var forsynet med en kort stump kæde i enden til at lægge om "snutten" på sækken. Når alle sækkene var hejst op i møllen, og der var vekslet et par ord om vejr og vind, gik turen videre til Ølstykke stations brugsforening, hvor de ugentlige indkøb blev foretaget.

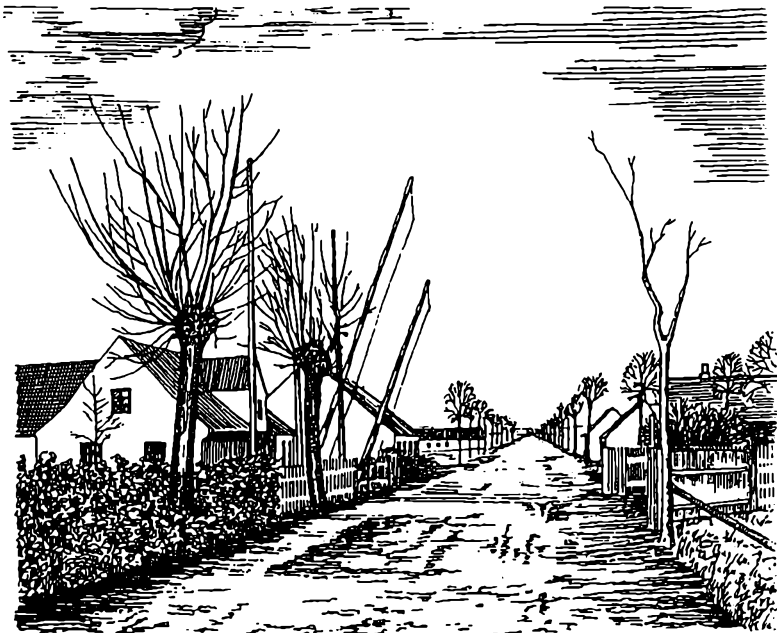
Jeg syntes, det var så flot at komme til byen, der for mig begyndte sammen med chaussé-brolægningen. Stenene lå i flotte buer på tværs af vejen, og det rumlede så sjovt, når vognens jernringe løb over belægningen.

Når Indkøbene var overstået, og varerne stuvet ud i vognen, skulle farfar jo betale, og så kom brugsudde-ler Pedersen gerne med glasset med lakridspiberne, hvor jeg så selv fik lov til at vælge, hvilken jeg gerne ville have.

Så gik det atter op til Skenkelsø mølle, hvor mølleren i mellemtiden havde malet vores korn, og det blev læstet på vognen. Når dette var gjort, kom mølleren gerne ud og sludrede med farfar. Det skete også somme tider, at møllerens datter Laura kom ud med dåsen med småkager, og så var dagen jo reddet.

Når verdensproblemerne så var bragt af vejen, blev den "brune" drejet omkring, og så var det hjemad. Når vi kom ud på landevejen, måtte farfar holde godt fast på tømmerne, for hesten vidste også godt, at nu gik det hjemad til den valsede havre i krybben.

Farmor havde også middagsmaden klar til os andre - og bagefter ventede en dejlig middagslur.

Frøerstedvej ved jernbanestationen, set mod nord omkring 1900

31

Vognporten

Rundt om møllen-ind i møllen-og i museet.

100 år - og i sin skønneste ungdom. Altid har der været liv i og omkring den. Og der bliver mere og mere liv i den gamle mølle.

Fra de første år, hvor oplandets bønder kom for at få malet kornet ved vindens kraft, har den fortsat med at male - med vind, petroleumsmotor og el som drivkræfter. Men det er ikke mere end 20 år siden, det var et nogenlunde normalt syn at se vingerne dreje rundt, når møller Eriksen skulle male et par tønder korn.

I godt 80 år blev der malet korn. Så kom skæbneåret. Møller Eriksen kunne ikke længere overse at få den form for forretning til at løbe rundt, og han var også kommet op i pensionsalderen. Han foreslog kommunen at købe møllen - og bevare den som mølle.

Der havde allerede været andre tilbud på bygningerne - det ene af dem gik ud på at indrette den som restaurant, hvilket i og for sig var i tidens ånd. Nationalmuseet var ikke synderlig interesseret i gamle vindmøller og hjalp ikke med på vejen.

Virksomme kræfter i kommunalbestyrelsen - hjulpet på vej af bl. a. Lokalhistorisk Forening - befordrede møllen overtaget af kommunen.

Forholdsvis hurtigt fik man indrettet sig - og overtog successivt det ene lokale efter det andet til museumsformål.

Det var nok i sidste øjeblik, møllen blev reddet til det, den er i dag - men lad os glæde os over det i dag - og sende en venlig tanke til dem, der hjalp.

Møllen som møllemuseum - og lokalmuseum.

I dag - i 1991 er planerne realiseret så langt, at enhver kan opleve - for nogle timer, hvad livet har budt på de sidste 100 år på vor egn.

Møllen står fuldstændig, som den blev forladt. Melstøvet og nullermændene er dog væk, men alt er i en tilstand, hvor man kan følge processerne i mølleriet helt præcist.

Lokalmuseet i de tilbygninger, der ikke længere rummer melsække, heste, høns, værktøj - og bolig for mølleren, er nu en kvalificeret realitet.

Der er næsten ingen grænser for, hvad her er samlet sammen, men vi har forsøgt at dele samlingerne op i grupper. Og vi kan da fremvise lanbrugsmaskiner, husgeråd, skomagerværksted, bødkerværksted, hattemagerværksted, tørvefremstillingsværktøj, håndværktøj, ældre møbler, tekstiler m. m. m.

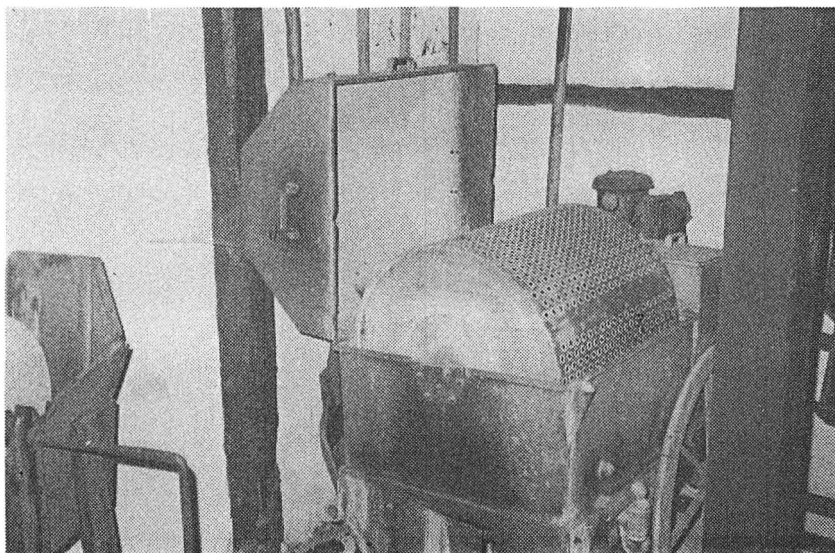
Museet besøges af mellem 12- og 1500 mennesker om året, og alle er de imponerede over den harmoniske samling, der på så få år er blevet tilvejebragt.

Alt indsamles og restaureres ved frivillig hjælp, så skulle nogen komme på den ide, at det kunne være morsomt selv at have været med til at bringe et eller flere gamle værktøjer, vogne, møbler eller andet i god stand, så er der altid plads til en til.

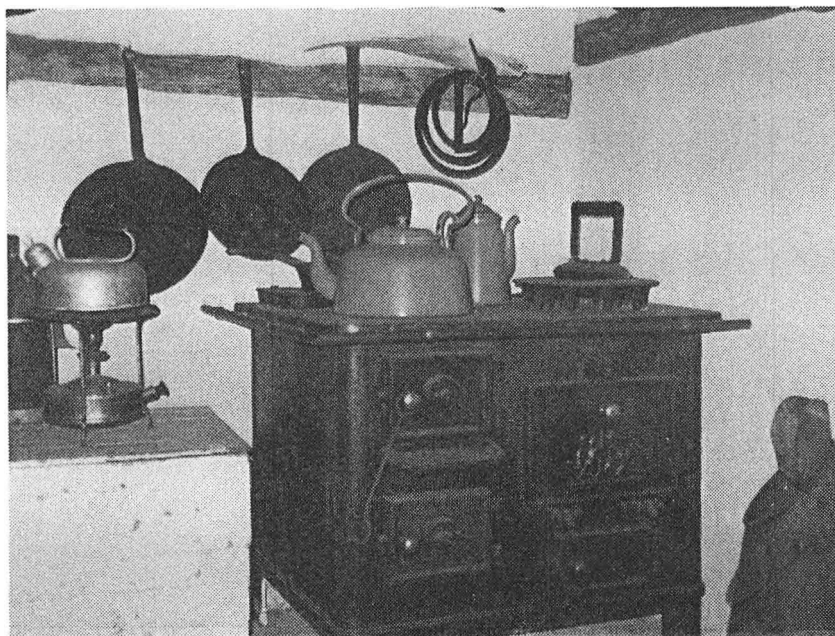
Men kom op på møllen og se det ved selvsyn.

Indtil videre er alting gratis - rundvisning sågar.

Og inden længe vil der blive udarbejdet en skitseplan over museets indretning. Vedstående billeder giver kun en ide om museets samlinger.

Den kulfyrede, eldrevne vaskemaskine

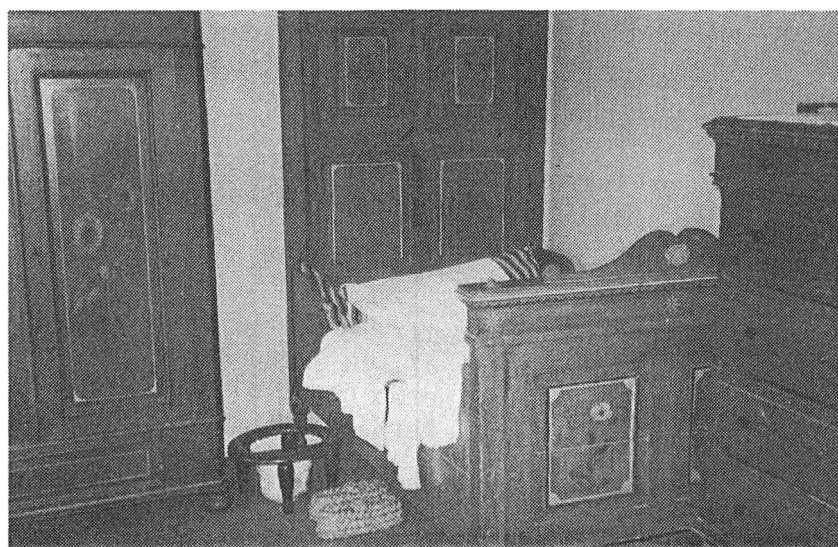
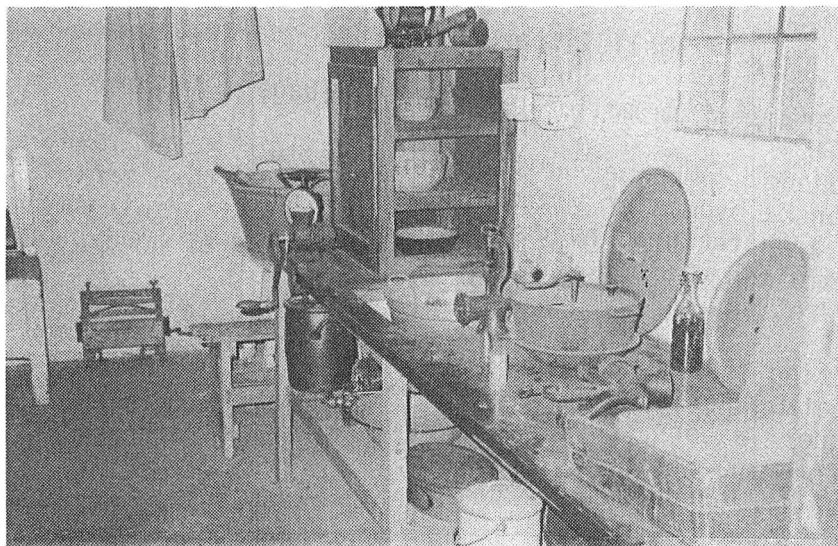

4

5

Den gamle seng med natpotte

Møllelitteratur.

Litteraturen om møller går langt tilbage i tiden.

Allerede omkring år 15 før Kristus skrev den romerske bygmester Vitrovius sit 10 bind store værk. **De architectura**, hvor vi bl. a. finder et afsnit om vandmøllehjulet og vertikalmøllen med lodret hjul på vandret akse.

Omkring 1390 foreligger et illustreret håndskrift om emnet i Paris og i 1727 afslutter den tyske maskinbygger Jacob Leupold værket: **Theatrum Machinarum**. Det er på 8 bind og beskriver alle tekniske grene - også møllebyggeri.

Litteraturen i Danmark er mere beskednen, når man tager i betragtning, at møllerne i mange århundreder var mere udbredt og fandtes i større antal end vore kirker. Størsteparten foreligger som artikler, og er det møller - ja så er det i første omgang vandmøller, det drejer sig om. Deres antal var op gennem historien også størst.

Hvad der er skrevet i Danmark, kan man finde i nedennævnte bibliografi, der findes på alle større biblioteker.

Om mange møller, som nu Skenkelsø mølle, der er fundet bevaringsværdig af en vennekreds, har man udgivet småskrifter om netop denne eller hin mølle. Denne bog er et eksempel herpå.

Om restaurering og bevaring af møller findes iøvrigt en artikel i "Nationalmuseets arbejdsmark" 1984.

Bogliste. Ikke komplet.

Danske møller. 1934

Gangtøjet i vandmøller. 1953. A. Jespersen

Kuremøllen i Østermarie. 1983 - -

Møller i Horns herred. 1984 Hans Larsen

Møller og møllere i Danmark gennem 100 år.
1984 Jens Lampe m. fl.

Møller og møllerfolk på Langeland. 1982
Ole Mortensen Og Hans Larsen.

Aarsdale Mølle. 1981 . A. F. Pepke

Møller i Danmark - bidrag til en Bibliografi 1981
Strøm, Kirsten Havelund og Helene Sørensen

Tadre mølle. 1983 - - - -

Diverse småskrifter og artikler.

